

**DIE KIND IN DIE MIDDELKINDERJARE SE BELEWING VAN
VADERLIKE AFWESIGHEID**

deur

IRMA DE JAGER

**DIE KIND IN DIE MIDDELKINDERJARE SE BELEWING VAN
VADERLIKE AFWESIGHEID**

deur

IRMA DE JAGER

voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes vir die graad

**MAGISTER IN DIACONIOLOGIAE
(RIGTING: SPELTERAPIE)**

aan die

UNIVERSITEIT VAN SUID AFRIKA

STUDIELEIER DR M. DUNN

FEBRUARIE 2009

VERKLARING

Ek verklaar hiermee dat **DIE KIND IN DIE MIDDELKINDERJARE SE BELEWING VAN VADERLIKE AFWESIGHEID** my eie werk is en dat ek alle bronne wat ek gebruik of aangehaal het deur middel van volledige verwysings aangedui en erken het. Dit is ‘n verhandeling van beperkte omvang en moet sodanig beskou word.

.....

28/02/2009

Me. I. De Jager

Datum

BEDANKINGS

Graag wil ek die volgende persone bedank en my waardering uitspreek teenoor elkeen wat my ondersteun het en bygedra het om hierdie studie moontlik te maak:

- My Vader, al die lof en al die eer kom U toe
- Dr Munita Dunn, my studieleier sonder wie se leiding ek my studies nie sou kon voltooi nie.
- Die kinders wat aan die studie deelgeneem het. Baie dankie dat julle bereid was om jul persoonlike gevoelens en gedagtes met my te deel.
- Vir elkeen se gebede wat my instaat gestel het om elke keer weer op te staan.

OPSOMMING

Die kind in die middelkinderjare word konfronteer met die fisiese, emosionele, psigiese en intellektuele eise van sy ontwikkelingsfase. Die ondersteuning van die ouers stel die kind instaat om met die hulp van ‘n manlike en vroulike rolmodel hierdie veranderinge te maak. In die fisiese afwesigheid van die vader is dit vir die kind nodig om met die gemis saam te leef en om dit te verwerk.

Die doel van die studie was om die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid te verken. Semi-gestrukteerde onderhoude is met dertien kinders in hul middelkinderjare gevoer, ten einde hul persepsies, belewenisse en hantering van vaderlike afwesigheid te verken. Die data wat tydens die empiriese studie ingewin is, is geanalyseer en met bestaande literatuur gekontroleer. Gevolgtrekking en aanbevelings wat van waarde kan wees vir hulpverlening aan die kind in die middelkinderjare wat vaderlike afwesigheid ervaar, is gemaak.

SUMMARY

The child in his middle childhood years are confronted with physical, emotional, psychological and intellectual demands. The support from his parents enables him to make changes by using them as male and female role models. With a physically absent father the child has to face his absence and learn to handle it.

The aim of this study was to investigate the child in the middle childhood's experience of a physically absent father. Semi-structured interviews were conducted with thirteen respondents within the middle childhood years with the aim to explore their perceptions, experiences and how they manage with a physically absent father. The data collected during the empirical study was analyzed and compared with existing literature as a control mechanism. The study was completed with conclusions and recommendations that could be of value during an intervention with children in the middle childhood years experiencing a physically absent father.

SLEUTELTERME

MIDDELKINDERJARE

BELEWING

AFWESIGE VADER

KEY TERMS

MIDDLE CHILDHOOD YEARS

EXPERIENCE

PHYSICALLY ABSENT FATHER

Ronja Lyhs
P. O. Box 20224
Windhoek
Namibia
26th February 2009

Re: Proofreading and Editing

I, the undersigned Ronja Lyhs, do hereby certify and attest that the following Chapters 1 to 4 of the thesis have been proofread and edited.

Ronja Lyhs

Sworn Translator

INHOUDSOPGawe

1. HOOFSTUK EEN: AGTERGRONDINLIGTING EN METODOLOGIE	12
1.1 Inleiding	12
1.2 Probleem en rasional vir studie	14
1.2.1 Motivering vir keuse van onderwerp en probleemformulering	14
1.2.2 Navorsingsvraag vir die studie	21
1.2.3 Doelstelling en doelwitte	22
1.3 Navorsingsbenadering	23
1.3.1 Navorsingsbenadering	23
1.3.2 Soort navorsing	24
1.3.3 Navorsingstrategie	25
1.4 Navorsingsmetodologie	26
1.4.1 Navorsingsprosedure	26
1.4.2 Data insameling-insluitend universum, populasie, steekproef	28
1.4.3 Data analise	30
1.5 Etiese aspekte	31
1.6 Definisies van hoofkonsepte	35
1.7 Hoofstukindeling	37

1.8 Samevatting	38
2. HOOFSTUK TWEE: LITERATUURSOORSIG	39
2.1 Die kind in die middelkinderjare	40
2.1.1 Fisiiese ontwikkeling	41
2.1.2 Kognitiewe ontwikkeling	42
2.1.3 Emosionele ontwikkeling	45
2.1.4 Sosiale ontwikkeling	48
2.1.5 Persoonlikheidsontwikkeling	49
2.2 Die gesinsisteem	51
2.2.1 Gesinstabiliteit	58
2.2.2 Ouerskapstyle	62
2.3 Die enkelouer	64
2.4 Vaderlike afwesigheid	73
2.4.1 Die rol van die vader	74
2.4.2 Gevolge van vaderlike afwesigheid	76
2.5 Gevolgtrekking	80
3.HOOFSTUK DRIE: EMPIRIESE GEGEWENS	82
3.1 Inleiding	82
3.2 Navorsingsbenadering	82
3.3 Soort navorsing	83

3.4 Navorsingstrategie	84
3.5 Universum, populasie en steekproef	85
3.6 Prosedure en werkwyse	86
3.7 Data insameling	87
3.7 Hantering van data	89
3.8 Resultate	90
3.9.1 Biografie inligting	91
3.9.2 Die kind se persepsie van sy situasie	92
3.9.2.1 Voorbereiding op skeiding	92
3.9.2.2 Vader se status en verblyfsituasie	94
3.9.2.3 Kontak met afwesige vader	95
3.9.2.4 Kommunikasie oor vader	97
3.9.2.5 Bewustheid van vader	99
3.9.2.6 Tyd spandeer met vader	100
3.9.2.7 Voorkoms van oormatige volwassenheid	101
3.9.2.8 Tydverdryf oor naweke	102
3.9.2.9 Kontak met manlike persone	104
3.9.2 Die kind se persepsie van sy vader	107
3.9.3 Die kind se belewing van vaderlike afwesigheid	108
3.9.4.1 Die kind se selfbeeld	108
3.9.4.2 Emosies jeens afwesige vader	109
3.9.4.3 Graad van tevredenheid in die verhouding met die vader	111
3.9.4.4 Persoonlike opmerkings oor vader	117

3.10	Samevatting	118
4.	HOOFSTUK VIER: GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS	120
4.1	Inleiding	120
4.2	Navorsingsvraag, doelstelling en doelwitte	121
4.2.1	Navorsingsvraag	121
4.2.2	Doelstelling	121
4.2.3	Doelwitte	121
4.3	Gevolgtrekkings en aanbevelings	123
4.3.1	Die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid	123
4.3.1.1	Die kind se persepsie van sy situasie	123
4.3.1.2	Die kind se persepsie van sy vader	126
4.3.1.3	Die kind se belewing van vaderlike afwesigheid	127
4.4	Leemtes	128
4.5	Samevatting	129
5.	BRONNELYS	131
6.	Addendum A: Toestemmingsbrief	136
7.	Addendum B: Onderhoudskedule	138

1. HOOFSTUK EEN: Agtergrondinligting en metodologie

1.1 INLEIDING

Tydens die aanvang van die middelkinderjare stadium wat kinders vanaf ses tot twaalfjarige ouderdom insluit, begin kinders skool bywoon. Die skoolgaande ouerdomstydperk word volgens Sadock en Sadock (2003:32) gekenmerk deur die belangrikheid van interaksie met die portuurgroep.

De Klerk en le Roux (2004:7) stateer dat ouers die eerste opvoeders in 'n kind se lewe is en dat kinders leer deur ouers se voorbeeld na te volg. Die outeurs noem ook dat elke kind uniek is en verskil ten opsigte van hul ontwikkelingstadiums en hul vermoë om te verstaan, hul gevoelens uit te druk en hul emosies te beheer.

Luidens Booysen (in Van der Merwe, 2007:113) kan hedendaagse gesinne uit verskillende vorme bestaan. 'n Gesin kan bestaan uit twee moeders, twee vaders, 'n moeder in 'n enkel-ouer-gesin, of 'n vader in 'n enkel-ouer-gesin. Die groot-ouers kan ook die rol van vader of moeder aanneem. Die verskeie gesinsvorme blyk nie noodwendig negatief te wees nie, maar verg aanpassing vanaf beide ouers en kinders.

Daar is volgens Vetere en Downing (in Van der Merwe, 2007:114) statistiese bewyse dat dit voordelig is vir 'n kind wanneer albei ouers by sy opvoeding betrokke is, selfs al is hulle geskei. Luyt (2007:65) noem voorts dat 'n betrokke vader en moeder dit vir die kind moontlik maak om alle kante van sy menswees te ontwikkel.

Navorsing, volgens aldus Van der Merwe (2007:114), toon dat as albei ouers by opvoeding betrokke is, het 'n kind 'n voorsprong deur waarskynlik beter kognitiewe en motoriese vaardighede te hê, is gesonder en beter aangepas, kan probleme beter oplos en het meer selfvertroue en empatie, is nuuskieriger en geduldiger.

Hierteenoor kan seuns wat nie kan identifiseer met 'n vaderfiguur nie vanweë die vaders se afsydigheid, gewelddadigheid of afwesigheid verskeie probleme ondervind. Hulle kan bang wees vir mans, onseker wees oor hul eie manlikheid, onwillig wees om weg te gaan van hul moeder, 'n gebrek toon aan inisiatief en nie instaat wees om skooltake te bemeester nie wat op sy beurt akademiese probleme tot gevolg het (Sadock & Sadock 2003:32).

Dogters wat sonder 'n vader groot word het 'n groot kans om as tieners swanger te raak. Seuns wat sonder vaders groot word toon 'n groter geneigdheid tot aggressie en die kans dat hulle betrokke kan raak in dwelmmisbruik is ook groter (Luyt 2007:64).

Die volgende kom statisties, soos deur Wilson (2002) aangehaal, voor in die geval van vaderlike afwesigheid:

Alle kinders met gedragsprobleme	85%
Alle hawelose kinders en kinders wat wegloop uit 'n gesin	90%
Alle skoolverlaters	71%
Alle adolesente pasiënte in rehabilitasiesentrum	75%
Alle jeug selfmoorde	63%
Verkragters met misplaasde woede	80%
Jeugdiges in staatsinstansies	70%
Jeugdiges in die tronk	85%

Tienerswangerskappe	71%
Dogters meer geneig tot 'n voorhuwelikse geboorte	164%
Huwelike ontbind	92%

Vanuit bogenoemde is die negatiewe gevolge van vaderlike afwesigheid in die kind se ontwikkeling duidelik.

1.2 PROBLEEM EN RASIONAAL VIR STUDIE

1.2.1 Motivering vir keuse van onderwerp en probleemformulering

Volgens Bengtson, Acock, Allen, Dilworth-Anderson en Klein (2005:341) het die konsep van die vader as broodwinner die samelewing in die twintigste eeu oorheers. In die voorafgaande twee dekades was die primêre fokus op godsdienstige en morele opvoeding soos voorsien deur die vaders. Huidige navorsing oor vaders fokus nie meer slegs op discipline, godsdienstige opvoeding, voorsiening of beskerming nie. Navorsing oor die rol van die vader het toegeneem deels vanweë die vader se betrokkenheid in die gesin wat al hoe meer op die voorgrond tree in die beleid en interaksie strategieë wat ten doel het om kinders se welsyn te bevorder (Bengtson *et al* 2005:342).

Die afgelope tien jaar, meer as enige tyd voor die begin van die twintigste eeu, is al hoe meer aandag geskenk aan vaders, grootendeels vanweë die snelle pas van gesinsverandering, met ander woorde die afname in die tradisionele gesinsvorm van 'n enkele broodwinner en die groei van die wedersyds deelnemende huishouding (Wiley & Sons, 2005:1).

Richter en Morrell (2006:293) noem die toename in vrouens wat buitenhuise arbeid verrig, veranderinge in die werkstruktuur, die groter bewusheid van die invloed van vaders en vaderfigure op die ontwikkeling van die kind en die aantal vaders wat weg van hul kinders woon sal in die toekoms ‘n toename in besorgdheid oor vaderskap tot gevolg hê.

Voorts het die VIGS pandemie sonder twyfel gesinstrukture verswak en die vaderskap kwessie uitgelig (Richter & Morrell 2006:7).

Histories is van vaders verwag om verantwoordelik te wees en aan hul kinders te voorsien. Ten spyte hiervan bly hulle in gebreke om onderhoud te betaal, grootendeels vanweë konflik met die ma (Meyer & Barfeld in Richter & Morrell 2006:5).

Volgens aldus Richter en Morrell (2006:6) word baie kinders groot sonder die teenwoordigheid van ‘n pa in die huis of in hul lewe.

Mc Loyd (in Richter & Morrell 2006:56) noem dat kinders in enkelouergesinne meer huislike en ander verantwoordelikhede op ‘n vroeër leeftyd het, moontlik om te kompenseer vir die take wat die tweede ouer sou verrig.

Vaderskap is namate Richter en Morrell (2006:8) in essensie ‘n menslike, sosiale en kulturele rol. Verder noem hulle dat nie alle vaders trots is op hul vaderskap nie en ongelukkig wil hulle nie almal betrokke wees by hul kinders nie (Richter & Morrell 2006:2).

Vaders is tans volgens Richter en Morrell (2006:2) besig om die waarde van vaderskap te besef. Dit is deel van ‘n internasionale proses waar twee soorte reaksies onderskei kan word. Die een is om

regte vir vaders te eis terwyl die ander die ouerskap kwessie vanuit 'n meer holistiese oogpunt beskou en kinders se belang beklemtoon.

'n Meer resente persepsie oor vaderskap behels aldus Richter en Morrell (2006:23) dat kinders beskou word as deel van 'n persoon se identiteit – ek is my kinders. Omstandighede plaas soms beperkinge op hoe vaders hul rol verstaan en uitleef. Manlikheid behoort verantwoordelikheid en versorging in te sluit.

Navorsing toon volgens Van der Merwe (2007:113) dat 'n kind reeds op drie maande onderskei dat hy 'n ma en pa het.

Kinders van alle ouderdomme, beide manlik en vroulik, het 'n aangebore behoefté aan kontak met hulle vader. Die belangrikste bekommernis in vroulike enkelouergesinne is die afwesigheid van 'n manlike rolmodel en die mentorskap wat vaders behoort te voorsien (Dobson 2002:72). Volgens Pollock (in Dobson 2002:72) is die basiese probleem die gebrek aan dissipline en toesig. Boonop is die vader nie beskikbaar om die seun te leer wat dit beteken om 'n man te wees en om hulle emosies te beheer nie.

Volgens Dobson (2002:94) stel die pa 'n voorbeeld aan sy seun en dra spesifieke voorskrifte oor aan sy seun.

Kinders hetsy aangeneem, verlaat of verwaarloos, begeer om hul biologiese vaders te vind. (Richter & Morrell 2006:5)

Luidens Engle, Beardshaw en Loftin (in Richter & Morrell 2006:302) is vaders 'n kritieke hulpbron vir die kind. Baie vaders is die primêre bron van finansiële hulp maar hulle is ook 'n belangrike

hulpbron op ander terreine soos deur die tyd en vaardighede wat hulle bied in die huishouing, deur die ondersteuning wat hulle verleen aan die moeder, deur hul sosiale netwerke (vriende, kollegas en uitgebreide familie) Vaders kan hul kind beskerm en leer, speel met en sorg vir hom, stories vertel, in die bed sit, oor hom besorgd wees op ‘n daaglikse basis en hom lewenslank liefhê.

Vaderlike betrokkenheid word volgens Engle *et al.* (in Richter & Morrell 2006:293) assosieer met kinders wie ‘n hoër vlak kognitiewe vaardighede in die vroeë jare ontwikkel, hulle is meer sosiaal met hul tydgenote en volwassenes, minder gespanne en angstig en beter aangepas.

Vir die meeste kinders het die teenwoordigheid of betrokkenheid van ‘n vader of vaderfiguur ‘n positiewe uitwerking op hul geleenthede, opvoedkundige resultate, gesondheid, fisiese, emosionele en kognitiewe ontwikkeling.(Engle *et al.* in Richter & Morrell 2006:293)

Luyt (2007:64) noem dat navorsing aantoon dat die betrokkenheid van ‘n vader ‘n reuse verskil maak aan ‘n kind en sy sukses as volwassene in sy werk en verhoudings.

Daarteenoor noem Luyt (2007:64) word ‘n goeie, standvastige verhouding tussen vader en kind geassosieer met beter sosiale vaardighede, morele volwassenheid, emosionele intelligensie, selfbeeld, selfvertoue en akademiese prestasie.

Volgens Robbertse (Luyt 2007:64) is die vader ‘n identifikasiefiguur vir sy kinders en ‘n geestelike leier. Verder speel hy op ‘n unieke manier met sy kinders.

Voorts noem Van der Merwe (2007:113) dat navorsing toon dat die vader meer met peuters en voorskoolse kinders speel as die moeder. Kinders verkies om eerder met die vader as die moeder te speel. Vaders en moeders se speelstyl verskil. ‘n Vader kielie meer, stoei, gooï die kleintjie in die lug. Hy moedig onafhanklikheid en mededinging aan by die kind terwyl die ma sekuriteit en gelykheid aanmoedig.

Die vader sal byvoorbeeld met die kinders op die mat stoei en in die proses leer kinders vaardighede wat hulle in staat kan stel om die meer robuuste uitdagings van die lewe makliker te hanteer. (Luyt 2007:65)

Die vader se benadering tot probleemoplossing kan verskil van die van die moeder. As een ouer analities en die ander meer emosioneel is, besef die kind dat daar meer as een manier is om probleme te benader (Luyt 2007:65).

In die studie deur Richter en Smith (in Richter & Morrell 2006:161) is bevind dat die meeste kinders die wens uitgespreek het om tyd te spandeer met hul vaders.

Richter en Smith (in Richter & Morrell 2006:162) noem dat kinders hul vader idealiseer op verskeie maniere. Hulle idealiseer die man wat hul vader is deur hom te beskryf as perfek, alwetend, bomenslik en hulle skep beeld van die ideale vader wat hulle eendag graag wil hê, wees of by wil wees. Die vader as voorsieder, beskermer en dissiplinêr is op die agtergrond van baie kinders se beskrywings van hul vader. Wat na vore tree is die nuwe hedendaagse vader – ‘n persoon wat betrokke is en omgee, wat dit geniet om by sy kinders te wees en om dinge met en vir hulle te doen.

Volgens Richter en Morrell (2006:169) is kinders minder besorg oor besittings en status van hul vaders en meer ingestel op die ontvang van aandag en liefde. In hul middelkinderjare is dit vir kinders moontlik om ‘n balans te vind tussen hul verlange na ‘n liefdevolle verhouding met hul vader en die aanvaarding van hom as ‘n gewone mens met tekortkominge (Richter & Morrell 2006:169).

Kinders neem egter waar en aanvaar aldus Richter en Smith (in Richter & Morrell 2006:166) dat hulle leef in ‘n nie-ideale wêreld met nie-ideale mense en hul antwoorde toon dat hulle dit aanvaar en daarby aanpas.

Volgens Engle *et al* (in Richter & Morrell 2006:294) is dit nie die blote teenwoordigheid van die vader wat belangrik is nie maar eerder die aard van die verhouding tussen die vader en die kind.

Flouri (2005:187) het ‘n studie geloods om die betrokkenheid van vaders te ondersoek op die verskillende terreine van ‘n kind se funksionering. Die gevolgtrekking was dat vaderlike aanwesigheid soms assosieer is met goeie gevolge en soms was dit nie verbandhoudend nie. Wat wel na vore gekom het, is dat sekere aspekte van vaderlike betrokkenheid by sekere groepe vaders onder sekere groepe kinders ‘n invloed het.

Vanuit bogenoemde is dit dus duidelik dat die aanwesigheid van ‘n moeder en vader tot voordeel strek van sowel seuns en dogters. Met die toename in enkelouergesinne met ‘n moeder as hoof ontstaan die vraag hoe fisiese vaderlike afwesigheid beleef word deur die kind in die middelkinderjare.

Human het in 1992 'n studie geloods oor "*Die invloed van vaderafwesigheid op die kind*". Hiertydens is wyer op die afwesige vader gefokus aangesien die emosioneel afwesige asook fisies aanwesige vader ingesluit is. Die beoogde studie gaan 'n meer afgebakende aanslag aanneem wat op die fisiese afwesigheid van die vader sal fokus.

Fisiese afwesigheid vir die doel van die studie verwys na die permanente fisiese afwesigheid van 'n vader vir ten minste ses maande vanweë dood, egskeiding, gevangenisskap, hospitalisasie of die feit dat hy elders woon. Kontak, indien enige, is beperk tot telefonies, per rekenaar of pos.

Bestaande navorsing oor vaderlike afwesigheid is in 1993 gedoen deur Van Loggerenberg aan die Universiteit van Suid Afrika met die titel '*Die belewing van die kind in die enkelouergesin.*' Die doel van die studie was om die kind se belewing in die enkelouergesin te bepaal. Die verskil tussen die studie en die beoogde studie is die feit dat slegs gefokus word op vaderlike afwesigheid en 'n ouderdomsperk van sewe tot elf jaar gestel word.

In die studie deur Louise Copeland Patrick in 2006 het sy 'n kwalitatiewe ondersoek en beskrywing van drie Suid-Afrikaanse seuns van dertien jaar se ervaring van hul verhouding met hul afwesige vaders gedoen vanuit 'n Gestalt spelterapeutiese perspektief. Slegs seuns is ter sprake en afwesigheid is beskou as 'n vader wat in die huis of elders woon maar nie emosioneel betrokke is by sy seun nie. In haar studie is data versamel vanuit die terapeutiese sessies sowel as vanuit semi-gestrukteerde onderhoude met die seuns se kinderoppasser.

Vanuit die voorafgaande studies is dit duidelik dat fisiese vaderlike afwesigheid nie aandag geniet het nie en dus het die huidige studie beoog om meer spesifieker op die fisiese afwesigheid van 'n vader te fokus. Die kind se belewing van die vader se afwesigheid is uitgelig. Vanuit hierdie inligting is moontlike voorkomende of plaasvervangende optredes, soos deur die kind in die middelkinderjare geïdentifiseer, aanbeveel.

1.2.2 Navorsingsvraag vir die studie

Volgens Mouton en Marais (De Vos *et al* 2002:106) word die wyse waarop navorsingsprobleme formuleer word bepaal deur drie faktore te wete die eenheid van analise, die navorsingsdoel (of die tipe navorsingsvraag) en die navorsingsbenadering.

Om ten einde in probleme idees te kan ontwikkel is dit volgens Henning, Gravett en van Rensburg (2005:20) eerstens nodig om uit te vind wat ander reeds oor die onderwerp gesê of gedoen het. In die studie is dit gedoen deur 'n ondersoek te loods na vorige navorsing. Tweedens moet bepaal word op wie die navorsing gedoen gaan word. Dit verteenwoordig die eenheid van analise. 'n Eenheid van analise is nie bloot die populasie of die steekproef wat bestudeer word nie. Kinders se siening/belewing van vaderlike afwesigheid sal die eenheid van analise vir die beoogde studie wees. Derdens moet bepaal word wat bereik wil word. Wat in die studie bereik wil word is om moontlike voorkomende of plaasvervangende optredes, soos deur die kind in die middelkinderjare geïdentifiseer, aan te beveel.

Die navorsingsvraag van die beoogde studie is: *Wat is die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid?*

1.2.3 Doelstelling en doelwitte

In ‘n poging om die navorsingsvraag te beantwoord word ‘n duidelike navorsingsdoelstelling en doelwitte benodig. Mouton (1996:101) wys daarop dat die navorsingsdoelstelling ‘n breë aanduiding gee van wat die navorsing wens om met sy navorsing te bereik. De Vos, Strydom, Fouché en Delport (2002:404) sluit hierby aan deur te noem dat die doelstelling die oorhoofse uitkoms is wat bereik wil word.

Die doelstelling van die studie was om die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid te verken.

‘n Doelwit is belangrik ten einde duidelikheid te bied oor die voorgenome resultate van navorsing (De Vos *et al.*, 2002: 404) ‘n Doelwit word deur De Vos *et al* (2002:107) beskou as die een vir een stappe wat realisties gevolg word binne ‘n bepaalde tydperk om die doel te bereik.

Om die bogenoemde doelstelling te bereik is die volgende doelwitte geïdentifiseer:

- om ‘n literatuurstudie te onderneem om sodoende bestaande kennis weer te gee oor die kind in die middelkinderjare se behoeftes, die konsep van die gesin en die rol van die vader;
- om onderhoudskedules te voltooi met enkelouer-kinders in hul middelkinderjare ten einde hul belewing van vaderlike afwesigheid te bepaal;
- om die data te analyseer en met bestaande literatuur te kontroleer;

- om moontlike voorkomende of plaasvervangende optredes soos deur die kind in die middelkinderjare geïdentifiseer, aan te beveel.

1.3 NAVORSINGSBENADERING

1.3.1 Navorsingsbenadering

Kwalitatiewe navorsing gaan as navorsingsbenadering vir die studie dien. Kwalitatiewe navorsing volgens De Vos *et al.*, (2002:79) is hoofsaaklik daarop gemik om die sosiale lewe en die betekenis wat mense aan die alledaagse lewe heg te begryp.

Die kwalitatiewe navorsingsparadigma verwys na navorsing wat respondent se weergawe van betekenis, belewing of siening ontlok. Dit lewer beskrywende data in die respondent se eie geskrewe of mondelinge woorde. Dit behels dus die identifisering van die respondent se oortuigings en waardes onderliggend aan die fenomeen. Die kwalitatiewe navorsing is ingestel op begrip eerder as verduidelikings, natuurlike waarneming eerder as gekontroleerde meting en die subjektiewe ondersoek van realiteit vanuit die perspektief ~~van die binnekring~~ van die binnekring. 'n Kwalitatiewe studie is gemoeid met nie – statistiese metodes en klein steekproewe wat doelbewus selekteer word (Mc Roy in De Vos *et al.*, 2002:79).

Die fundamentele doelwit van kwalitatiewe navorsing is om die betekenis van dinge vir mense te ontbloot~~no~~~~Belewenhetter~~. Die definisie van kwalitatiewe navorsing is om din ~~proseskou~~ as van sistematische ondersoek na die betekenis wat mense aanwend om hul ondervindings te begryp en hul aksies te rig. Die sleutelbegrip is

betekenis. Die kwalitatiewe navorsing streef na die beskrywing van begrip (Bryman in Wilkinson 2000:7).

Vir die studie behels die kwalitatiewe metode dat ‘n sistematiese ondersoek deur middel van ‘n onderhoudskедule gedoen gaan word oor die belewing van fisiese vaderlike afwesigheid van die kind in die middelkinderjare en ten einde dit te begryp en aanbevelings te maak.

1.3.2 Soort Navorsing

Thomas en Brubaker (2000:18) onderskei twee navorsingstipes - basiese of suiwer studies en toegepaste of praktiese studies. Dit weerspieël verskillende motiewe van die persoon wat die navorsing onderneem. Die motief van basiese navorsing is om mense se begrip van lewe te verbeter sonder die voorneme om die kennis toe te pas om ten einde praktiese probleme op te los. Die motief van toegepaste navorsing is om konstruktiewe aksie te loods om probleme op te los, dus om mense se welsyn te verbeter deur hul lot te verbeter.

Toegepaste navorsing volgens Fouche (2002:108) is meestal die wetenskaplike beplanning van verandering wat teweeggebring word in ’n moeilike situasie. Dit is gerig op die oplossing van spesifieke beleidsprobleme of om praktisyne te help om take te vervul. Die fokus is daarop om probleme in die praktyk op te los. Volgens De Vos *et al.* (2002:108) behels toegepaste navorsing die wetenskaplike beplanning van verandering in ‘n probleemsituasie, dus die oplossing van probleme.

Vir die doel van die studie is toegepaste navorsing gebruik, aangesien die doel is om te bepaal wat die kind in die middelkinderjare se belewing van fisiese vaderlike afwesigheid is.

Die studie was ondersoekend en beskrywend van aard. Ondersoekende navorsing word volgens Bless en Higson Smith (in De Vos *et al.* 2002:109) onderneem om insig te verwerf in ‘n situasie, fenomeen, gemeenskap of individu. Die antwoord op die “wat” vraag is volgens Mouton (in De Vos *et al.* 2002:109) ‘n kenmerk van ‘n ondersoekende studie. Die studie was ondersoekend van aard, aangesien gepoog was om insig te verwerf oor die kind in die middelkinderjare se belewing van fisiese vaderlike afwesigheid.

Beskrywende navorsing gee die spesifieke besonderhede weer van ‘n situasie, sosiale opset of verhouding en fokus op “hoe” en “hoekom” vrae (Neumann in De Vos *et al.* 2002:109). Die navorsing begin met ‘n gedefinieerde onderwerp en doen navorsing om dit akkuraat te beskryf.

Die studie was beskrywend van aard, aangesien dit gefokus het op die omskrywing en beskrywing van die kind in die middelkinderjare se belewing van fisiese vaderlike afwesigheid.

1.3.3 Navorsingstrategie

Luidens Mouton (2000:49) is die navorsingstrategie die plan of bloudruk van hoe die navorsing onderneem gaan word.

Terre Blanche, Durheim, en Palmer (2006:46) noem dat die navorsingstrategie kennis voortbring oor die spesifieke behoeftes of

probleme met die doel om die probleem te verlig of op te los deur verdere ontwikkeling en evaluasie.

‘n Navorsingstrategie verwys aldus de Vos *et al* (2002:272) na die beskikbare opsies wat die kwalitatiewe navorser het om sekere verskynsels te bestudeer volgens sekere “formules” geskik vir die spesifieke navorsingsdoel.

Vir die doel van die studie is die verhouding tussen die kind in die middelkinderjare en fisiese vaderlike afwesigheid ondersoek en is gepoog om te verken wat hul belewing hiervan is.

1.4 NAVORSINGSMETODOLOGIE

1.4.1 Navorsingsprosedure

Die volgende prosedure is tydens die navorsing gevolg.

‘n Skrywe is gerig aan die Ministerie van Opvoeding ten einde toestemming te verkry om die name te bekom van enkelouergesinne met’n moeder as hoof. ‘n Onderhoudskedule is opgestel om te verseker dat die vrae identies aan elke respondent gestel word en antwoorde neergeskryf word ten einde moontlike geheuefoutte uit te skakel.

‘n Onderhoudskedule is ‘n vooraf opgestelde vraelys wat deur ‘n navorser in ‘n persoonlike onderhoud of telefonies gebruik word om bepaalde data van ‘n respondent te verkry (Maatskaplikewerk – Terminologie 2005).

Volgens De Vos *et al.* (2002:302) is ‘n onderhoudskedule ‘n geskrewe vraelys wat ‘n onderhoud rig. Dit voorsien die navorser van ‘n stel voorafbepaalde vrae wat gebruik kan word as ‘n toepaslike instrument om die respondent te verbind en om die terrein van ondersoek aan te wys of af te baken.

Nadat die name van vroulike enkelouers bekend gemaak is, is elkeen skriftelik gekontak om toestemming te kry om die gestruktureerde onderhoude met hul kind(ers) te voer. Nadat skriftelike toestemming ontvang is, is afsprake telefonies gereël in ooreenstemming met geleë tyd vir die respondent. Die respondent het uit kinders in hul middelkinderjare bestaan.

Die ondersoek was uitvoerbaar binne die Swakopmund omgewing. Laerskole in die area is genader vir respondent. Geografies was al die skole bereikbaar.

In ‘n poging om die lewensvatbaarheid van die studie te bepaal, is kundiges voor die aanvang van die studie genader. **Meneer Gert Meyer**, die enigste opvoedkundige sielkundige in die Erongo streek is genader omdat hy kinders hanteer met gedrags- en leerprobleme in alle ontwikkelingsfases. Hy was van mening dat veral seuns benadeel word deur vaderlike afwesigheid. Seuns het nie ‘n rolmodel wat aktiwiteite en gedrag demonstreer nie en dus het die seun nie ‘n man om mee te identifiseer nie. As volwassenes plaas hulle ‘n opvoedingslas op hul vrouens.

Die effek op seuns is dat hulle produk-georiënteerd raak pleks van proses-georiënteerd. Die konsep dat plesier lê in die proses van doen, foute maak en leer om kreatief te wees, ontbreek.

Mevrou Elisma van Wyk is die verteenwoordiger van alle skoolberaders in die Erongo streek en hanteer kinders op skool met gedrags- en leerprobleme in alle ontwikkelingsfases. Vanuit ondervinding met kinders binne haar werksomstandighede is dit haar waarneming dat vanweë die afwesigheid van die vader as gesagsfiguur dissipline dikwels ontbreek. Die kinders toon dikwels dissiplinêre weerstand of gedragsprobleme, loop weg, presenteer met aandagsoekende gedrag op skool en verwyt die ma vir die vader se afwesigheid. Uiteindelik lei dit tot betrokkenheid by bendes, drank en dwelms. Na haar mening ken die kinders nie die liefde en aandag van ‘n vader nie.

1.4.2 Data insameling – insluitend universum, populasie, steekproef

Universum, populasie, afbaktering van steekproef en wyse van steekproefneming sal vervolgens bespreek word.

1.4.2.1 Universum

Jones en Lambourne (2003:213) noem “one of the most obvious facts about the universe is that it contains matter”. Om in stede daarvan te konsentreer op die onmiddelike omgewing moet eerder gedink word aan ‘n groot genoeg gebied wat beskou kan word as ‘n tipiese of verteenwoordigende steekproef. Volgens Arkava en Lane (in De Vos *et al.* 2002:189) verwys ‘n universum na alle potensiële respondenten wat oor die eienskappe beskik waarin die navorsers geïnteresseerd is.

Vir die doel van die studie het die universum na alle enkelouergesinne met ‘n afwesige vader in Swakopmund, Namibië, verwys.

1.4.2.2 Populasie

Die populasie aldus De Vos *et al.* (2002:198) is ‘n term wat grense daarstel aan die studie eenhede. Dit verwys na individue in die universum wat oor spesifieke eienskappe beskik. Die populasie volgens David en Sutton (2004:149) is elke moontlike geval wat in die studie ingesluit kan word. Dit word gedefinieer deur die aard van die ondersoek. Die individuele eenheidpopulasie word definieer deur die navorsingsvraag en kan organisasies en huishoudings wees, asook waar kwalitatiewe inhoud-analise onderneem word, beleidsdokumente, media nuusdekking of vergaderingnotules.

Vir die doel van die studie het die populasie na alle kinders binne enkelouergesinne~~metta~~ as hoof waarin kinders tussen 7 -11 jaar is binne Swakopmund, Namibië, verwys.

1.4.2.3 Steekproef

Die steekproef is volgens Mc Leod (2003:30) die persone wat deelneem in die studie. Volgens Arkava en Lane (in De Vos *et al.* 2002:199) verwys ‘n steekproef na die elemente van die populasie wat oorweeg word vir insluiting in die studie. Die steekproef word bestudeer met die doel om die populasie waaruit dit getrek is, te verstaan.

In kwalitatiewe navorsing word aldus De Vos *et al.* (2002:334) gebruik gemaak van nie-waarskynlikheid steekproewe.

In die doelgerigte steekproef, as ‘n tipe nie-waarskynlikheidsteekproef, word op ‘n spesifieke geval besluit

omrede dit oor ‘n eienskap beskik of ‘n proses toon wat in die betrokke studie van belang is (Silverman in De Vos *et al.* 2002:334)

In die betrokke studie is die kind in die middelkinderjare met ‘n fisies afwesige vader ingesluit.

Die nege laerskole is genader met die versoek om middelkinderjarige kinders in enkelouergesinne te identifiseer. Die skoliere het alle rasse en kultuurgroepe in Namibië verteenwoordig en het albei geslagte ingesluit.

1.4.3 Data analyse

Na die insameling van data deur persoonlike onderhoude, is dit verwerk. Die ingesamelde data het dit moontlik gemaak om aanbevelings en gevolgtrekkings te maak.

Data analyse aldus De Vos *et al.* (2002:339) is die proses waardeur orde, struktuur en betekenis verleen word aan die ingesamelde data.

Die proses van data analyse sluit in die versameling, aantekening, verwerking, lees, beskrywing, klassifisering, interpretasie, weergee en visualisering van data (De Vos *et al.* 2002:340). Volgens Marshall en Rossman (in De Vos *et al.* 2002:344) moet die navorsing kategorieë en patronen, soos hulle na vore tree, oorgaan tot die kritiese stap om die patroon wat so ooglopend lyk te bevraagteken. Hy moet soek na ander aanneemlike verklarings vir die data en die verband daar tussen. Alternatiewe verduidelikings bestaan altyd; die navorsing moet daarna soek, dit identifiseer en beskryf en dan aandui hoe en hoekom die aangebode verduideliking die mees aanneemlike is. Die ingesamelde data oor die kinders in die middelkinderjare se

belewing van fisiese vaderlike afwesigheid is dus vergelyk met bestaande data oor die belewing van vaderlike afwesigheid by die middelkinderjarige kind.

1.5 Etiese Aspekte

Die etiek van wetenskap volgens Mouton (2001:238) is gemoeid met wat reg en verkeerd is in die uitvoering van navorsing. Vanweë die feit dat wetenskaplike navorsing van menslike gedrag is is dit nodig dat die gedrag aan die vereistes van algemeen aanvaarde norme en waardes moet voldoen.

1.5.1 Toestemming tot deelname

Luidens Lewis en Lindsay (2000:11) het respondentie in 'n navorsingstudie die reg om ingelig te word oor die doel en waarskynlike publikasie van die bevindinge en van potensiële gevolge vir respondentie en om ingelige toestemming te gee alvorens hulle deelneem aan navorsing.

Navosers wat wens om kinders in te sluit wat nie oud genoeg is om self besluite te neem oor navorsingsdeelname nie, moet volgens Taylor (in Lewis & Lindsay 2000:38) die toestemming kry van ten minste een persoon wat beskikbaar is wat ouerlike verantwoordelikheid het oor die kind.

Voorts noem Lewis en Lindsay (2000:11) dat sorg gedra moet word wanneer onderhoude gevoer word met kinders en studente tot op skoolverlatingsouderdom. Toestemming moet verkry word vanaf die skool en op hul aanbeveling, die ouers.

Vir die doel van die studie is die enkelmoeders en respondenten ingelig oor die doel van die studie, potensiële gevolge vir hulle en hul reg tot ingelige toestemming.

Angesien die studie fokus op die kind in die middelkinderjare is toestemming verkry vanaf die skool en die enkelmoeders.

1.5.2 Eerlikheid

Eerlikheid en openheid moet volgens Lewis en Lindsay (2000:11) die verhouding tussen die navorsers, respondent en instansie verteenwoordigers kenmerk.

Eerlikheid en openheid vir die doel van die studie is nagestreef deur die doel en proses van die studie aan alle respondenten te verduidelik en alle vrae van respondenten te beantwoord.

1.5.3 Die reg om vanuit navorsing te onttrek

Respondente het aldus Lewis en Lindsay (2000:11) die reg om op enige stadium vanuit die studie te onttrek en navorsers moet oorweging skenk aan kulturele, godsdiensstige, geslags en ander betekenisvolle verskille binne die navorsingspopulasie in die beplanning, uitvoering en verslagdoening van navorsing.

Respondente is vooraf ingelig oor hul reg om te eniger tyd te onttrek en aan die einde van die onderhou is onduidelikhede opgeklaar en die respondent is die geleentheid gebied om vrae te vra.

Die skool is multikultureel, sluit verskeie godsdiensste in en bestaan uit seuns en dogters vanuit verskillende finansiële klasse. Hierdie verskille is in ag geneem tydens die beplanning, uitvoering en verslagdoening van die navorsing.

1.5.4 Privaatheid

Die privaatheid van respondenten moet volgens David en Sutton (2004:19) erken en respekteer word. Data wat ingesamel is moet in die bering en gebruik daarvan vir privaatheid beskerm word. Dit kan gedoen word met behulp van anonimitet en vertroulikheid.

1.5.5 Anonimitet van respondenten

Anonimitet verwys volgens David en Sutton (2004:19) na die situasie waar die respondenten se persoonlike besonderhede (naam, adres) onbekend is of nie aangeteken word nie. In die studie is anonimitet verseker deur nie die respondenten se persoonlike besonderhede aan te teken nie.

1.5.6 Vertroulikheid

Vertroulikheid verwys na die situasie waar die inligting bekend is en aangeteken is deur die navorsers, maar nie openbaar word nie. Vertroulikheid word verseker deur respondent 'n identifiserende kode toe te skryf. Die kode word gebruik in die liassing van data met 'n aparte lys wat die werklike name met die toegesegde kodes verbind. Hierdeur word die identifikasie van respondenten tot die minimum beperk. Dit is dikwels noodsaaklik om die respondenten van vertroulikheid te verseker en dit is die navorsers se plig om vertroulikheid te handhaaf. Aan elke respondent is 'n

identifiserende kode toegeken waarvolgens data geliasseer is. ‘n Aparte lys is opgestel om die kodes te verbind met die werklike name.

Die respondentie in die studie is sodoende verseker van vertroulikheid.

1.5.7 Onderwerpe van ‘n sensitiewe aard

Dit is belangrik om sensitief te wees vir die onderwerpe wat navorsers wil ondersoek. Navorsing kan skade berokken aan persoon se selfbeeld indien sensitiewe onderwerpe sonder inagneming afgedwing word. Indien sensitiewe onderwerpe aangespreek word moet die respondent se reg om te enige tyd te onttrek respekteer word. Dit moet vooraf verduidelik word as deel van die proses om ingelige toestemming te verkry. (David & Sutton 2004:19)

Aan die einde van die onderhoud is dit nooit ~~verplikkend~~ ontlont word, om kwessies wat na vore gekom het te verduidelik en om te vra of daar vrae is wat die respondent wil vra oor die motiewe, inhoud en voorgenome resultate van die werk waartoe hulle ‘n bydrae gelewer het. (David & Sutton 2004:19)

Die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid is ‘n sensitiewe onderwerp en dus is elke kind vooraf ingelig dat hy te eniger tyd kan onttrek as deel van die proses om ingelige toestemming te verkry. Aan die einde van die onderhoud het elke kind die geleentheid gekry om vrae te vra oor sy deelname.

Etiese kwessies beïvloed volgens David en Sutton (2004:20) alle aspekte van die navorsingsproses en daar is geen magiese formules nie. Dit was dus vir die navorser noodsaaklik dat alle kwessies wat na vore getree het tydens hierdie navorsing, op ‘n eties-verantwoordbare wyse aangespreek word.

1.6 Definisies van Hoofkonsepte

1.6.1 Belewing

Die begrip belewing verwys na “observation or practice, resulting in or tending towards knowledge, knowledge gained by seeing and doing, a state of being affected from without (as by vents) an affecting event, to have experience of” (Queens English Dictionary 2002). Die Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (2000:76) beskryf beleef as iets ondervind, daar getuie van wees, ervaring van die gees.

Ray (1993:17) noem dat belewing verwys na ‘n persoon se innerlike gedagtes, gevoelens of sensasies.

Vir die doel van die studie is belewing beskou as die kennis verwerf vanuit ‘n ondervinding wat op die gees inwerk - wat die kind in die middelkinderjare van sy vader dink en wat hy daarrondom beleef. Dit sluit sy gedagtes, gevoelens en gewaarwordings in.

1.6.2 Die middelkinderjare

De Klerk en le Roux (2003:23) onderskei die emosionele ontwikkelingstadiums as babastadium (0 tot 24 maande), vroeë

kinderjare (2 tot 6 jaar), laat kinderjare (6 tot 11 jaar), vroeë adolessensie (11 tot 15 jaar) en laat adolessensie (15 plus jaar).

Sadock en Sadock (2003:21) noem dat die normale stadia van vroeë ontwikkeling die voorgeboortelike tydperk, kleuter/babajare (vanaf geboorte tot 15 maande), die peuter tydperk (15 maande tot 2½ jaar), die voorskoolse periode (2½ jaar tot 6 jaar) en die middeljare (6 tot 12 jaar) insluit. Hierdie stadia vorm ‘n kontinuum waarop ontwikkeling plaasvind en na geboorte is daar beswaarlik ‘n duidelik afgebakende onderskeid tussen die stadia.

Vir die doel van die studie verwys die middelkinderjare na die kind vanaf skoolgaande ouderdom op 7 jaar tot die laerskooljare op die ouderdom van 11 jaar.

1.6.3 Vader

‘n Vader verwys na ‘n manlike ouer (Queen English Dictionary 2002). ‘n Vader word, volgens die Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (2000), gedefinieer as ‘n man wat een of meer kinders het; ‘n pa.

Op die mees basiese vlak verwys die term ‘vader’ aldus Palkovitz (in Bengtson, Acock, Allen, Dilworth-Anderson & Klein, 2005:343) soms na ‘n biologiese verbintenis maar dui altyd op ‘n verhouding; dus bestaan daar nie iets soos ‘n vader onafhanklik van ‘n verhouding nie.

De Kanter (in Lupton & Barclay 1997:16) noem die term ‘vader’ kan verwys na drie moontlikhede, te wete die individu wat die biologiese materiaal voorsien het, al is hy onbekend aan die kind (in

die geval van spermskenkers), dit kan verwys na die persoon wat in dieselfde huis woon as die kind en hy is die moeder se metgesel maar hy is nie biologies verwant tot die kind nie en die man wat wettig die vader is maar nie woon in dieselfde huis nie weens skeiding of vervreemding.

Vir die doel van die studie is ‘n vader beskou as ‘n manlike ouer wat afwesig is in die gesin.

1.6.4 Afwesigheid

Afwesigheid verwys na as jy nie op die plek is waar jy behoort te wees nie (Odendaal, 2000). Lupton en Barclay (1997:70) noem dat ‘n vader vanweë egskeiding verhinder word om vertroud te raak met die basiese dinge in die kind se lewe en dus sal hy onvermydelik homself geïsoleerd en vervreemd van die kind beleef, hy is dus afwesig in die kind se lewe.

Afwesig beteken nie aanwesig nie; weg (Nasionale Woordeboek, 1979, s.v. afwesig).

Afwesigheid vir die doel van die studie verwys na die vader wat nie teenwoordig in die gesinsopset is nie, dus permanent afwesig vir ten minste ses maande.

1.7 Hoofstukindeling

Die verhandeling bestaan uit vyf hoofstukke wat soos volg ingedeel is:

Hoofstuk 1: Die hoofstuk bestaan uit die navorsingsmetodologie en ‘n opsommende beskrywing van die hoofkonsepte van die studie. ‘n

Omvattende bespreking van die kind in die middelkinderjare, die gesinsisteem en vaderlike afwesigheid is gedoen om die leemtes en gebreke van vaderlike afwesigheid in die ontwikkeling van die kind in die middelkinderjare uit te lig.

Hoofstuk 2: Bogenoemde teorieë en konsepte binne die konteks van die kind in die middelkinderjare is breedvoerig bespreek.

Hoofstuk 3: Dit vorm die hoofstuk waarbinne die empiriese data omvat word. Vraelyste is voltooi met kinders in hul middelkinderjare met afwesige vaders ten einde data in te samel oor die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid. Bevindinge word analyseer en bespreek aan die hand van die literatuurkontrole.

Hoofstuk 4: Samevatting, gevolgtrekkings en aanbevelings van die studie word hanteer.

1.8 Samevatting

Hoofstuk een het die rasional van die studie omskryf. Die probleem is duidelik omskryf en die doel en doelwitte breedvoerig bespreek. Die gekose navorsingsbenadering, soort navorsing, data-insameling en wyse van steekproefneming is ook bespreek.

Die navorsingsprosedure en werkwyse is duidelik uiteengesit. Die uitvoerbaarheid van die studie is bespreek aan die hand van opmerkings en aanbevelings van kundiges op die gebied. In hierdie hoofstuk is hoofkonsepte en belangrike literatuur genoem en die betrokke etiese aspekte is ook deeglik ondersoek. In hoofstuk twee sal aandag gegee word aan literatuur wat die studie ondersteun.

HOOFSTUK TWEE: LITERATUROORSIG

Die literatuuroorsig het volgens De Vos *et al* (2002:127) ten doel om ‘n bydrae te maak tot ‘n duideliker begrip van die aard en betekenis van die probleem wat geïdentifiseer is. Die redes vir ‘n literatuuroorsig sluit in dat dit ‘n uitstekende bron bied vir die kies van ‘n onderwerp wat relevant, nuut en onbekend is. Dit voorkom duplisering of herhaling van soortgelyke navorsing, gebreke in vorige navorsing word ook sodoende identifiseer en resente kennis en teorieë word aangebied.

Navorsingsvrae kan gewysig word soos alternatiewe konsepte of verduidelikings na vore kom en dit plaas die navorsing in konteks (De Vos *et al.* 2002:128). In hierdie literatuuroorsig fokus die navorser op verskillende konsepte relevant tot die studie. Eerstens sal ‘n agtergrondbespreking gegee word oor die kind in die middelkinderjare se ontwikkeling. Die gesinsysteem word bespreek, gevvolg deur vaderlike afwesigheid. Die verband tussen die ontwikkeling van die kind in die middelkinderjare en vaderlike afwesigheid word bespreek.

2.1 Die kind in die middelkinderjare

Louw (1998:16) beskou die middelkinderjare as die tydperk vanaf ses jaar tot en met die aanvang van puberteit. Vir die doel van die studie verwys die middelkinderjare na die ouderdom sewe tot elf jaar. Dit is die ouderdom vanaf graad een tot graad vyf.

Gedurende die middelkinderjare begin die kind met sy laerskool loopbaan. Die skool dien as opvoedkundige instelling sowel as dagsorg. Daarbenewens bring dit ‘n bepaalde roetine teweeg vir die

kind en die ouer. Daar is skoolure, kwartale, vakansies, boeke, skooldrag, klere wat die kind wil dra om in die mode te wees, rapporte en onderwyser(esse)s wat die ouer wil ontmoet of vermy (Ambert 1009:29). Die akademiese eise en suksesse is belangrike bepalers van verdere persoonlikheidsontwikkeling (Sadock & Sadock 2003:32).

Alhoewel die skoolgaande kind meer vryheid geniet van die ouer as op 'n vroeër ouerdom, staar hulle ook nuwe beperkinge in die gesig in die vorm van ouers wat hulle vermaan oor vriende, besorg is oor skoolwerk en meer beheer oor hul bewegings in die omgewing uitoefen. Spanning kan hieruit voortspruit, veral as sie kind oorbeskermd voel (Ambert 1997:29). Ontwikkelingsmoontlikhede lê vir kinders opgesluit in hul vermoëns wat ontdek en beoefen word (Hoghugh & Long 2004:9).

Elke kind is egter uniek; ontwikkeling is dinamies en geen absolute norm bestaan nie. Kinders verskil ten opsigte van hul ontwikkelingstadiums (De Klerk & le Roux 2003:22). Volgens Louw (1998:10) is die mens 'n veelsydige en komplekse wese. Verskillende aspekte ontwikkel op verskillende wyses, teen verskillende tempo's en op verskillende leeftyde. Verskillende terreine van ontwikkeling word onderskei. Die volgende terreine van ontwikkeling van die kind in die middelkinderjare word vervolgens bespreek: fisiese-, kognitiewe-, emosionele- en persoonlikheidsontwikkeling.

2.1.1 Fisiese ontwikkeling

Volgens Owens (2002:45) verwys fisiese ontwikkeling na die basiese veranderinge in die kind se liggaam, terwyl Bukatho en

Daehler (2004:167) noem dat fisiese ontwikkeling nie slegs na die verandering in grootte nie maar ook na die ordelike patronen en die meer komplekse vlakke van funksionering verwys wat dikwels assosieer word met die toename in gewig en lengte.

Vir Louw (1998:11) het die fisiese/liggaamlike ontwikkeling te make met die groei van die liggaam en veranderinge in die interne struktuur en funksionering van die liggaam. Die fisiese ontwikkelingstake van die kind in die middelkinderjare sluit volgens Berk, Kali, Newman, Owens en Rathus (in Botha 2006:2); Louw(1998:326); Sadock en Sadock (2003:32) en Schoeman (2004:18) die volgende in:

Tabel 2.1: Fisiese Ontwikkeling

Gewig en lengte	Toon 'n toename.
Brein	Bereik 90% van sy volwasse gewig en grootte
Sintuie	Die sintuie is ten volle ontwikkel
Algemene en fyn motoriese vaardighede	Neem toe vanaf onegalig en onvoltooid na gekoördineerd
Linggaam	Verandering in die liggaam, veral in die later stadia van die middelkinderjare (heupe word breër, borste ontluik, skaamhare verskyn en die testikels ontwikkel)
Asemhaling	Word stadiger en dieper; vanaf geboorte tot die einde van die middelkinderjare neem die gewig van die longe feitlik tienvoudig toe
Melktande	Word vervang met permanente tande
Verhoogde motoriese koördinasie en spiersterkte	Stel die kind instaat om vloeidend te skryf , kunstig te skets en musiekinstrumente te speel

Komplekse motoriese take en aktiwiteite	Hardloop, spring, huppel, ry fiets of rolstaatse, swem, skop bal, ballet, tennis, gimnastiek, golf en basketbal word beoefen met vaardigheid
---	--

Die middelkinderjare is aldus Louw (1998:325) relatief rustige jare wat fisieke ontwikkeling betref. Volgens Schoeman (2004:18) word patronen gevestig en kognitiewe, sosiale, emosionele en selfkonsepontwikkeling vind plaas. Vervolgens sal gekyk word na die kind in die middelkinderjare se kognitiewe ontwikkeling.

2.1.2 Kognitiewe ontwikkeling

Kognitiewe ontwikkeling sluit in alle aspekte van die mens se onderskeidingsvermoë, terwyl intellektuele ontwikkeling eerder dui op die ontwikkeling van daardie kognitiewe vermoëns wat spesifiek te make het met probleemoplossing, akademiese vordering en leer. Die mens se kognitiewe vermoë hang ten nouste saam met sy sintuiglike waarneming, sy kommunikasie met ander mense en sy algemene vermoë om inligting te verwerk (Louw 1998:11).

Louw (1998:330) noem dat die kind ‘n groot deel van die dag in die skool deurbring en dus kan verwag word dat sy kognitiewe vaardighede baie sal ontwikkel.

Volgens Owens (2002:45) dui kognitiewe ontwikkeling op al die denkprosesse wat verband hou met die manier waarop die kind die wêreld leer ken en verstaan, dus hoe hy dink, besluite neem en leer. Dit sluit in denke, intelligensie, waarneming, verbeelding, geheue en taal.

Intellektuele ontwikkeling sluit volgens Lindon (1998:62) die toenemende vermoë om te dink, redeneer en probleme op te los in. Namate die kind sy denke ontwikkel neem sy vermoë toe om te verstaan. Die totale area van leer is bekend as kognitiewe ontwikkeling.

Die kognitiewe ontwikkeling van die kind in die middelkinderjare sluit volgens Berk *et al* (in Botha 2006:2), Owens (2002:452), Sadock en Sadock (2003:32), Schoeman (2004:18), Lindon (1998:64) en Louw (1998:330) in:

Tabel 2.2: Kognitiewe Ontwikkeling

Situasies	Kan deurdink, analyseer en logies konstrueer word (onafhanklike probleemoplossing)
Konseptuele vaardighede	Ontwikkel; die kind groepeer dinge wat saam hoort (byvoorbeeld: kind, vader, moeder, ooms en tannies is familielede); volgorde en klasse word verstaan
Perseptuele prosesse	Verbeter deur dat fisiese stimulasie omskep word tot psigologiese inligting; die kind raak bewus van sensoriese stimuli
Informasie prosessering	Verbeter in die opsig dat die kind se vermoë om relevante inligting te herroep en te prosesseer vanuit sy geheue toeneem
Verskillende aspekte van 'n saak	Word gelyktydig oorweeg (desentralisasie)
Redeneer	Meer logies en kan op verskillende aspekte konsentreer.
Denkproses	Word al hoe meer georganiseerd en logies en is nie meer intuïtief nie

Egoïsme	Verminder daarin dat die kind iemand anders se perspektief kan insien
Konformering	Verhoog en die kind kan sy eie siening wysig
Realisme	Toon 'n afname; die kind onderskei tussen die psigiese en fisiese sowel as tussen intern en ekstern; hy onderskei tussen woorde en name en dit waarvoor hierdie woorde staan; die kind besef dat drome in 'n persoon se gedagtes en verbeelding bestaan en dus binne die persoon plaasvind
Verbande word begryp	Die kind begin dink oor sy eie gedrag, kan die gevolge van sy gedrag insien en besef dat sekere dinge toevallig gebeur
Logiese ondersoekte	Oorheers fantasie en die kind toon 'n verhoogde belangstelling in reëls en orde en die vermoë tot selfregulering verbeter
Die vermoë om te konsentreer	Is goed gevestig op die ouderdom van 9 tot 10 en teen die einde van die periode begin die kind dink in abstrakte terme
Woordeskat	Brei uit ten opsigte van die hoeveelheid woorde wat die kind verstaan en toepaslik gebruik
Humor	Word deur die kind geniet; dit bied 'n geleentheid om uitdrukking te gee aan aggressie, seksuele, sosiale en intellektuele behoeftes

Kognitiewe ontwikkeling sluit dus die ontwikkeling van waarneming, geheue, taal en intelligensie in (Louw 2002:12). Die formele eise van akademiese kennis en mylpale is volgens Sadock en Sadock (2003:32) 'n belangrike bepaler van verdere persoonlikheidsontwikkeling. Turner en Holms (in Louw 1998:362) konstateer dat die middelkinderjare met groter emosionele

volwassenheid gepaard gaan. Daar is 'n verandering van hulpeloosheid na onafhanklikheid en selfgenoegsaamheid.

De Klerk en le Roux (2004:11) stel dit so dat 'n persoon se intellektuele vermoë naastenby konstant bly maar dat emosionele intelligensie aangeleer en verhoog kan word. Kinders dan dus hul potensiaal soveel makliker verwesenlik as hulle emosioneel intelligent is. In die lig hiervan word emosionele ontwikkeling vervolgens bespreek.

2.1.3 Emosionele ontwikkeling

Emosionele ontwikkeling verwys na 'n komplekse stel optredes wat die gevolg is van eksterne of interne gebeure wat dien as motivering en die rig van gedagtes en aksies. Emosies sluit verskillende komponente in. Die fisiologiese behels die veranderinge in outonome senustelsel aktiwiteite soos sweet en hartklop. Tweedens sluit emosies 'n ekspressiewe komponent in, gewoonlik 'n gesigsuitdrukking wat die emosie aandui (glimlag, frons, huil of lag). Derdens behels emosies 'n ervaringskomponent, 'n subjektiewe gevoel of kognitiewe aandeel daarvan om 'n emosie te hê. Die wyse waarop 'n persoon 'n emosionele toestand interpreer en evalueer berus op sy vlak van kognitiewe ontwikkeling en vorige ondervinding (Bukatho & Daehler 2004:381).

Emosionele ontwikkeling van die kind in die middelkinderjare behels volgens Berk *et al* (in Botha 2006:2), Sadock en Sadock (2003:32) en Schoeman (2004:19) ook die volgende:

Tabel 2.3: Emosionele ontwikkeling

Groter emosionele beheer	Kom voor by die kind; die kind het minder woede uitbarstings en hy kan frustrasie verduur en wag op dit wat hy wil hê
Emosionele bestuur	Die uitdrukking, beheer, onderdrukking en wegsteek van emosies is teenwoordig
Uitbreiding van woordeskat	Vind plaas vir die kommunikering van emosies
Vrese	Word meer realisties ervaar oor skool, prestasies, 'n ramp, verwarring oor verhoudings met vriende, eensaamheid of die ouers se afsterwe
Aggressie	Word gerig op ander en het ten doel om seer te maak
Verhoudings buite die gesin	Is belangriker as die daarbinne; nietemin bestaan 'n spesiale verhouding met dieselfde geslag ouer waarmee die kind identifiseer en wie as rolmodel dien
Empatie en besorgdheid oor ander	Kom na vore; op 9 of 10 jaar het die kind 'n goed ontwikkelde vermoë tot liefde, meegevoel en deelname; hulle het die vermoë tot 'n langtermyn stabiele verhouding met familie, die portuurgroep en vriende, insluitende beste vriende
Emosies oor geslagsverskille	Tree al hoe meer op die voergrond as opgewondenheid of skaamte; skoolgaande kinders verkies om te sosialiseer met kinders van dieselfde geslag; nuuskierigheid en speletjies oor seksualiteit is nou algemeen onder seuns

	en dogters
Nuwe identifikasies met ander volwassenes	Word deur seuns en dogters gemaak met onderwysers en terapeute; hierdie identifikasies kan 'n dogter so beïnvloed dat haar doel om te trou en kinders te hê, soos haar ma, kombineer word met 'n begeerte aan 'n beroep of dit kan uitgestel of verworp word

Louw (1998:362) noem emosies in die middelkinderjare word meer spesifiek, divers en gesofistikeerd. Groter emosionele differensiasie stel die kind in staat om 'n verskeidenheid van gevoelens uit te druk. Geslagsrolstereotipering beïnvloed die aard en kwaliteit van emosionele ekspressie. Alle kinders het 'n behoefte om uiting aan hul emosies te gee, maar geslagsrolstereotipering verhinder dit dikwels en verhoed dat kinders hulle hele emosionele repertoire gebruik.

Tydens die middelkinderjare is daar 'n afname in vrees wat betrekking het op liggaamlike veiligheid maar geen beduidende afname vir bonatuurlike magte soos spoke en monsters nie. Die vrese hou tred met die tyd waarin kinders leef en kan meestal teruggevoer word na onaangename ervarings wat hulle gehad het, in 'n boek gelees het of op televisie gesien het (Louw 1998:363).

Die kind in die middelkinderjare druk sy liefde fisies uit deur te soen of druk maar hulle leer ook dat liefde op 'n ander manier soos mededeelsaamheid en gesels uiting kan vind (Louw 1998:363).

Emosionele ontwikkeling organiseer en reguleer 'n kind se gedrag, beïnvloed kognitiewe prosesse en inisieer, handhaaf of termineer

interaksie met ander (Bukatko & Daehler 2004:381). Dit is tydens die middelkinderjare dat die kind ontwikkel vanaf egoïsme na ‘n sensitiewe deelnemer en dus is die portuurgroep se invloed baie belangrik (Schoeman 2004:20). Die kind se sosiale kontak brei dus uit.

2.1.4 Sosiale ontwikkeling

Sosiale ontwikkeling volgens Louw (1998:13) het in die breë te make met die veranderinge in die mens se verhouding met ander mense asook met die invloed wat die samelewing en spesifieke ander persone op die individu het. Dit sluit in die ontwikkeling van gehegtheid tussen moeder en kind, die uitbreiding van die kind se interpersoonlike kontakte, die modellering van gedrag, die ontwikkeling van geslagsrolidentiteit, morele omtwikkeling en die ontwikkeling van die verhoudings tussen die geslagte.

Die sosiale ontwikkeling van die kind in die middelkinderjare volgens Berk *et al.* (in Botha 2006:2) sluit in:

- Bou groter sosiale netwerke. Vriendskapsverhoudings word belangriker as verhoudings met ouers.
- Speel veral speletjies met reëls.
- Sosialisering vind plaas. Leer sosiaal aanvaarbare gedrag, verhouding stigting en instandhouding, konflik hantering.
- Selfbeeld kan verlaag word as gevolg van kind se besorgdheid oor wat ander van hom dink.

Schoeman (2004:19) voeg hierby dat die portuurgroep se invloed baie belangrik is. Owens (2002:459) noem dat vrienkskap tussen die verskillende geslagte selde voorkom terwyl Sadock en Sadock (2003:32) noem dat alhoewel die kind in die middelkinderjare

interaksie met dieselfde geslag kind verkies neem belangstelling oor seksualiteit toe. Owens (2002:457) noem die kind in die middelkinderjare vergelyk sy vermoëns en vaardighede spontaan met die van sy ouderdomsgroep.

Moraliteit, die vermoë om te onderskei tussen reg en verkeerd en om eersgenoemde te kies, vorm volgens Owens (2002:472) deel van die ontwikkelingsfase van die kind in die middelkinderjare. Ten einde op ‘n moreel verantwoordelike wyse op te tree vereis die ontwikkeling van empatie (Eisenberg in Owens 2002:478).

Die kind in die middelkinderjare ontwikkel ‘n siening en evaluering van homself teenoor sy portuurgroep en hy identifiseer met ander individue en sosiale groepe wat ‘n aspek is van persoonlikheidsontwikkeling (Louw 2002:14). Vervolgens word persoonlikheidsontwikkeling bespreek.

2.1.5 Persoonlikheidsontwikkeling

Sadock en Sadock (2003:800) noem persoonlikheid is die beskrywende term vir ‘n persoon se waarneembare gedrag en sy subjektiewe verslaggewing van innerlike belewenisse. Lindon (1998:14) op sy beurt noem persoonlikheid verklaar die blywende individuele verskille in gedrag. Gedrag kan waargeneem en beskryf word terwyl ‘n persoon se persoonlikheid nie gesien kan word nie.

Volgens Meyer, Moore en Viljoen (in Louw 1998:14) is die omvattendste konsep vir die psigologiese beskrywing van die mens “persoonlikheid”, wat dui op die totaliteit van alle eienskappe (soos kognisie, waardes, houdings, gewoontes, emosies, vooroordele en doelstellings) wat die individu se gedrag in interaksie met die

omgewing bepaal. Schoeman (2004:20) noem die selfkonsep ontwikkel vinnig. Die kind se ideale word beïnvloed deur sy norme en dit stel hom instaat om sy impulse te beheer om ten einde ‘n aanvaarde persoon te word.

Kennis van homself is baseer op prestasies, sy behoeftes en die verwagtings wat ander aan hom stel (Louw 1998:38). Die kind beskryf homself nie meer in terme van aktiwiteite nie maar wel in terme van hoe goed hy dit doen en ontwikkel die vermoë om akkurate beoordelings van homself te maak. Teen die ouderdom van 11 jaar korreleer die kind se beoordelings hoog met die van maats en onderwysers (Harter in Louw 1998:388).

Ouers en onderwysers het ‘n belangrike invloed. Relevante aspekte sluit in:

- Kinders moet die boodskap kry hulle word aanvaar soos hulle is.
- Onvoorwaardelike vertroue in die kind se vermoë lei tot selfvertroue.
- Positiewe motivering, die uitlig van sy bydrae, vermoëns en goeie eienskappe dien as boustene.
- Gee erkenning vir die kind se pogings en mylpale en moedig aan eerder as om te prys (Schoeman 2004:20).

Die ontwikkeling tydens die middelkinderjare en veral die uitbreiding van ervarings, berei die kind deeglik voor vir die aanpassings en uitdagings van die adolessente jare wat gaan volg. ‘n Stewige fondament word dus gelê vir latere ontwikkeling (Louw 1998:325).

Die mense, volgens Louw (1998:28), met wie ‘n ontwikkelende persoon baie kontak het en met wie hy ‘n intieme verhouding het is

die ouers. Die gesin as ‘n sosiale stelsel is ‘n belangrike determinant van ontwikkeling. Die meeste mense is lede van ten minste twee gesinne, die waarin hulle groot word het en die gesin waarin hulle ‘n ouer is. Veral in die kinderjare is die gesin vir die meeste mense die primêre groep waarin hulle die meeste van hulle tyd bestee en hulle totale sosiale omgewing uitmaak. Die gesinsisteem sal vervolgens bespreek word.

2.2 Die Gesinsisteem

‘n Gesin word beskou as die persone wat biologies en/of psigologies verwant is, wie se historiese, emosionele of ekonomiese bande konnekteer en wie hulself beskou as ‘n deel van ‘n huishouding (Gladding 2002:6). Die gesin word dus gekenmerk deur ekonomiese, fisiese, sosiale en emosionele funksies. Dit bevorder ontwikkeling en bied stabiliteit (Gladding 2002:25).

Gesinne verskil, daar is dus nie ‘n enkele tipe normale gesin nie (Barker 2007:17). Dit is belangrik om die historiese-, samelewings-, ekonomiese- en regerings faktore in ag te neem wat ‘n impak het op die gesinslewe oor ‘n tydperk. Dit sluit in om in te sien wat die sistemiese interaksie van persoonlikhede, gemeenskappe en gebeure is asook die beoordeling van die spanning wat heers in die gesinstruktuur vanweë eksterne omgewingskragte en interne verhoudings se struikelblokke. Gesinne is basies sisteme waarbinne die individue in interaksie verkeer met mekaar asook die gesinseenheid as geheel. Die beweging van elke persoon binne en buiten die gesinsomgewing het ‘n impak op elke gesinslid en die wyse waarop die gesin funksioneer (Gladding 2002:5).

Gesinne ontwikkel selde vloeiend en op voorspelbare wyses. Ontwikkeling kan beïnvloed word deur tienerdogters wat swanger raak na 'n toevallige seksuele ontmoeting, gereëlde huwelike of huwelike as gevolg van ouerlike druk, homoseksuele paartjies wat selfs wettig kan trou en wie kinders aanneem, poligamie wat steeds wettig is en beoefen word in sekere lande, die dood van 'n gesinslid, die vervreemding of egskeiding van egliede, die laat geboorte van 'n kind(ers) nadat die ander reeds groot is, die aankoms van nuwe kinders in 'n hersaamgestelde gesin, chroniese siekte, finansiële terugslae, verskuiwing van een kultuur na 'n ander, natuurrampe, militêre diens, oorlog en vele ander omstandighede (Barker 2007:21).

Wanneer 'n pasgebore 'n gesin binnekom word die balans van die gesin, ten minste tydelik, versteur. Die paartjie moet aanpassings maak oor die tyd wat hulle buitenshuis werk, met vriende sosialiseer en deelneem aan ontspannings aktiwiteite. Hulle moet onderling besluit wie verantwoordelikheid neem vir die kind asook wanneer, waar en hoe hierdie verantwoordelikheid nagekom gaan word. Ander terreine van die gesinslewe waar aanpassings gemaak moet word sluit in verhoudings met die uitgebreide gesin, werkeise, ontspanning en finansies (Gladding 2002:14).

Die gesin se etniese agtergrond beïnvloed die gesin se konsep van lewenssiklusse en hul optrede ten opsigte van lewensgebeure. Verskillende etniese groepe heg meer waarde aan sekere gebeure en rituele soos begrafnisse, troues en die oorskakeling van die kind na volwassenheid (Gladding 2002:21). Die begin van 'n siekte by 'n gesinslid kan die lewenssiklusse tydelik of permanent versteur (Gladding:22). Gesinne in armoede is groter, meer afhanklik van die familie en vroulik. Gesinne van professionele mense is gewoonlik

kleiner, verlaat hulle op gehuurde en betaalde hulp en is dikwels meer individueel en beroeps gerig. Hulle kan bekostig om vir dienste te betaal en is betrokke by verskeie verrykende aktiwiteite (Gladding 2002:23).

Daar is 'n merkwaardige toename in die egskeidingsyfer, van enkel nog nooit getroude vrouens wat kinders op hul eie groot maak, van hersaamgestelde gesinne en ander atipiese, maar nie noodwendig ongewone gesinsamestellings nie. Boonop werk vrouens in groter getalle buitenshuis wat teweegbring dat kinders hul tyd in dagsorg deurbring (Barker 2007:17).

Gesinne het histories 'n belangrike rol gespeel in die lewe en ontwikkeling van mense en nasies. Alhoewel die gesin ontwikkel en verander het, het dit van die oorspronklike funksies behou (Gladding 2002:4). Gesinne deel gemeenskaplike en unieke funksies (Gladding 2002:5).

Die funksies wat 'n gesin behoort te vervul is om aan sy lede die basiese lewensnoodsaaklikhede te voorsien, die opvoeding en sosialisering van kinders, voorsiening te maak vir die wettige uitdrukking van paartjies se seksualiteit, voorsiening van wedersydse troos en ondersteuning vir die lede, voortplanting en die voortbestaan van die spesie. Alles het nie betrekking op elke gesin nie. Party paartjies verkies om nie kinders te hê nie, in ander is die kinders groot en het reeds die huis verlaat. Verworwe Immuniteit Gebrek Sindroom (VIGS) het 'n vernietigende effek op die gesinslewe. Daar is reeds miljoene weeskinders wat tot gevolg het dat daar gesinne is waarvan die hoof 'n kind is, so jonk as elf of twaalf jaar (Barker 2007:20).

Volgens Pretorius (2005:45) het die gesin bepaalde funksies. Die funksie van die gesin behels die rol wat die gesin vir die individu en die samelewing vervul en die volgende funksies is luidens Pretorius (2005:45) gemeenskaplik aan alle kulture:

a. Biologiese of reproduktiewe funksie

Geslagte kom en gaan en alle menslike samelewings moet lede wat afsterf vervang. Die gesinslewe wentel dus om die voortplantingsproses waar afhanklike kinders gebore, versorg en opgevoed word.

b. Opvoedings- en Sosialiseringsfunksie

Sosialisering is die proses waardeur die kultuur van die gesin en samelewingsgroep aan elke nuwe generasie oorgedra word. Die kind maak die kennis van gewoontes, waardes ensovoorts van die samelewing sy eie.

Omdat die samelewing so kompleks geword het het die funksie na instellings buite die gesin verskuif. Die skool voed die kind op oor intellektuele vaardighede en gedrag, die kerk voed die kind op oor geloofsake en godsdiestige waardes terwyl die jeuggroep die kind opvoed oor ontspanning en sport.

Die gesin bly die kind se primêre opvoedingsituasie. Sosialisering begin in die gesin en die gesin word as die primêre sosialiseringsagent beskou. Die gesin is 'n klein sosiale groep waarvan die lede op intieme en intense wyse met mekaar kommunikeer.

Sosialisering behels dat die kind leer wie hy is en waar hy in die lewe inpas, wat reg en verkeerd is, wat hy in die lewe kan verwag en

wat van hom verwag word, om die betekenis van situasies te interpreteer en hoe om hom in verhouding met ander te gedra.

c. Koesterings- of affektiewe funksie

Die mees basiese funksie van die gesin is om te dien as bron van koesterking, aanvaarding en kameraadskaplikheid. Elke mens het 'n intense behoefte aan liefde en intimiteit en die gesin voorsien aan sy lede die liefdevolle intieme verhoudinge wat noodsaaklik is vir die vervulling van die emosionele behoeftes en veiligheidsbehoeftes wat elke kind en volwassene ervaar. Hierdie funksie is in wese die funksie van die moderne gesin met die klem op die bevrediging van mekaar se individuele psigies-geestelike behoeftes.

d. Beskermings- en versorgingsfunksie

Die beskerming en biologiese instandhouding van die individu behels die voorsiening van gesondheidsversorging, voedsel, kleding, rus en skuiling aan die gesinslid. Tradisioneel vervul die vrou die rol van versorger van die kinders en die man die van beskermer van die gesin teen bedreiging van buite.

e. Ekonomies- produktiewe funksie

Ten einde in die basiese behoeftes van gesinslede te voorsien neem een of albei ouers verantwoordelikheid vir die ekonomiese voorsiening vir al die gesinslede. Vanweë die Industriële Revolusie het die ekonomiese aktiwiteite van die gesin verander van produksie na inkomstegenerering en verbruiking. Goedere en dienste word buite die gesin geproduseer maar binne die gesinslewe verbruik.

f. Religieuse funksie

Die basis van die kind se godsdiensstige ervaringe en opvattinge word in die gesin vasgelê.

g. Singewingsfunksie

Die kind ontdek in die gesin die sin, betekenis en doel van sy eie lewe en bestaan.

h. Ontspanningsfunksie

Alhoewel die ideaal is om onmtspanningsgeleenthede binne gesinsverband te skep om hegte gesinsbande te kweek het die funksie byne geheel en al na die massamedia en vermaaklikheidsindustrie verskuif. Die ouers kan nogtans die kind leer ontspan en hom opvoed tot sinvolle vryetydsbesteding.

i. Regulering van seksuele gedrag

Gesinslede reguleer mekaar deur streng reëls, verbiedinge en beperkinge oor bloedskande, ouerspel en voorhuwelikse seks. Algemene seksuele vryheid word in geen kultuur of samelewing voorgestaan nie en straf vir oortreding van die reëls en norme verskil van kultuur tot kultuur.

j. Status toekennende funksie

Sosiale status en posisie word toegeken en bevestig aan die gesinslid. Die sosiale status van elke individu word of oorgeërf of verwerf. Die individu leer in die gesin waar hy in die sosiale hiërargie inpas.

Alhoewel kinders in die middelkinderjare meer tyd weg van die huis af spandeer en die tyd wat ouers aan hulle bestee verminder bly die huis volgens Louw (1998:366) steeds vir die kind die plek wat die meeste sekuriteit bied en sy gesin die spil waarom sy bestaan draai. Kinders word geleidelik al hoe meer onafhanklik van hul ouers vir hulp.

Die meeste kinders maak hul eerste sosiale kontakte en beleef onvoorwaardelike liefde in die gesin. Die gesin is dus die eerste omgewing waarin die kind liefde en toegeneentheid beleef en ontdekings maak. Die gesin bied die basiese raamwerk vir die kind se ontwikkeling en het 'n enorme impak op die kind se weerbaarheid. Die gesin bied aan die kind 'n gevoel van behoort en 'n eie identiteit (Mallmann 2003:6).

Gesinne het gemeenskaplike wortels, voorvaders, waardes, reëls, norme, kultuur en godsdiens. Die meeste gesinne word saamgebind deur vertroue, samehorigheid en ondersteuning van mekaar (Mallmann 2003:6).

Die volgende is die mees algemene gesinsvorme: die nukleêre, enkelouer en hertroue gesin. Die nukleêre gesin bestaan uit die kern gesin van vader, moeder en kind(ers). Die gesinsvorm verminder. Carter en Mc Goldrick (in Gladding 2002:11) lig die volgende ses stadia van die gesinsvorm uit: die enkel jong volwassene wat huis verlaat, die nuwe paartjie, die gesin met jong kinders, die gesin met adolesente, die gesin waaruit die kinders huis verlaat en aanbeweeg en die gesin in die latere lewe. Elk van die stadia sluit eiesoortige aanpassings, take en veranderinge in wat bereik moet word indien die individu, gesin as geheel en spesifieke gesinslede wil oorleef en floreer. Nie alle nukleêre gesinne gaan deur al die stadia nie. Die enklouergesin sluit slegs een ouer in, hetsy biologies of aangename, wat alleen verantwoordelik is vir sy/haar en die kind(ers) se versorging. Hertroue gesinne (byvoorbeeld die hersaamgestelde of stiefgesin) ontstaan wanneer twee persone trou waarvan ten minste een voorheen getroud was en 'n kind(ers) het (Gladding 2002:7).

Faktore wat volgens Sadock en Sadock (2003:34) in ag geneem moet word in kinderontwikkeling is gesinstabiliteit en ouerskapstyle wat vervolgens bespreek gaan word.

2.2.1 Gesinstabiliteit

Alhoewel die geneigdheid bestaan om aan die gesin te dink as ‘n stabiele eenheid is die gesin ‘n dinamiese samelewingsvorm. Dit verander voortdurend, enersyds omdat gesinslede deur verskillende lewenstydperke gaan en andersyds omdat die gesin van buite beïnvloed word deur ‘n snel veranderende samelewing (Pretorius 2005:44).

Gesinstabiliteit behels dat ouers en kinders onder dieselfde dak in harmonie saam woon. Dit is die aanvaarde kulturele norm in die westerse samelewing. Binne hierdie raamwerk verloop kinderontwikkeling blykbaar meer vlot. Afwykings vanaf die norm vanweë egskeiding en enkelouersgesinne word assosieer met ‘n wye reeks probleme by kinders insluitende ‘n lae selfbeeld, verhoogde risiko van kindermishandeling, verhoogde voorkoms van egskeiding indien die ouers uiteindelik trou, verhoogde voorkoms van geestesversteurings, veral depressiewe versteurings en antisosiale persoonlikheids versteurings as volwassenes. Die rede waarom party kinders vanuit onstabiele gesinne minder geaffekteer of onaangeraak is as ander bly ‘n raaisel (Sadock & Sadock 2003:34).

Rutter (in Sadock & Sadock 2003:34) gaan van die veronderstelling uit dat vatbaarheid beïnvloed word deur geslag (seuns word meer beïnvloed as dogters), ouderdom (ouer kinders is minder kwesbaar as jonger kinders) en aangebore persoonlikheidseienskappe (‘n kind met ‘n stil geaardheid is minder geneig om die slagoffer te wees van

mishandeling binne die gesin as die hiperaktiewe kind; op grond van hul rustigheid word hulle dus minder beïnvloed deur die emosionele onrus om hulle).

Seuns openbaar volgens Louw (1998:373) meer negatiewe en antisosiale gedrag en ondervind meer akademiese probleme as meisies. Lamb (in Louw 1998:373) beweer dat seuns 'n nouer band as dogters het met hul vaders; seuns is oor die algemeen minder inskiklik as meisies en is dus meer in konflik met die moeder aan wie hulle toegeken word en sommige seuns herinner hul moeder aan hul vorige mans en daarom diskrimineer hulle onnodig teen die seun.

Dit is egter nie soseer die egskeiding as sodanig wat die grootste etiologiese faktor is nie, maar die voorafgaande periode van konflik en onmin (Louw 1998:374). Kinders is dus beter af in 'n enkelouergesin as in 'n twee-ouer-gesin waar daar gedurig onmin en konflik is (Hetherington, Cox & Cox in Louw 1998:374).

In 'n stieffgesin beskou baie kinders die oorskakeling van gevestigde praktyke waaraan hulle gewoond was na nuwe praktyke baie stresvol (Lutz in Louw 1998:374). Sekere kinders beskou die teenwoordigheid van 'n nuwe stieffamilie in die huis as 'n skending van hulle verhouding met die ouer en kinders se geleentheid om 'n verhouding op te bou met die ouer aan wie hulle nie toegeken is nie, word benadeel (Hetherington, Cox & Cox in Louw 1998:374).

Louw (1998:370) noem die aantal kinders en die ordinale posisie van 'n kind in die gesin het bepaalde implikasies vir sy sosiale en persoonlikheidsontwikkeling. Volgens Louw (1998:371) is psigoloë dit eens dat daar min gebeure is wat 'n kind se ontwikkeling so kan

ontwrig as die egskeiding van sy ouers. Shaffer (in Louw 1998:371) konstateer dat egskeiding nie 'n enkele lewensgebeurtenis is nie maar 'n reeks van stresvolle ervarings vir die hele gesin wat begin met die huwelikskonflik voor die wettige skeiding en sluit baie veranderinge in rolle, roetines en verantwoordelikhede daarna in. Kinders se reaksies op egskeiding word volgens Louw (1998:372) deur verskeie faktore bepaal. Craig (in Louw 1998:373) noem die volgende: die mate van vyandigheid wat die egskeiding voorafgaan, die mate van verandering in die kind se lewe en die aard van die ouer-kind verhouding. Die aard van die ouer-kind interaksie is belangriker as die feit of albei ouers in die huis teenwoordig is.

Dobson (2001:284) noem die volgende faktore wat 'n aanslag het op seuns en teen hulle werk: die verbrokkeling van gesinne, die afwesigheid en onbetrokkenheid van 'n vader wat 'n gewonde gees as uitvloeisel het, die aanslag van feministe op hulle manlikheid en die postmoderne kultuur wat so baie van die kinders se waardes verwring of verdraai. Een tema wat al hierdie probleembronne in gemeen het is die gejaagde lewenstempo. Dit laat ouers met heeltemal te min tyd of energie vir die kinders wat na hulle opsien vir die bevrediging van elke behoeftte.

Tydens die kinderjare benadeel die sterfte van 'n ouer die kind deurdat daar 'n toename is in latere emosionele probleme, spesifiek 'n geneigdheid tot depressie en egskeiding. Hierdie bevinding is in kontras met die gevolge van skeiding vanweë minder traumatiese gebeure. Geen bewyse bestaan dat werkende moeders kinders grootmaak wat minder gesond is as die van tuisteskeppers nie. Alhoewel dagmoeders kan dien as surrogaat moeders raak die kinders nie meer geheg aan die dagmoeder as aan die ouer nie (Sadock & Sadock 2003:35).

Pretorius (2005:59) noem dat die Industriële Revolusie met die industriële arbeid en verstedeliking wat dit meegebring het die samelewingsstruktuur en ook die stabiele gesinstruktuur ingrypend verander het. Die kengesin het verwyderd geraak van die uitgebreide gesin en as ‘n afsonderlike eenheid begin funksioneer en besonder kwesbaar geword. Die volgende tipes kwesbaarheid kan volgens die outeur onderskei word:

i. Ekonomies kwesbaar

In ‘n tyd van nood is gesinlede op hulself aangewese en is van slegs een of twee persone afhanklik vir ekonomiese onderhoud.

ii. Sosiaal kwesbaar

Die gesin verkeer hedendaags sosiaal in ‘n onondersteunende posisie.

iii. Emosioneel kwesbaar

Gesinslede is baie meer op mekaar aangewese ten opsigte van emosionele behoeftes.

iv. Pedagogies kwesbaar

Weens die sterk gevoelsband tussen ouer en kind bemoeilik dit die losmaking en distansiëring van die kind.

v. Kwesbaar ten opsigte van roldifferensiasie

‘n Vader wat weens beroepsverpligtinge te veel afwesig is belemmer die seun se sosialisering omdat hy nie voldoende kontak met die vader as identifikasiefiguur het nie.

Deutsch (1999:13) noem die milieu van die gesin verander voortdurend, doelbewus of onbewustelik. Werkgewers, vriende en

belangstellings verander. Kinders en hul behoeftes verander. Behalwe vir hierdie faktore speel die ouer se ouerskapstyt ook 'n rol in die opvoeding van die kind en sal die verskillende ouerskapsyle vervolgens bespreek word.

2.2.2 Ouerskapstyle

Die manier waarop kinders grootgemaak word verskil volgens Rutter (in Sadock & Sadock 2003:35) merkwaardig tussen en in kulture. Hy onderskei vier algemene style: die outhoritäre, die toegeeflik-vergunnende, die toegeeflik-nalatige en outhoritäre-wedersydse style.

Hierteenoor het Gottman (in De Klerk & Le Roux 2004:13) op grond van deurtastende navorsing die volgende vier kategorieë van ouerskap geformuleer: die afwysende-, afkeurende-, die "laat maar loop" ouer en die emosionele leermeester.

Daaropvolgende studies het aangedui dat sekere style verband hou met sekere gedrag by kinders maar die bevindinge is nie absoluut nie. (Sadock & Sadock 2003:35). Bengtson, Acock, Allen, Dilworth-Anderson en Klein (2005:347) noem dat vanuit 'n studie met 27 000 kinders feitlik geen verband gevind kon word tussen ouerskapstyt en kinders se gedrag nie.

Die bekendste ouerskapstyle volgens Baumrind (in Louw 1998:368) is die outhoritäre, die gesaghebbende en permissiewe tipes. Macoby en Martin (in Louw 1998:368) het 'n vierde tipe onderskei naamlik die onbetrokke tipe. In die studie sal gefokus word op die outhoritäre, gesaghebbende, permissiewe en onbetrokke ouerskapstyle. Dit is die bekendste ouerskapstyle en die verskille daar tussen is duidelik.

Die oueritêre ouer plaas so 'n hoë premie op konformiteit en gehoorsaamheid dat die ouer selfs die kind sal verwerp indien hy nie gehoor gee nie. Weinig kommunikasie vind plaas tussen ouer en kind. Die kind moet die ouer onder alle omstandighede en op onvoorwaardelike wyse gehoorsaam. Streng strafmaatreëls word ingestel byvoorbeeld dreigemente of lyfstraf eerder as verduidelikings of redenasies (Bukatko & Daehler 2004:501).

Die gesaghebbende ouer dui duidelik rigting vir sy kind aan maar laat vryheid binne redelike grense toe. Hulle stel eise en oefen beheer uit maar is warm, sensitief, geduldig en moedig kinders aan om insette te lewer by besluitnemingsprosesse. Die ouer maak gebruik van beloning eerder as straf. Kommunikasie is duidelik, verwagtinge en versoekes word verduidelik (Bukatko & Daehler 2004:501).

Die permissiewe ouer skep 'n klimaat waar die kind vir die regulering van sy eie gedrag verantwoordelik is. Die kind word goed versorg maar hulle oefen nie beheer oor die kind uit nie. Die kind doen dus wat hy wil (Bukatko & Daehler 2004:501).

Die onbetrokke ouer stel geen eise nie maar is ongeërg en selfs verwerpend teenoor die kind. Hulle doen die minimum wat van hulle as versorgers van die kind verwag word. Sporadiese kommunikasie vind plaas (Pukkinen in Bukatko & Daehler 2004:502).

Die aard van die ouerskapstyl kan volgens Louw (1998:369) die kind se ontwikkeling beïnvloed. Die kind kan aan 'n moeder en vader of 'n enkelouer blootgestel word. Kinders uit enkelouergesinne het

volgens Papalia en Olds in Louw (1998:375) te kampe met spesiale stressore.

2.3 Enkelouer

Die huwelik volgens Dobson (2001:158) as instelling van God wat vir meer as 5000 jaar reeds in bykans elke kultuur op die aarde bestaan, is besig om al hoe meer in onbruik te raak. Huishoudings met ongetroude metgeselle en huishoudings met enkelmoeders aan die hoof neem toe.

Die kern is dat die stigma oor egskeiding en saamblyery besig is om te verdwyn en die kultuur is besig om sy verbintenis tot ‘n lewenslange huwelikslewe oorboord te gooи (Dobson 2001:158).

Swart Suid Afrikaanse vaders was grootendeels geskei van hul kinders omdat hulle ver van hul huise moes werk volgens kontrakte wat slegs voorsiening gemaak het vir jaarlikse besoeke tuis. Die versorging van die kinders was dus grootendeels die moeder se verantwoordelikheid gewees (Richter & Morrell 2006:4). Volgens die Suid Afrikaanse Sentrale Statistiek Dienste (in Richter en Morrell 2006:6) het 42% van kinders in 1998 by slegs hul moeder gewoon in vergelyking met slegs een persent wat slegs by hul vader gewoon het. Onderhoud deur die vader is sporadies betaal indien die ouers nie getroud is nie en het met die tyd verswak. Slegs 20% van die vaders wat getroud was met die kind se moeder by sy geboorte was in kontak met die kind by die ouderdom van 11 jaar.

In 2002 het ongeveer 57% van alle kinders en 63% van die kinders in Afrika afwesige of oorlede vaders gehad (Richter & Morrell 2006:49).

‘n Enkelouergesin verwys na die gesin waar ‘n moeder of vader die hoof is, dus slegs een ouer wat verantwoordelik is vir sy/haar en die kind(ers) se versorging (Walsh in Gladding 2002:266). Gesinne wat hierby ingesluit is is die wat ontstaan het vanweë egskeiding, die dood, verlating, buite-egtelike swangerskap en aanneming (Gladding 2002:266).

Enkelouergesinne verskil ten opsigte van dinamika en interaksies afhangende van die aantal persone binne die eenheid, die agtergrond en hulpbronne van die lede en die stadium van die individuele- en gesins lewenssiklus ten tye van die vorming van die eenheid. Daar is dus nie ‘n prototipe enkelouergesin nie (Gladding 2002:266).

Die ontwikkeling van die enkelouergesin hetsy beplan of onbeplan, vind geleidelik plaas en het bepaalde stadia .Die drie hooftipes enkelouergesinne is die wat ontwikkel as gevolg van egskeiding, die dood of doelbewuste keuse (Gladding 2002:267).

Die onderliggende faktore wat tot egskeiding aanleiding gee is kompleks. Dit wissel van ontrouheid tot onaanpasbaarheid. Ongeag die redes beeindig die egskeiding nie die gesinslewe nie, dit verander slegs die voorkoms daarvan (Barnes in Gladding 2002:276). Ten spyte van wie die aksie onderneem, twee subeenhede ontstaan wanneer die enkelouergesin begin vanweë egskeiding. Die een subeenheid verteenwoordig die enkelouer met toesig en beheer en sy/haar interaksies met die gewese gade en kind(ers). Die ander subeenheid is die enkel ouer met redelike toegang en sy/haar verhouding met die gewese gade en kind(ers) (Carter & McGoldrick in Gladding 2002:267).

Talryke faktore beïnvloed paartjies se besluit om te skei. Van die hoofredes wat aangevoer word is sosiale, persoonlike en verhoudingskwessies (Bornstein & Bornstein in Gladding 2002:270). Op die sosiale vlak sluit dit in die veranderinge in tegnologie, meer alternatiewe, minder stabilitet en die geleentheid tot groter frustrasie, vervulling en vervreemding. Die rol van die vrou het verander en die verwantskap tussen die man en sy werk het verswak. Boonop het die verantwoordelikheid van die gemeenskap bygedra tot die aanvaarding van keuses, veranderinge en 'n nuwe openheid teenoor sedes en wette. Egskeiding is meer aanvaarbaar vandag (Bumpass in Gladding 2002:270).

Persoonlike kwessies behels dat mense wat trou op verskillende vlakke van psigologiese volwassenheid is en hulle het verskillende verwagtinge van die huwelik (Gladding 2002:270). Interpersoonlik behels die huwelik en gesinslewe gee en neem interaksies. 'n Persoon bly selde getroud indien hy/sy besef dat hy/sy meer gee as ontvang (Klagsbrun in Gladding 2002:270). Daar is maniere om dit reg te stel maar gewoonlik soek paartjies nie hulp nie of doen dit te laat (Gladding 2002:270).

Egskeiding kan teweegbring dat die gesin se inkomste verminder, die moeder en kinders moet die huis verlaat, verhuis na 'n minder gegoede omgewing, aanpas by 'n nuwe skool en vriende; die ouer met toesig en beheer raak depressief en begin weer uitgaan. Al hierdie faktore dra daartoe by dat die kind(ers) in die enkelouergesin minder onderworpe is aan toesig. Dit is nie die enkelouerstatus wat die moeder se ouerlike vaardighede ondermy nie maar wel die gevolge van die egskeiding soos spanning (Ambert 1997:142).

Die moeder-seun verhouding kan vir twee tot drie jaar gekenmerk word deur konflik na die egskeiding deurdat baie seuns minder inskiklik is en meer aggressief optree. In teenstelling met seuns wat uitreageer, internaliseer dogters hul angs (Doherty & Needle in Ambert 1997:145). Die kind in die middelkinderjare pas makliker as die adolescent aan indien die ouer hertrou (Anderson & Hetherington in Ambert 1997:146).

Enkelouerskap vanweë die afsterwe van ‘n eglied sluit in dat die agtergeblewe gesinslede beide positiewe as negatiewe gevoelens openbaar oor die oorledene want die dood beeïndig ‘n lewe, nie ‘n verhouding nie (Albom in Gladding 2002:267). Hierdie katarsis maak dit moontlik om te beweeg na heraanpassing. Heraanpassing behels die aanleer van nuwe take, die laat vaar van ou take en/of hertoewysing van pligte wat deur die voormalige eglied verrig is aan ander gesinslede (Murdock in Gladding 2002:267).

In die hernuwing en vervulling stadium kan gesinslede en die gesin as geheel daarop konsentreer om nuwe groeigeleenthede te ontdek en te onderneem (Gladding 2002:267). Selfs indien die dood verwag word, is dit nog steeds ‘n skok. Hierdie reaksie is veral algemeen in gevalle waar ‘n persoon oorleef word deur ‘n eglied en kind(ers) (Gladding 2002:271). Alhoewel dit belangrik is dat hulle dan behoorlik behoort te treur word die rouproses bemoeilik deur die gebrek aan rou rituele in die moderne samelewing. Dit is dus van kardinale belang dat gesinslede met mekaar en ander soos bure, familie of beraders praat na die dood van ‘n eglied of ouer. Deur dit te doen gee hulle uiting aan hul gevoelens en is sodoende instaat om die oorledene te sien as sterflik pleks van bomenslik. Die perspektief help gesinslede om hul gevoelens en eksterne eise produktief en realisties te hanteer (Gladding 2002:271).

Enkelouerskap vanweë 'n doelbewuste keuse sluit in wanneer die persoon besluit om 'n kind buite-egtelik te verwek, die keuse om 'n baba wat per ongeluk verwek is te behou of om as 'n enkel volwassene 'n kind aan te neem. In hierdie gevalle het die ouer tyd vir voorbereiding voordat die kind arriveer en sy weet daar is geen ander hulp beskikbaar buiten haar eie hulpbronne nie (Gladding 2002:269). Die hoeveelheid vrouens wat alleen 'n kind(ers) grootmaak is groot en neem toe. Historiese tradisie is 'n faktor wat verklaar waarom sekere groepe vrouens buite-egtelike kinders het. In sommige subkulture het 'n moeder georiënteerde samelewing ontvou waarin kinders opgevoed word deur enkelouer moeders. Baie mans en vrouens vermy die huwelik en volg dieselfde patroon as waarin hulle grootgeword het (Gladding 2002:271). Aanvaarding is nog 'n rede waarom vrouens kies om 'n buite-egtelike kind te hê. Stigmas en taboes word al hoe meer afgebreek. 'n Derde faktor wat bydra tot die hoeveelheid vrouens wat buite-egtelik kinders het is keuse (Gladding 2002:271).

Kinders wie se ouers skei reageer op hul beste wanneer die moeder en vader voortgaan om hul ouerlike rolle te vervul of dit te hervat, daaroor slaag om verskille eenkant te skuif en kinders toelaat om met hul albei 'n voortgesette verhouding te handhaaf (Barnes in Gladding 2002:274) Egskeiding het 'n meer negatiewe invloed ten opsigte van vaderlike betrokkenheid by seuns as by dogters (Simons 1996:98). Meer as die helfte van seuns en dogters vanuit egskeidings het aangedui dat hul vader nie met hulle praat oor probleme nie en 70% het aangedui dat hy nalaat om straf dreigemente uit te voer (Simons 1996:101).

Alhoewel vaderlike betrokkenheid na die egskeiding in die kind se belang is is daar ook uitsonderings op die reël. 'n Aggressiewe

vader kan byvoorbeeld sy rol as ouer sien as 'n geleentheid om die moeder se gesag te ondermyn. Die eienskappe van die vader en die geskiedenis van die verhouding tussen die ouers (huislike geweld, kriminele gedrag en substansafhanklikheid) kan beteken dat lae of geen betrokkenheid (alhoewel met gereelde onderhoud) aangewese is (Simons 1996:103).

Die voordeel van die enkelouergesin is dat hulle daartoe geneig is om meer demokraties te wees as enige ander gesinstipe (Wallerstein & Kelly, Weiss in Gladding 2002:276). 'n Informele manier om met mekaar oor die weg te kom ontwikkel uit nood. Hierdie aspek van die gesinslewe help dikwels die kinders en ouers om op 'n unieke wyse teenoor mekaar te reageer. Wanneer besluite geneem moet word word die kinders en ouer se behoeftes in ag geneem (Gladding 2002:276).

Die reëls en rolle binne die enkelouergesin is buigsaam. Enige lid van die gesin kan skottelgoed was, die vloer vee of in die tuin werk. Derdens word die enkelouergesin gekenmerk deur die pas waarteen lede deur die ontwikkelingstadia gaan. Kinders neem gewoonlik verantwoordelikheid vir hul dade op 'n vroeë ouderdom (Wallerstein & Kelly in Gladding 2002:276). Noodsaaklike vaardighede soos om 'n winskopie te vind of geld te spaar word voor ander kinders aangeleer. Hierdie gedrag maak hulle bemind by die ouer by wie hulle woon en gee aan hulle 'n volwassenheid om met ander volwassenes in verhouding te tree ver bo hul ouderdom (Gladding 2002:276).

Die kinders in enkelouergesinne asook die ouer is skeppend in die vasstelling en benutting van bronne vir hul welsyn. Hulle leer om te oorleef deur beide spaarsaam en skeppend te wees.

Enkelouergesinne besef die waarde van produkte soos geld en tyd wat ander gesinne as vanselfsprekend aanvaar (Ahrens & Rodgers in Gladding 2002:276).

Uitdagings vir enkelouergesinne behels die definieëring of verfyning van grense en rolle (Glenwick & Mowrey in Gladding 2002:276). Probleemareas sluit in argumente oor grense tussen die egliese oor van besoekregte tot seksualiteit en die kinders en hul redelike toegang of gesamentlike toegang (Goldsmith in Gladding 2002:276). Rolafbakening is noodsaaklik om te voorkom dat uitputting of uitbranding voorkom by een of meer gesinslede.

Nog 'n uitdaging van die enkelouergesin is opvoedkundige prestasies. Carlson en Perry (in Gladding 2002:277) noem dat kinders van geskeide ouers minder opgevoed is as ander kinders van hul ouderdom en hulle is minder geneig om hul hoërskool loopbaan te voltooi as kinders vanuit dieselfde agtergrond wat in getroude gesinne groot word.

Veral kinders vanuit 'n enkelouergesin vanweë egskeiding ondervind probleme om 'n sterk en duidelike identiteit te vestig en om in 'n verhouding te staan met iemand van die teenoorgestelde geslag. Dit kan wees dat die kind nie sy kinderjare ten volle beleef het nie wat meebring dat hy spyt is dat hy so vinnig groot geword het en kan dus bewustelik of onbewustelik minder persoonlike volwassenheid openbaar (Gladding 2002:277).

'n Vierde potensiële uitdaging is armoede. Behalwe dat vrouens minder verdien as mans word die enkelouergesin verder benadeel deur die versuim van die vader om onderhoud te betaal. Emosioneel beleef die enkelouergesin gevoelens van hulpeloosheid,

hopeloosheid, frustrasie, wanhoop, skuldgevoelens, depressie en ambivalensie. Hierdie gevoelens bestaan vanweë die wete dat daar onopgeloste kwessies is met die voormalige eglied of ouer (Gladding 2002:277). Dit neem die enkelouergesin twee jaar of langer om hul emosionele kwessies op te los om 'n funksionele eenheid te vorm (Goldenberg & Goldenberg in Gladding 2002:277).

Verskeie negatiewe gevolge van enkelouergesinne sluit in dat twee volwassenes nie die opvoeding van die kinders deel nie, albei nie dien as geslagsrolmodelle nie , daar nie die voorbeeld is van interaksie tussen verskillende persoonlikhede nie en ekonomiese stres op die voorgrond tree (Papalia & Olds in Louw 1998:375). Positiewe eienskappe volgens Weiss (in Louw 1998:376) is dat kinders meer onafhanklik en verantwoordelik is en ook meer aktief deelneem in gesinsbesluitneming.

Die volgende, soos aangehaal deur Dobson (2001:160) het na vore gekom vanuit 'n studie in Amerika oor die afwesige vader:

1. Die seuns van enkelmoeders loop 'n groter risiko om geweld te pleeg, klaarblyklik omdat hulle minder tyd saam met hulle vaders deurgebring het. 'n Buite-egtelike kind sal twee en 'n half keer waarskynliker in die gevangenis beland.
2. Onderhoud vir 'n kind maak geen verskil wat die moontlikheid betref dat 'n seun 'n misdadiger word of nie. Dit blyk dat die ekonomiese status van 'n enkelmoeder nie die sleutelfaktor is nie; dis die afwesigheid van die vader.
3. By die klein getal tienerseuns wat by hul enkelvaders gebly het, was daar geen groter waarskynlikheid dat hulle 'n misdaad sal pleeg as by seuns uit 'n volledige gesin nie. 'n Moontlike rede hiervoor is dat vaders wat alleen vir hulle kinders sorg besonder toegewyde vaders is.

Dobson (2001:160) wys egter daarop dat die oplossing vir die enkelmoeder nie is om 'n nuwe man te kry nie. Navorsing bevestig dat dinge vir seuns dikwels erger word in so 'n geval. Skynbaar ding die stiefpa en kind dikwels mee om die tyd, aandag en middele van die biologiese moeder en dit skep konflik en bitterheid.

Dobson (2001:163) stel dit dat 'n enkelmoeder 'n uiterste poging moet aanwend om 'n surrogaat pa vir haar seun te vind, 'n oom, buurman, afrigter, koorleier of Sondagskoolonderwyser. Die seun moet betrokke raak by buitemuurse aktiwiteite vir seuns, biografieë lees asook fleiks en videos kyk wat fokus op sterk manlike morele helde. Seuns het manlike rolmodelle nodig wat hulle kan naboots.

Die dissipline van seuns behels dat 'n enkelmoeder liefdevol, maar met gesag sekuriteit bring vir die kind vir wie alles onveilig voel (Dobson 2001:164).

Voorts noem Dobson (2001:164) dat die seun wat 'n neiging toon om die gesinsgaping te vul wat deur die verlies van 'n vader geskep is, hierin gestuit moet word. Die ma behoort nie haar bekommernisse en vrese aan die seun te vertel nie.

Van Der Merwe (2007:114) noem 'n kind se welsyn hang in die eerste plek af van die ouers se verhouding met mekaar en nie die liefde wat hulle as ouers teenoor die kind betoon nie. As die vader dus fisies afwesig is en die intimiteit tussen die ouers goed is, doen dit nie soveel skade nie. Die meeste skade word aangerig as daar onopgeloste en onversoenbare konflik tussen die ouers is. Hieruit voortvloeiend word die kinders pionne in hul ouers se hande.

Silverstein en Auerbach (in Flouri 2005:183) gaan van die standpunt uit dat ‘n kind die behoefté het aan ten minste een verantwoordelike, versorgende volwassene met wie hy in ‘n positiewe emosionele verband staan verbonde te wees en met wie hy ‘n konsekwente verhouding het. Vanweë die emosionele en praktiese spanning in kinderopvoeding sal ‘n gesinstruktuur wat meer as een so ‘n volwassene insluit bydra tot meer positiewe gevolge by die kind.

2.4 Vaderlike afwesigheid

Volgens Richter en Morrell (2006:18) kan twee betekenisse geheg word aan afwesigheid. Fisiese afwesigheid wat volg op egskeiding, huislike onstabiliteit, werk en sosiale verplasings, insluitende oorloë is identifiseer as ‘n vername probleem.

Twee probleme spruit voort uit die afwesige vader argument aldus Cookey en Fondell (in Richter & Morrell 2006:18). Die eerste is dat dit moeilik is om te bewys dat die fisiese afwesigheid van die biologiese vader so ernstig is vir die kind soos wat dikwels aangevoer word. Die aanwesigheid van ‘n vader kan volgens Jaffee (in Richter & Morrell 2006:18) negatiewe gevolge hê.

Die tweede probleem kom na vore daarin dat vaders die argument gebruik dat kinders hul biologiese vader nodig het om anti-feministiese veldtogte te loods wat daarna streef om moeders te laat terugkeer tot hul afhanklikheid van vaders of om hul outonomiteit te verminder (Connel & Messner in Richter & Morrell 2006:18).

Die vader se posisie kan nie simplisties gemeet word aan fisiese afwesigheid of aanwesigheid nie. ‘n Vader kan wel fisies aanwesig

wees maar emosioneel afwesig wees of andersom. Emosionele afwesigheid kan vernietigend wees vir kinders (Richter & Morrell 2006:18).

Baie vaders “sterf” as ouer en eggenoot vanweë dwelm- of alkoholmisbruik of deur onsimpatiek en terughoudend te wees teenoor hul gesin (Richter & Morrell 2006:63). Dobson (2002:72) noem dat die gevolg hiervan is dat ‘n manlike rolmodel en mentor ontbreek. Die vader is nie beskikbaar om die seun te leer wat dit beteken om ‘n man te wees en hoe om sy emosies te beheer nie.

2.4.1 Die rol van die vader

Die moderne rol van die vader is om as model op te tree ten opsigte van gedrag en waardes wat belangrik is vir die effektiewe funksionering binne die breër gemeenskap (Van Wyk 1997:71). Binger (in Van Wyk 1997:71) noem dit behels die modellering van probleemoplossende gedrag, die stel en bereiking van lewensdoelwitte en die vervulling van ‘n beroepsrol buite die gesin. Meer spesifiek verpersoonlik die vader manlikheid deur sy gedrag, waardes en houdings. Hierdie proses van opvoeding geskied deur as voorbeeld op te tree eerder as deur direkte instruksies (Bigner, Lynn & Medinnus in Van Wyk 1997:71).

Vaders neem selde verantwoordelikheid vir die hantering en versorging van ‘n kind. Die tyd wat hulle wel met die kind spandeer bestaan uit speel, wedersydse vermaak en grappies maak. Dit is veral waar van fisies afwesige vaders (Fürstenberg & Cherlin in Simins 1996:94).

Daar word algemeen aanvaar dat vaders meer betrokke geraak het by die kind se opvoedingstaak. Studies toon 'n toename in die aantal vaders wat betrokke is by die geboorteproses (Lewis in Simons 1996:95). Daar is ook 'n toename in die hoeveelheid tyd wat vaders saam met hul kinders spandeer (Caplow & Chadwick in Simons 1996:95). Ten spyte hiervan dui studies daarop dat vaders steeds minder as moeders betrokke is by die daaglikse versorging en toesig van die kind (Lamb & Parke in Simons 1996:95). Sodra getroud, tref paartjies 'n onderskeid tussen take en dus word die man as kenner geag op sekere areas en die vrou as kenner op ander. Eenstemmigheid heers dat die vrou se terrein die versorging van die kinders is (La Rossa, La Rossa & La Rossa in Simons 1996:95).

Alhoewel geen bewyse gevind kan word van 'n verband tussen kontak met die afwesige vader en 'n kind se aanpassing nie, kan daar volgens Simons (1996:97) wel 'n assosiasie gevind word indien die fokus verskuif word vanaf die gereeldheid van kontak na die kwaliteit van ouerskap. Ouerskap sluit in om te help met probleme, om ondersteuning te bied, die skep van gedragstandaarde en die toepassing van dissipline. 'n Vader hoef nie by sy kind te bly om hierdie funksies te vervul nie (Simons 1996:97).

Dobson (2001:71) noem gedragswetenskaplikes het maar onlangs begin besef hoe uiters belangrik 'n vader is vir die gesonde ontwikkeling van beide seuns en dogters. Verrassende bevindinge oor die rol van 'n vader sluit in:

- Daar is 'n onbetwisbare verband tussen vaders en babas, en dit begin reeds by geboorte.
- Babas so jong as ses weke kan onderskei tussen hul moeder en vader se stem.

- Teen agt weke kan babas onderskei tussen hul moeder en vader se maniere van versorging.
- Babas word gebore met ‘n hunkering na hulle vader en wil graag ‘n band met hom sluit. Wanneer hulle begin praat, gebruik hulle die woord vir “pa” dikwels voor die woord vir “ma”. Die rede hiervoor is onbekend.
- Dit is opvallend hoe peuters hulle laat geld ten spyte van hulle behoeftes aan hulle vader; hulle sal na hul vader soek, vra waar hy is wanneer hy nie by hulle is nie, gefassineer wees wanneer hy oor die foon met hulle praat en elke deel van sy liggaam ondersoek as dit toegelaat word.
- Tieners druk hulle behoeftes aan ‘n vader op nog meer komplekse maniere uit. Hulle wedywer met hulle vader en konfronteer sy waardes, oortuigings en vanselfsprekend sy beperkings. Baie seuns en dogters ontdek eers by die dood van die vader hoe intens hulle behoeftes aan ‘n vader is en hoe lank hulle daardie behoeftes bly voel, veral as daar nie aan die behoeftes voldoen is nie.

Alhoewel ouers kan besluit om hul verhouding met mekaar te beeindig, kan hulle nie besluit om hul verbintenis met hul kind te beeindig nie (McLanahan & Sandefur 1994:101). Vervolgens sal gelet word op die gevolge van vaderlike afwesigheid.

2.4.2 Gevolge van vaderlike afwesigheid

Vaderlike afwesigheid volgens Wentzel (in Van Wyk 1997:79) hou verband met wanaanpassing, depressie, negatiewe houding oor eiewaarde en wangedrag by kinders. Volgens Gradeck en Eliot (in Van Wyk 1997:79) hou vaderlike afwesigheid verband met aggressiewe en destruktiewe gedrag by kinders. Navorsing dui

daarop dat vaderlike afwesigheid 'n negatiewe invloed het op seksrol identifikasie by seuns sowel as dogters. Die seuns toon minder manlikheid en is minder selfhandhawend en meer afhanklik. Hoe vroeër die skeiding tussen die vader en seun en hoe langer die vader se afwesigheid hoe groter is die moontlikheid dat die seun 'n ontoepaslike seksrol identiteit sal ontwikkel. Naastenby ses jaar is die ouderdom wat beskou word as die kritieke afsnypunt in die ontwikkeling van 'n toepaslike seksrolidentiteit vir seuns (Badaines, Conger, Piek, Kynn, Mnazitti, Musser, Medinnus, Johnson & Pedersen in Van Wyk 1997:80).

Vaderlike afwesigheid het ook 'n negatiewe effek op die psigoseksuele ontwikkeling van die dogter, maar kom later voor by dogters as by seuns (Binger, Pick in Van Wyk 1997:80). Die negatiewe effek op kinders se geslagsrol identiteit is die gevolg van die man wat gewoonlik meer daarop gesteld is dat kinders en seuns spesifiek optree volgens voorgeskrewe geslagsrolle. Die vader se afwesigheid word verder benadeel indien die moeder oorbeskermend is en waaghalsige gedrag by die seun ontmoedig. Die negatiewe effek van vaderlike afwesigheid word verlig indien die seun die geleentheid het om in gereelde kontak te wees met ander volwasse mans (familie, broers of onderwysers) (Conger, Pick & Wentzel in Van Wyk 1997:81). Aangesien ouerlike aanvaarding 'n belangrike oorgangsveranderlike is in die ontwikkeling van selfaanvaarding by die kind asook by en in die ouerdomsgroep is dit te wagte dat vaderlike afwesigheid 'n negatiewe effek het (Van Wyk 1997:81). Vaderlike afwesigheid het 'n negatiewe effek op die intellektuele funksionering van seuns sowel as dogters (Binger, Bewman, Marsella, Dubaniski & Mohs, Pedersen, Robinson & Price-Bonham in Van Wyk 1997:81).

Dobson (2001:72) noem dat seuns die meeste ly as gevolg van die afwesigheid of onbetrokkenheid van hul vader. Volgens die “National Centre for Children in Poverty” is dit twee keer waarskynliker dat seuns sonder ‘n vader ‘n mislukking gaan wees op skool en dit is twee keer waarskynliker dat hulle tronk toe sal gaan. Dit is byna vier keer waarskynliker dat seuns sonder ‘n vader berading nodig sal hê vir emosionele en gedragsprobleme as die seuns wat wel ‘n vader het.

Pollock (in Dobson 2001:72) kom tot die gevolgtrekking dat egskeiding vir seuns vernietigend is. Sonder ‘n vader se leiding en koersbepaling loop ‘n seun se frustrasie dikwels uit op ‘n verskeidenheid gewelddadige en ander antisosiale gedrag.

In ‘n baanbrekerstudie deur Wallerstein, soos aangehaal deur Dobson (2001:82) is bevind dat 90% kinders van geskeide ouers gebuk gegaan het onder ‘n akute gevoel van skok toe die egskeiding plaasgevind het. Daarby ingesluit was diepgaande smart en irrasionele vrese. Vyftig persent het rapporteer dat hulle verwerp en verlore gevoel het. Die helfte van die vaders het drie jaar na die egskeiding nooit weer hulle kinders kom opsoek nie. Een derde van die seuns en meisies was bang dat die oorblywende ouer hulle sou weggooi en 66 persent het ‘n verlange na die afwesige ouer ervaar. Vyf jaar na die egskeiding was 37 persent van die kinders nog ongelukkiger en meer ontevrede as na agtien maande.

Gevangenis is hoofsaaklik vol mans wat deur hulle vaders weggegooi of verwerp is. Vanuit die duisende gevangenes aan wie die togewyde evangelis Bill Glass oor ‘n tydperk van 25 jaar berading gegee het, het nie een sy vader oopreg liefgehad nie. Vyf en

negentig persent van diegene in dodeselle het hulle pa gehaat (Dobson 2001:77).

Die geringe verband tussen ‘n vader se afwesigheid en ‘n kind se psigologiese aanpassing blyk volgens McLahan (in Flouri 2005:11) toegeskryf te kan word daaraan dat dit nie die vader se afwesigheid per se is wat nadelig is vir die kind nie, maar eerder die spanning wat gepaard gaan met egskeiding of vervreemding, gesinskonflik, die verlies van ‘n tweede ouer, die verbrokkeling van ouerlike toesig en verlaagde finansiële inkomste.

Silverstein en Auerback (in Flouri 2005:12) het getoon dat dit nie die afname in huwelike is wat betrokke vaderskap beperk nie. Verskeie sosiale faktore belemmer egter betrokke ouerskap by ongetroude en geskeide vaders (ongetroude jeugdige vaders het gewoonlik ‘n lae opvoedingspeil en werksopleiding en kan dus nie sinvolle bydrae maak tot die ekonomiese welvaart van hul kinders nie en geskeide vaders kan nie ‘n positiewe emosionele verhouding in stand hou met hul kinders nadat die regstelsel hul rol vanaf “ouerskap” herdefinieer na “toesig” of “kontak” nie).

Vaderlike betrokkenheid is onderwaarde een van die mees belangrike maar onderbenutte bronne van steun tot ‘n kind se beskikking. ‘n Kind wie se vader nie sy verantwoordelikhede as vader nakom nie vanweë redes binne of buite sy beheer, gaan gebuk onder ‘n tekort wat dikwels onvervangbaar is. Die vader lei ook ‘n verlies op die terrein van gesondheid en sosiale deelname (Richter & Morrell 2006:302).

Emosionele afwesigheid kan baie nadelig wees vir kinders (Richter & Morrell 2006:18). Benewens mishandeling en geweld was die

gebrek aan tyd saam met hul vaders of om nie die vader se aandag te geniet nie een van die dinge wat kinders die ongelukkigste gemaak het (Richter & Morrell 2006:161).

Vaders kan volgens Engle, Beardshaw en Loftin (in Richter & Morrell 2006:293) betrokke wees in alle fasette van ouerskap maar dit vereis inspanning, toewyding en die geleentheid om dit te doen. Hierdie pogings sluit ook in strategieë ter bevordering van geslagsgelykheid, vroulike outonomie en terselfertyd die respektering van geslagsverskille in die verwagting van vaderlike gedrag.

Doherty, Kouneski, Erickson en Gerson (in Flouri 2005:14) noem dat dit algemeen aanvaar word dat vaderskap uit verskillende fasette bestaan, multi-bepalend en meer sensitief tot verbandhoudende faktore as moederskap is. In psigologiese literatuur word vaderskap gewoonlik verklaar aan die hand van die vader se aanwesige status en vaderlike betrokkenheid. In die definisie van betrokkenheid sluit sosiale wetenskaplikes volgens Flouri (2005:14) die volgende ouerlike funksies in wat algemeen is by die meeste kulture maar verskil in belangrikheid tussen kulture. Dit sluit in die aanvaarding van die kind as jou eie, die beskerming van die kind teen bronne van moontlike gevaar en die bydra tot besluite wat die kind se welsyn beïnvloed, die versekering dat voorsien word in die kind se materiële behoeftes, dissipline en opvoeding en omgee.

2.5 Gevolgtrekking

Vanuit die beskikbare literatuur is dit duidelik dat vaderlike afwesigheid nie simplisties tot 'n oorsaak-gevolg verband gereduus kan word nie. Die uniekheid van elke mens en daaruit

voortvloeiend elke verhouding binne 'n bepaalde era en kultuur moet deurlopend oorweging geniet.

Met die beskikbare inligting as agtergrond sal in die volgende hoofstuk gefokus word op die studie van die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid. Die inligting soos verwerf vanuit die onderhoudskledules sal aangebied en bespreek word aan die hand van literatuur.

3. HOOFSTUK DRIE: EMPIRIESE GEGEWENS

3.1 Inleiding

Odendal en Gouws (2005:215) stel dat empiriese gegewens op inligting deur ondervinding of proefneming berus, nie op teorie of berekening nie. Die hoofstuk bied ‘n uiteensetting van die wyse waarop die empiriese studie uitgevoer is deur die bespreking van die navorsingsbenadering, navorsingsmetodologie en metodes van data insameling. Daarna volg ‘n bespreking van die navorsingsresultate. Die navorsingsresultate word met die literatuur vergelyk , gevolg deur ‘n samevatting. Vervolgens sal die navorsingsbenadering bespreek word.

3.2 Navorsingsbenadering

Kwalitatiewe navorsing het gedien as navorsingsbenadering vir die studie. Kwalitatiewe navorsing volgens De Vos *et al.* (2002:79) verwys na navorsing wat respondent se weergawe van betekenis, belewing of siening ontlok. Dit lewer beskrywende data in die respondent se eie geskrewe of mondeline woorde. Dit behels dus die identifisering van die respondent se oortuigings en waardes onderliggend aan die fenomeen. Die kwalitatiewe navorser is ingestel op begrip eerder as verduidelikings, natuurlike waarneming eerder as gekontroleerde meting en die subjektiewe ondersoek van realiteit vanuit die perspektief van ‘n lid van die binnekring. ‘n Kwalitatiewe studie is gemoeid met nie-statistiese metodes en klein steekproewe wat doelbewus selekteer word (McRoy in De Vos *et al.* 2002:79).

Hierdie studie is kwalitatief van aard aangesien dit verwys na respondent se belewing van vaderlike afwesigheid en beskrywende data, gelewer in die respondent se eie woorde. Die navorsing is ingestel om te begryp hoe die kind in die middelkinderjare vaderlike afwesigheid beleef eerder as om verskonings of verduidelikings vir die betrokke emosies daar te stel.

3.3 Soort Navorsing

Thomas en Brubaker (2000:18) onderskei twee navorsingstipes – basiese of suiwer studies en toegepaste of praktiese studies. Dit weerspieël verskillende motiewe van die persoon wat die navorsing onderneem. Die motief van basiese navorsing is om mense se begrip van lewe te verbeter sonder die voorneme om die kennis toe te pas om ten einde praktiese probleme op te los. Die motief van toegepaste navorsing is om konstruktiewe aksie te loods om probleme op te los. Vir die doel van die studie is **toegepaste** navorsing gebruik om te bepaal wat die kind in die middelkinderjare se belewing van fisiese vaderlike afwesigheid is.

In die studie het die navorsing verder van toegepaste navorsing met ‘n **ondersoekende** aard gebruik gemaak. Ondersoekende navorsing word volgens Bless en Higson - Smith (in De Vos *et al.* 2002:109) onderneem om insig te verwerf in ‘n situasie, fenomeen, gemeenskap of individu. Die antwoorde op die “wat” vraag is volgens Mouton (in De Vos *et al.* 2002:109) ‘n kenmerk van ‘n ondersoekende studie. Die studie is ondersoekend van aard aangesien gepoog word om insig te verwerf oor die kind in die middelkinderjare se belewing van fisiese vaderlike afwesigheid. Beskrywende navorsing gee die spesifieke besonderhede weer van ‘n situasie, sosiale opset of verhouding en fokus op “hoe” en “hoekom” vrae (Neumann in De

Vos *et al.* 2002:109). Die navorser het begin met ‘n gedefinieerde onderwerp en het navorsing gedoen om dit akkuraat te beskryf. Die studie was **beskrywend** van aard aangesien dit gefokus het op die omskrywing van die kind in die middelkinderjare se belewing van fisiese vaderlike afwesigheid.

3.4 Navorsingstrategie

Cresswell in De Vos *et al.* (2002:271) omskryf die navorsingstrategie as die hele proses van navorsing, vanaf konseptualisering van die probleem tot die uiteindelike skrywe daarvan. Volgens De Vos *et al.* (2002:272) verwys ‘n navorsingstrategie na die beskikbare opsies wat die kwalitatiewe navorser het om sekere verskynsels te bestudeer volgens sekere “formules” geskik vir die spesifieke navorsingsdoel. Die navorsingstrategie vir die studie was **gevallestudies**.

Volgens Cresswell in De Vos *et al.* (2002:275) verwys ‘n gevallestudie, as een van die vyf navorsingstrategieë, na die ondersoek of in diepte analyse van ‘n saamgevoegde sisteem of enkele of verskeie gevalle oor ‘n tydperk. Babbie (in De Vos *et al.* 2002:275) stel dat daar min konsensus is oor wat ‘n saamgevoegde sisteem behels maar die geval kan verwys na ‘n proses, aktiwiteit, gebeure, program of individu of verskeie individue. Die ondersoek en beskrywing van die geval vind plaas met behulp van onderhoude, dokumente, waarnemings of argiefrekords. Die navorser fokus op of die geval of ‘n kwessie van die geval (Creswell in De Vos *et al.* 2002:275). Vir die doel van die studie is die verhouding tussen die kind in die middelkinderjare en fisiese vaderlike afwesigheid ondersoek en is gepoog om te verken wat hul belewing is deur met dertien respondenten semi-gestrukteerde onderhoude te voer.

3.5 Universum, populasie en steekproef

Volgens Arkava en Lane (in De Vos *et al.* 2002:198) verwys ‘n universum na alle potensiële respondente wat oor die eienskappe beskik waarin die navorsing geïnteresseerd is. Vir die doel van die studie het die universum verwys na die enkelouergesinne met ‘n afwesige vader in Swakopmund, Namibië.

Die populasie aldus De Vos *et al.* (2002:198) is ‘n term wat grense daarstel aan die studie eenhede. Dit verwys na individue in die universum wat oor spesifieke eienskappe beskik. Die populasie volgens David en Sutton (2004:149) is elke moontlike geval wat in die studie ingesluit kan word. Dit word gedefinieer deur die aard van die ondersoek. Populasie verwys na kinders tussen sewe tot elf jaar binne enkelouergesinne met ‘n ma as hoof in Swakopmund, Namibië.

Seaberg (in De Vos *et al.* 2002:199) noem die steekproef as ‘n klein gedeelte van die totale aantal objekte, gebeure of persone wat gesamentlik die onderwerp van die studie uitmaak. In kwalitatiewe navorsing word aldus De Vos *et al.* (2002:334) gebruik gemaak van nie-waarskynlikheid steekproewe. In die doelgerigte steekproef, as ‘n tipe nie-waarskynlikheidsteekproef word op ‘n spesifieke geval besluit omrede dit oor ‘n eienskap beskik of ‘n proses toon wat in die betrokke studie van belang is. (Silverman in De Vos *et al.* 2002:334) In die betrokke studie is die kind in die middelkinderjare met ‘n fisies afwesige vader ingesluit by die studie.

Vanuit die verskillende laerskole in Swakopmund, Namibië was besluit op die Namib Primêre Skool omrede verskillende rasse-, klasse-, geslags- en taalgroepe hier verteenwoordig word.

‘n Verdere rede vir die insluiting van die skool in die studie, is die feit dat die onderrigmedium soos in Namibië voorgeskryf is Engels is. Die leerlinge is huis hierom dus vaardig in Engels. In gevalle waar die respondenten se eerste taal nie Engels is nie kon hul wel die vrae aan hul gestel, begryp.

Die kriteria vir die insluiting van die kinders was:

- a. slegs kinders vanaf sewe tot elf jaar het deel gevorm van die ondersoek. Die ouderdomsgroep op laerskool vanaf graad een tot graad sewe strek vanaf gemiddeld sewe jaar tot dertien jaar.
- b. slegs kinders vanuit enkelouergesinne met ‘n moeder as hoof is identifiseer.
- c. die vader moes fisies afwesig wees.

Die betrokke enkelouers is genader vir toestemming om hul kind(ers) as respondent te gebruik deur toestemmingsbriewe aan hulle te stuur. Die ouers wat toestemming verleen het het deel van die steekproef gevorm. Elke kind is by die skool ingeroep, die doel van die studie is aan elkeen verduidelik en elkeen se toestemming om deel te wees van die ondersoek is gevra. Aan elkeen is verduidelik dat ‘n onderhoudskedule voltooi gaan word saam met hulle.

3.6 Prosedure en werkwyse

Die volgende prosedure is gevolg voordat die data-insameling van die studie geskied het:

‘n Skrywe is gerig aan die Ministerie van Opvoeding ten einde toestemming te verkry om by ‘n skool in Swakopmund, Namibië, die onderhoudsekedule te laat voltooi. ‘n Onderhoudskedule is ‘n vooraf

opgestelde vraelys wat deur ‘n navorser in ‘n persoonlike onderhoud of telefonies gebruik word om bepaalde data van ‘n respondent te verkry (Maatskaplikewerk – Terminologie 2005). De Vos *et al.* (2002:302) beskou ‘n onderhoudskedule as ‘n geskrewe vraelys wat ‘n onderhoud rig. Dit voorsien die navorser van ‘n stel voorafbepaalde vrae wat gebruik kan word as ‘n toepaslike instrument om die respondentte te verbind en om die terrein van ondersoek aan te wys of af te baken.

‘n Onderhoudskedule is opgestel om te verseker dat vroe identies aan elke respondent gestel word en antwoorde is neergeskryf om geheuefoutte uit te skakel. (Addendum B, p136). Die doel van die onderhoudskedule is aan elk van die dertien respondentte verduidelik, dat dit vertroulik is, hy enige tyd kan onttrek en aan die einde is elkeen uigenooi om vroe te vra en is hy bedank vir sy deelname.

3.7 Data insameling

Die onderhoudskedule is saamgestel as uitvloeisel van die literatuurstudie en navorsingsvraag. Die onderhoudskedule was vooraf op vier respondentte getoets ten einde te verseker dat die vroe duidelik was en ouderdomstoepaslike woorde gebruik is. Hierdie vier respondentte is nie weer in die steekproef gebruik nie.

Na ‘n gesprek met die skoolhoof waartydens die doel van die studie bespreek is, het die skoolhoof voorgestel dat die onderskeie grade van kinders in hul middelkinderjare se onderwyseresse die briewe saam met die kinders huistoe stuur vir die enkelouer se skriftelike toestemming of weiering om die onderhoudskedule met hul kind

(ers) te voltooi. (Addendum A, p135). ‘n Keerdatum is gegee vir die indiening van die briewe.

By ontvangs van die dertien briewe het die skoolhoof en die navorser volgens die onderskeie grade se klasroosters tye bepaal waartydens die betrokke kinders in nie- eksamen vak periodes uit hul onderskeie klasse onttrek kon word vir die voltooiing van die onderhoudskedule. Die voltooiing van die onderhoudskedule het twee weke geduur. Elke onderwyseres het ‘n naamlys gekry van die kinders wat geraak word tydens haar periode met inligting van die datum en tye.

Die skoolhoof het ‘n leë klaskamer beskikbaar gestel waar die onderhoudskedule met die betrokke kinders voltooi kon word. Elke respondent is eenmalig vir dertig tot vyf en veertig minute vanuit sy klaskamer onttrek vir die voltooiing van die onderhoudskedule.

Hierdie prosedure het dit moontlik gemaak om meer onderhoudskedules te voltooi in ‘n korter tyd teenoor wanneer die kinders tuis besoek moes word. Hierbenewens bied die skool ‘n veilige omgewing en die sekuriteit dat die navorser deur die skoolhoof vertrou word.

Slegs een van die enkelouers het versoek om teenwoordig te wees met die voltooiing van die onderhoudskedule. Sy is vooraf geskakel om die inligting van die datum en tye vir die voltooiing van die onderhoudskedule aan haar oor te dra. Die betrokke moeder se teenwoordigheid was gerusstellend vir die kind. Haar moedertaal is Duits alhoewel sy in Engels onderrig word. Die moeder het die vrae wat vir haar onduidelik was in Duits vertaal en sy het dit in Engels beantwoord. Die moeder het geen van haar antwoorde beïnvloed nie.

3.8 Hantering van data

Die proses van data analyse sluit in die versameling, aantekening, verwerking, lees, beskrywing, klassifisering, interpretasie, weergee en visualisering van data (De Vos *et al.* 2002:340). Volgens Mc Leod (2003:85) behels die analyse van kwalitatiewe data vyf verskillende stadia. Eerstens word soveel as moontlik gelees oor en geluister na inligting en literatuur en dit word verwerk. Die navorsers het nagelees oor die onderwerp van die kind in die middelkinderjare, die gesinsisteem, vaderlike afwesigheid en die enkelouer. Onderhoude is gevoer met kundiges in die gemeenskap wat met kinders in hul middelkinderjare werk. Die inligting is vervat in hoofstuk twee. Die voltooiing van die onderhoudskedule het dit moontlik gemaak om die leefwêreld van die kind op ‘n empatiese wyse te betree. Die data is woordeliks aangeteken.

Tweedens word aldus Mc Leod (2003:85) sistematies deur die data gewerk ten einde kategorieë te kodeer of om betekenis te identifiseer vanuit die eenhede van die teks. Die navorsers het die beskikbare data versamel tydens die voltooiing van die onderhoudskedule. Die data is ingedeel volgens die stellings, gedagtes en gevoelens wat die kinders openbaar het. Die temas wat identifiseer is is die kind se persepsie van sy situasie, sy persepsie van sy vader en die kind se belewing van vaderlike afwesigheid.

Derdens is die betekenis en kategorieë wat ontwikkel is bevraagteken om ten einde seker te maak of daar ander maniere is om na die data te kyk. Die navorsers kon dus vanuit die data die stel kategorieë organiseer.

Vierdens is die kategorieë georden om ten einde vas te stel watter is sentraal en watter is minder belangrik, ongeldig of foutief. Die navorsing het seker gemaak dat die inligting maak sin, is geldig en belangrik en het betrekking op die navorsingsvraag.

Die vyfde stadium behels dat die data vanuit ‘n breër perspektief verstaan word. ‘n Model kan geskep word of ‘n bestaande teorie kan gebruik word om die bevindinge van die studie te verduidelik. Volgens Mc Leod (2003:87) is die interpretasie deur een navorsing onderworpe aan ‘n ander interpretasie deur iemand anders. Ten spyte van die openheid rondom interpretasie is dit nogtans moontlik om ‘n oordeel te vel oor die gepastheid van enige interpretasie (Mc Leod 2003:87). Die interpretasie van die data word aan die einde van hierdie betrokke hoofstuk gedoen.

3.9 Resultate

Vervolgens word die empiriese data van die studie weergegee. Die navorsingsverslag is saamgestel deur eers al die temas wat geïdentifiseer is, te lys.

Die inligting van belang onder elke subtema is weergegee en met bestaande literatuur aangevul en gekontroleer. Die reaksies van respondenten onder die subtemas gee ‘n aanduiding van die kind in die middelkinderjare se persepsie van hul vader en hul belewing van vaderlike afwesigheid. Eerstens sal ‘n oorsigtelike weergawe van die respondenten se biografiese inligting weergegee word.

3.9.1 Biografiese inligting

Tabel 3.1: ‘n Grafiese voorstelling van biografiese gegewens van die respondent

Respondent	Ouderdom	Geslag	Afwesig
1	8	Vroulik	1 jaar en langer
2	11	Vroulik	1 jaar en langer
3	11	Vroulik	6 maande – 12 maande
4	12	Vroulik	6 maande – 12 maande
5	11	Vroulik	1 jaar en langer
6	11	Manlik	1 jaar en langer
7	8	Vroulik	1 jaar en langer
8	11	Vroulik	1 jaar en langer
9	9	Vroulik	1 jaar en langer
10	10	Manlik	1 jaar en langer
11	11	Vroulik	1 jaar en langer
12	11	Vroulik	1 jaar en langer
13	10	Vroulik	1 jaar en langer

Uit tabel 3.1 blyk dat onderhoude gevoer is met twee seuns en elf meisies. Die deelnemers se ouderdomme wissel tussen agt tot elf jaar. Afwesigheid van die vader vir ses maande tot ‘n jaar het by twee deelnemers voorgekom terwyl elf deelnemers se vaders reeds vir ‘n jaar en langer afwesig is.

Tydens die ontleding van die onderhoude is verskeie temas en subtemas geïdentifiseer uit die response van die respondent. Vervolgens word die hooftemas voorgestel.

1. Die kind se persepsie van sy situasie.
2. Die kind se persepsie van sy vader.
3. Die kind se belewing van vaderlike afwesigheid.

3.9.2 Tema een: Die kind se persepsie van sy situasie

Elke respondent het 'n unieke situasie asook persepsie van die situasie wat sy belewing beïnvloed en daarom word dit van belang geag om na elke respondent se beskrywing van sy persepsie van sy situasie in die afwesigheid van sy vader te kyk. Persepsie volgens Kritzinger en Eksteen (2000:376) verwys na hoe die persoon iets waarneem. Die navorsers beskou persepsie as die indrukke wat die kind in die middelkinderjare het ten opsigte van vaderlike afwesigheid.

Op grond van die dertien respondente se verbale response is subtemas identifiseer wat onder elke tema bespreek sal word. Verbale response van die respondente sal vervolgens onder elke subtema weergegee en met die literatuur in verband gebring word.

Slegs die respondente wie se antwoorde betrekking op die tema het, word aangehaal. Die bespreking van die resultate en literatuurkontrole word eers na voltooiing van die onderskeie subtemas geplaas om herhaling te voorkom en om die verband tussen die subtemas aan te dui. In sommige gevalle waar die respons onduidelik is word die vraag ingevoeg om die antwoorde binne konteks te plaas.

3.9.2.1 Subtema 1: Voorbereiding op skeidings

Op die vraag of die kind voorberei was op die vader wat sou weggaan is die volgende verbale response ontvang ter stawing daarvan dat hulle onkundig was daaroor.

Respondent 1 en 2: “*Ek was voorberei deur my ma en die maatskaplike werker*”.

Respondent 3: “*Ek was nie voorberei nie, my nefie het vir my kom sê my pa is weg*”.

Respondent 4: “*Ek was nie voorberei dat my pa sou weggaan nie. Ek het gedink hy is weg op ‘n busrit en kom weer terug. Later het ek gevra hoekom bly hy dan so lank weg*.”

Respondent 5,7 en 10: “*Ek was nie voorberei op my pa se weggaan nie, ek was nog ‘n baba gewees.*”

Respondent 6: “*Ek was nie voorberei op my pa wat sou weggaan nie. Hy het altyd met tye verdwyn en weer terug gekom, maar nie die laaste keer nie.*”

Respondent 8 en 9: “*Ek was voorberei dat hulle sou skei, baie kere, maar hulle het dan weer opgemaak, maar nie die laaste keer nie.*”

Respondent 11: “*Ek was nie voorberei nie. Hy het soos baie ander kere weggegaan, maar nog nie weer terug gekom nie.*”

Respondent 12: “*Ek was nie voorberei dat my pa sou weggaan nie.*”

Respondent 13: “*Ek was nie voorberei dat my pa sou weggaan nie, my ma het net op ‘n dag gesê ons moet trek.*”

Dit is dus duidelik dat die meeste kinders nie daarop voorbereid was nie. Butler, Scanlan, Robinson, Douglas en Murch (2003:35) bevestig dat die kind se ouerdom ‘n faktor is wanneer die oordra van die inligting dat die ouers gaan skei ter sprake kom. Die meeste kinders is egter bewus daarvan dat alles nie pluis is tussen sy ouers nie of dat ‘n skeiding onafwendbaar is.

Butler *et al.* (2003:186) gaan voort deur te noem van die ouers en kinders het genoem hulle het die onderwerp vermy omdat elkeen

gevoel het hy wil die ander een beskerm teen verdere kommer en ontsteltenis. Volgens Butler *et al.* (2003:225) is dit ‘n algemene siening onder volwassenes om nie kinders in te sluit by pynlike of sensitiewe aangeleenthede nie maar die teendeel is waar, naamlik dat kinders kan en wil betrokke wees by sake wat hulle affekteer. Louw (1992:288) brei hierop uit deur te noem dat kinders wat voor die tyd deeglik voorberei word op die vader se afwesigheid die skeiding beter hanteer as kinders wat nie voorberei is op die skeiding nie.

3.9.2.2 Subtema 2: Vader se status en verblyfsituasie

Op die stelling rakende die vader se status en verblyf is die volgende reaksies ontvang:

Respondent 1,2,8 en 9: “*My pa en ma is geskei, hulle sien mekaar nie, hy woon in dieselfde dorp as ons.*”

Respondent 3: “*My pa en ma sien mekaar selde vanweë sy werk.*”

Respondent 4,10 en 12: “*My pa en ma is geskei. My pa woon in Windhoek, Kaapstad en Duitsland.*”

Respondent 5 en 11: “*My pa en ma is vervreem., hulle is nie getroud nie.*”

Respondent 6,7 en 12: “*My pa en ma is vervreem. My pa woon in Hentiesbaai, Walvisbaai en iewers in die Republiek van Suid-Afrika.*”

Afwesigheid neem verskillende vorme aan en bestaan daaruit dat die moeder en vader mekaar nie sien nie, vervreem of geskei is of in ‘n ander dorp of land bly. Daar is wel volgens Fry (2001:288) vaders wat by hul kinders betrokke wil wees maar nie is nie, vanweë ‘n gebrek aan kennis of geleenthede.

Egskeiding, volgens Simons (1996:101), ontwrig ‘n vader se betrokkenheid as ouer meer as huweliksonenigheid. Moeders met toesig en beheer het minder kontak as afwesige vaders en voorheen getroude vaders het meer kontak as die wat voorheen saamgewoon het of diegene wie nie saam gewoon het nie. (Maclean & Eekelaar in Flouri 2005:158)

Vaders behoort aldus Richter en Morrell (2006:64) aangemoedig en ondersteun te word om vaders te wees vir en van kinders – dat hulle omgee verhoudings ontwikkel met jong mense waar ookal hulle met hulle te doen kry. Deur die behoeftes van die kind in hulself te besef kan mans aangespoor word om om te gee vir hul eie kinders sowel as die van ander.

3.9.2.3 Subtema 3: Kontak met die afwesige vader

Op die vraag wat die aard en gereeldheid van kontak is tussen die kind en die vader het die volgende na vore gekom.

Respondent 1, 10 en 1: “*Ons stuur vir mekaar selfoonboodskappe by spesiale geleenthede en meer gereeld tydens skoolvakansies.*”

Respondent 9: “*Ek stuur daagliks vir my pa selfoonboodskappe, maar hy stuur nooit vir my iets terug nie.*”

Respondent 11: “*Ons stuur soms vir mekaar selfoonboodskappe.*”

Respondent 12: “*Ons stuur maandeliks vir mekaar selfoonboodskappe.*”

Respondent 1,2 en 11: “*Ek gaan kuier elke tweede naweek en skoolvakansies by my pa.*”

Respondent 3 en 4: “*My pa kom vir my kuier as hy van sy busrit of van die see af kom.*”

Respondent 5 en 6: “ *My pa kom kuier so een keer ‘n maand by my vir ‘n uur.* ”

Kontak tussen die kind en die vader bestaan daaruit dat die kind by die vader gaan kuier, hulle aan mekaar selfoonboodskappe stuur en gesprekke voer oor die telefoon. Die kontak is meestal oor besoekreëlings en tydens spesiale geleenthede soos verjaarsdae. Met verloop van tyd na vervreemding of ‘n ekskeiding het ‘n kind volgens Flouri (2005:159) al hoe minder kontak met die afwesige vader.

Amato en Gilbreth (in Flouri 2005:154) het tot die gevolgtrekking gekom dat die gereeldheid van kontak van minder belang is as wat hulle doen wanneer hulle by mekaar is. Simons (1996:96) stem saam dat die gereeldheid van vaderlike besoeke nie verband hou met ‘n kind se aanpassing nie. Die kwaliteit, eerder as die kwantiteit van interaksie met die afwesige vader is van belang om die effek op die kind se aanpassing te verstaan. Vanuit navorsing is dit duidelik dat die afwesige vader soos ‘n volwasse vriend of familielid teenoor die kind optree eerder as soos ‘n ouer (Arendell, Furstenberg, Nord & Hetherington *et al.* in Simons 1996:96). Die tyd saam met die kind word spandeer op televisie kyk, teater toe gaan of uiteet teenoor die teenwoordige vader wat met sy kinders speel. Flouri (2005:154) brei hierop uit deur die stelling te maak dat afwesige vaders wat wel kontak het met hul kind ‘n ontspanne verhouding met hulle handhaaf. Hulle raak nie betrokke by outoritêre take soos om te help met huiswerk of om oor probleme van ‘n persoonlike aard te praat nie.

Die moontlikheid van verhoogde konflik tussen ouers kan ook die gevolg wees van toenemende vaderlike betrokkenheid (Furstenberg,

Morgan, Allison, Maccoby, Buchanan, Mnookin & Dornbusch in Simons 1996:102). Indien die vader egter optree in ooreenstemming met die moeder se opvoedingsgedrag kan sy betrokkenheid tot verlaagde konflik lei. ‘n Vader kan byvoorbeeld uit woede sy rol as vader benader met die verskuilde agenda om die moeder se gesag en status te ondermyn. (Simons 1996:102)

Coulson en McLanahan (in Flouri 2005:160) noem ‘n positiewe verhouding tussen die moeder en vader hou verband met beter toeganklikheid tot inligting oor en dus beter begrip van die kind wat op sy beurt bydra tot sy altruïsme teenoor die kind . Kinders wie se ouers geskei is waarvan die moeder en vader hul ouerlike rolle hervat of voortsit, hul verskille eenkant toe skuif en kinders toelaat om ‘n voortgesette verhouding met albei te handhaaf is die beste daaraan toe. (Barnes & Wallerstein in Gladding 2002:274)

3.9.2.4 Kommunikasie oor vader

Op die vraag hoe gereeld, op ‘n skaal van altyd, soms en nooit , die kind praat oor sy vader wat nie daar is nie het die volgende geblyk:

Respondent 5: *Altyd*

Respondente wat op die volgende wyse geantwoord het : *Soms*

1. “*Wanneer iemand my uitvra oor my pa*”
2. *As my ma kwaad word oor iets en raas, ons oor die verlede praat of verby ons ou huis ry waar ons saam met my pa gebly het vir tien jaar.*
3. *As ek aan hom dink oor iets wat gebeur.*
4. *Net soms.*
6. *Wanneer ek hoor van hom soos wanneer ek my pa se broer raakloop in die dorp*

7. *By die skool as die kinders vra oor hom.*
8. *Hy doen iets verkeerd en dan praat ons daaroor. Hy maak my suster seer of kom my ma te na of hy beledig my.*
10. *Ek dink aan hom of iets gebeur dat ek van hom onthou.*
11. *Wanneer ek by hom was vir 'n naweek.*
13. *Wanneer ek iets van sokker hoor of sien.”*

Respondente wat die volgende wyse geantwoord het: *Nooit*

9. *As ek oor hom praat raak ek net hartseer.*
12. *Ek onthou so min.*

Voortvloeiend op die voorafgaande vraag het die respondenten op die vraag met wie hulle praat oor hul vader as volg reageer:

Respondente 2,4,5,8 en 11: “*My ma, dit is gemaklik om met haar te praat, sy verstaan my. Ek vra of my pa gebel het en wat hy sê. My ma ken my en my pa en sy luister.*”

Respondent 3: “*My suster en broer wat ook verlang, hulle verstaan.*”

Respondent 10 en 12: “*My ma en suster, hulle gesels dan saam, hulle ken my.*”

Respondent 4,5 en 7: “*My vriendin, ek vertel haar van die tyd toe ek nog by my pa was, sy luister geduldig en ken my storie.*”

Respondent 13: “*My ma en vriendin, hulle luister na my en troos my.*”

Respondent 1: “*My ma, suster en vriendin.*”

Respondent 6: “*My oom, as ons mekaar in die winkel of op straat raakloop.*”

Reaksies het gewissel van soms, altyd tot nooit. Die persone met wie die deelnemers gepraat is die moeder, vriendin, suster , broer en oom.

3.9.2.5 Bewustheid van vader

Die volgende antwoorde is ontvang op die opmerking “Ek bly bewus van my pa omdat my ma ...”

Respondente 2 en 3: “*My ma praat oor hom.*”

Respondent 4: “*Ek en my ma praat gereeld oor hom. Hy maak my ma soms baie kwaad, hy praat oor die ou tyd se goed en dan baklei hulle.*”

Respondent 5: “ *My ma praat baie oor die onderhoud wat my pa nie betaal nie.*”

Respondent 12: “*My ma praat net soms van hom.*”

Respondent 2: “ *Ek het ‘n foto van my pa voor my bed.*”

Respondent 1 en 2: “ *My pa bel.*”

Respondent 8: “*Omdat hy my pa is, weet ek van hom.*”

Respondent 9: “*Ek bel my pa gereeld. Ek het eenkeer besluit om hom nie te bel nie, om te wag dat hy eerste bel. Ek het vir ses maande gewag.*”

Respondent 13: “*Ek dink aan my pa.*”

Vier van die respondente bly bewus van hul afwesige vader omdat die moeder oor hom praat. Louw (1992:288) noem die vader behoort tydens sy tye van afwesigheid steeds psigies teenwoordig gehou te word deur fotos van die vader aan die kind te wys en deur oor die vader te gesels. Barnes in Gladding (2002:274) noem dat die kinders wie se ouers geskei is die beste reageer wanneer die ouers hul ouerlike rolle voortsit, verskille eenkant toe skuif en die kinders toelaat om ‘n voortgesette verhouding met albei ouers te handhaaf.

3.9.2.6 Tyd spandeer met vader

Respondente het soos volg reageer ten opsigte van hul keuse om tyd te spandeer met hul vader:

Respondente 1,2,3 en 4: “*Ry duine, gaan strand toe, eet pizza, speel, gooie en skop die bal, doen inkopies, kyk DVD's, eet uit of ry saam op die bus Kaap toe.*”

Respondente 5, 6, 7, 10, 11 en 12: “*Ek wil met hom praat, uitgaan, leer klavier speel soos hy, met karretjies speel, visvang, gholf speel, uitkamp, dinge doen saam met hom, fliek toe gaan en vir hom die land wys.*”

Respondente 8, 9 en 13: “*Nee, hy sê vir my lelike goed, vloek my en lieg baie. Hy maak my kwaad, hy drink en dan skree hy op my, hy is vervelig.*”

Vanuit die meerderheid respondente se opmerkings oor hoe hulle tyd saam met hul vader wil deurbring is dit duidelik dat hulle wel betrokke wil wees en aandag wil geniet.

Richter en Morrell (2006:169) noem dat die kind minder gemoeid is met status en besittings en meer hoop op sy aandag en toegeneentheid. Hierdie behoefte stem ooreen met Framo (in Gladding 2002:4) se beskrywing dat die gesin voorsien een van die diepste en mees bevredigende emosionele belewenisse in die lewe is soos liefde, toewyding, gehegtheid (samehorigheid), ‘n gevoel van behoort, pret en vreugde. Sayer, Homrich en Home (in Gladding 2002:4) brei hierop uit deur te noem dat die gesin ook terapeutiese waarde het deurdat lede na mekaar luister, met mekaar simpatiseer, mekaar bystaan en gerusstel. Flouri (2005:157) noem dat die tipe

aktiwiteite waarby die vader betrokke raak saam met die kind beïnvloed kan word deur kulturele waardes.

Simons (1997:95) stel dit dat alhoewel vaders meer tyd aan hul kinders spandeer daar nie 'n toename is in aktiwiteite met hulle nie. Volgens Richter en Morrell (2006:8) het kinders 'n behoefte aan hul vader. Hulle kontrasteer die gebreke wat vaders enersyds het in die vervulling van hul vaderlike rol soos verwag van hul kinders met andersyds die waarde wat kinders heg aan die verhouding met hul vader.

3.9.2.7 Subtema 3: Voorkoms van oormatige volwassenheid

Die respondenten doen die volgende om te help in die huis:

Respondent 1: "*Vee, maak my kamer skoon, was skottelgoed en stryk.*"

Respondent 2: "*Maak die huis skoon, gee die honde kos, neem die honde om te stap en was skottelgoed.*"

Respondent 3: "*Vee uit, was skottelgoed, was klere, maak skoon.*"

Respondent 4: "*Was skottelgoed, ruim op, maak die huis skoon.*"

Respondent 5: "*Maak skoon.*"

Respondent 6: "*Was die motor, maak my kamer skoon, vee, was skottelgoed.*"

Respondent 7: "*Was skottelgoed, vee en was wasgoed.*"

Respondent 8: "*Was skottelgoed, maak die badkamer skoon, dek tafel, help kos maak en dek die tafel af.*"

Respondent 9: "*Was skottelgoed, maak beddens op.*"

Respondent 10: "*Maak skoon, was skottelgoed.*"

Respondent 11: "*Stryk, was skottelgoed en kook.*"

Respondent 12: "*Was skottelgoed, maak my kamer skoon.*"

Respondent 13: “Was skottelgoed, was klere, maak die huis skoon.”

Die beskrywings soos aangebied deur die deelnemers behels dat hulle die huishoudelike take verrig waarmee hulle bedrewe is, hetsy as seuns of dogters. Dit is in ooreenstemming met McLoyd *et al.* (in Richter & Morrell 2006:56) se siening dat kinders in enkelouergesinne meer huishoudelike take en ander verantwoordelikhede het op ‘n vroeër ouerdom vermoedelik om te kompenseer vir die huishoudelike take wat die ander ouer sou verrig.

Enkelouergesinne het volgens Gladding (2002:284) dikwels die volgende eienskappe: hulle is meer demokraties, hulle het meer buigsame rolle en reëls, kinders raak vroeër volwasse en neem verantwoordelikheid en hulle is kreatief in hul soeke na die nodige hulpbronne. Barker (2007:23) op sy beurt noem dat enkelouergesinne dieselfde take moet verrig as ‘n egpaar maar hulle moet ondersteuning elders as in die huweliksverhouding vind. ‘n Belangrike faktor ten einde enkelouers te help is dus om ondersteuningsbronne en beskikbare sosiale netwerke te identifiseer en te benut.

3.9.2.8 Subtema 4: Tydverdryf oor naweke

Die keuse wat deur respondente uitgeoefen was oor wat hulle verkies om tydens die naweek te doen is as volg:

Respondent 1: “Tyd spandeer saam met my gesin, om te kook en te bak.”

Respondent 2: “Tyd spandeer saam met my gesin. Ek wil in die woestyn ry saam met hulle. Saam met my vriende wil ek gaan fliek.”

Respondente 3 en 7: “*Tyd spandeer saam met my gesin, ek is lief vir hulle.*”

Respondente 4 en 6: “*Tyd spandeer saam met my gesin. Ek sien my pa baie min.*”

Respondent 5: “*Tyd spandeer saam met my gesin want hulle is positief.*”

Respondent 8: “*Tyd spandeer met my gesin. Hulle is altyd daar vir my. My vriende stel my baie teleur.*”

Respondent 9: “*Tyd spandeer saam met my gesin. Hulle is vriendelik en ons baklei nie so baie soos my maats nie.*”

Respondent 10: “*Tyd spandeer saam met my vriende. Ek is die hele week by my ma.*”

Respondent 11: “*Saam met my gesin te kuier, ek sien my vriende elke dag by die skool.*”

Respondent 12: “*Tyd spandeer saam met my gesin, ons kan dan lekker dinge doen.*”

Respondent 13: “*Saam met vriende te kuier.*”

Die deelnemers verkies om tydens die naweek tyd te spandeer saam met die gesin, gevvolg deur die keuse om saam met vriende te kuier en van hulle verkies om albei te doen. Hierdie optrede is in ooreenstemming met die kind in die middelkinderjare se ontwikkelingsfase. Volgens Schoeman (2004:25) leer die kind in die middelkinderjare om in harmonie te leef met sy geesgenote, ontwikkel sosiale vaardighede en ontwikkel ‘n siening oor sosiale groepe behalwe die gesin. ‘n Belangrike invloed word uitgeoefen deur ouers, vriende en onderwysers op die kind. Die afwesigheid van die vader het dus nie tot gevvolg dat die kind in die middelkinderjare met ‘n afwesige vader meer emosioneel afhanklik is van sy gesin as die kind vanuit ‘n gesin met albei ouers nie.

3.9.2.9 Subtema 9: Kontak met manlike persone

Die kontak wat deelnemers het met manlike persone anders as die vader, die gereeldheid van kontak en wat hulle saam doen is as volg:

a) **Kontak met die Broer**

Kontak wissel tussen daagliks, weekliks en tydens skoolvakansies. Aktiwiteite sluit in om saam te speel, televisie te kyk, tennis en sokker te speel, met hom te praat, musiek te luister en dorp toe te gaan.

Respondent 5: “*Hy werk al, hy koop vir my goed.*”

b) **Kontak met die Oom**

Die respondente sien hul oom selde, slegs naweke of twee keer per jaar. Wat hulle saam doen sluit in om te praat, die oom koop vir hom lekkers, braai saam, kuier saam, kamp uit, ry met die vierwiel motorfietse in die woestyn en swem.

Respondent 1: “*Ek speel met sy kinders.*”

c) **Kontak met die Oupa**

Kontak tussen die kind en oupa vind plaas selde, soms, weekliks, tydens skoolvakansies of by spesiale geleenthede. Aktiwiteite sluit in om saam tennis te speel, koek te bak, pannekoek te bak, rond te ry, roomys te koop, saam te eet, die honde duine toe te neem, inkopies te doen, vleis te braai, met die bal te speel, hom te help in sy werkswinkel en om met hom te praat.

Respondent 6: “*Ek het my oupa nog net twee keer in my lewe gesien in Mariental.*”

d) Kontak met die Onderwyser

Gereeldheid van kontak is tydens skoolperiodes in die vakke wiskunde, wetenskap, Engels en Afrikaans.

Respondent 4: “*Die onderwyser praat en ek luister, dis al.*”

e) Kontak met die Sportafrigter

Respondent 1: Weekliks Tennis

Respondent 10: Weekliks Gholf

Respondent 11: Drie keer per week Hokkie

Respondent 13: Twee keer per week Sokker

f) Kontak met die Sondagskool-onderwyser

Respondent 4: Voor kerk Junior jeug. Leer uit Bybel ‘n les.

g) Kontak met Ma se vriend

Kontak tussen die kind en die ma se vriend wissel tussen selde en gereeld tot daaglik. Aktiwiteite sluit in dat hulle saam braai, inkopies doen, sportgeleenthede reël en met sy dogter speel.

Respondent 9: “*Hy neem my skool toe maar praat nie met my nie.*”

h) Kontak met die Neef

Respondent: “Een keer per maand Gesels oor die rekenaar.”

Die negatiewe effek op kinders se selfbeeld ontwikkeling is die gevolg van die mans wat gewoonlik meer daarop aandring as vrouens dat kinders, veral seuns, optree ooreenkomsdig voorgeskrewe geslagsrolle. Die effek van vaderlike afwesigheid word vererger indien die moeder oorbeskermend is en waaghalsige gedrag by seuns ontmoedig. Daarteenoor word die negatiewe effek van vaderlike

afwesigheid verlig wanneer seuns die geleentheid het vir gereelde kontak met ander volwasse mans soos familie, broers en onderwysers. (Conger, Pick & Wentzel in Gerdens 1997:80) In die afwesigheid van 'n vader kan manlike rolmodelle sinvolle bydraes lewer tot die kind se ontwikkeling. Elium en Elium (2004:29) noem die teenwoordigheid van 'n manlike persoon en die seun se verbintenis met hom as belangrik vir die seun se groei na volwassenheid.

Dobson (2002:163) stel voor dat die enkelouer in die plek van die afwesige vader 'n surrogaatpa vir haar seun vind byvoorbeeld 'n oom, buurman, afrigter, koorleier of Sondagskoolonderwyser. Verder stel hy voor dat betrokkenheid aangemoedig moet word by buitemuurse altiwiteite vir seuns, gee vir hom biografieë om te lees, neem hom flik toe of neem video's uit wat fokus op sterk, manlike (maar morele) helde. 'n Seun het 'n manlike rolmodel in sy opvoeding nodig wat hy kan naboots. Dobson (2002:74) haal 'n waarnemer se siening hieroor as volg aan: "Bind 'n seun vas aan die regte man en hy loop feitlik nooit die verkeerde pad nie." As dit egter ontbreek kan dit gebeur dat hulle hul wend tot enigiemand wat beskikbaar is, soos bendelede of selfs die moeder.

Hethering en Parke (in Louw 1992:288) stel dit dat indien die seun gereelde kontak met ander volwasse mans het tydens die afwesigheid van die vader kan die nadelige uitwerking van vaderlike afwesigheid verminder word. Wat dogters betref is die invloed van vaderlike afwesigheid tydens die middelkinderjare nie so opmerklik nie en word dit eers tydes die addolesente jare meer opmerklik.

3.9.3 Tema twee: Die kind se persepsie van sy vader

Die respondent is versoek om die volgende sin te voltooi: "My pa is....."

Die volgende is as antwoorde ontvang:

Respondent 1: "My pa is baie gaaf, hy laat my toe om alles te doen wat ek wil. Hy speel saam met ons bordspeletjies."

Respondent 2: "My pa is wonderlik, gaaf en vriendelik. Hy doen altyd lekker goed oor naweke. Hy neem ons om in die woestyn met die vierwiel motorfietse te gaan ry, of ons ry met sy motor daar rond. Hy drink nie wanneer ons by hom kuier nie en hy rook buite."

Respondent 3: "My pa is gaaf, hy gee vir my geld, koop vir my wat ek nodig het en vat ons see toe."

Respondent 4: "My pa is lief vir my – hy hardloop na my toe as hy my sien en tel my op. Hy hou nie daarvan dat ek seerkry nie. Hy vra altyd waar ek seergekry het en sê ek moenie rof speel nie. As hy sien ek is hartseer sê hy hy is jammer. Hy en my mastry baie oor die verlede se goed."

Respondent 5: "My pa is hard met geld. Hy sê ek moet eers wag, belowe hy sal vir my geld gee, maar gee dit nooit nie."

Respondent 6: "My pa is soms vriendelik, soms kwaad. Ek kan sien as hy kwaad is, hy trek sy gesig snaaks en sy oë is rooi."

Respondent 7: "My pa is 'n mens met goeie maniere."

Respondent 8: "My pa is selfsugtig, hy gee net vir homself om, hy vloek, gil en skel baie. Hy praat nooit kalm nie. Hy koop drank en sigarette, maar het nooit geld as ek vra vir geld nie."

Respondent 9: "My pa dink net aan homself. Hy wil my nie by hom hê nie. Hy het altyd 'n verskoning oor hoekom ek nie na hom toe kan kom nie. Die laaste keer het hy gesê die tannie wat by hom bly stap uit as ek instap."

Respondent 10: “*My pa werk baie hard. Hy is ‘n bestuurder by ‘n supermark.*”

Respondent 11: “*My pa is vriendelik en pret om by te wees.*”

Respondent 12: “*My pa is eintlik gaaf. As hy onderhoud betaal kan ek deelneem aan sport.*”

Respondent 13: “*My pa is ‘n sokker afrigter en baie goed daarin.*”

Kinders aldus Richter en Morrell (2006:162) idealiseer die mans wie hul vaders is deur hulle te beskryf as perfek of bomenslik en hulle skep beeld van hul ideale vader wat hulle graag wil hê, wil wees of by wie hulle wil wees. Die beeld van die vader as voorsiener, beskermer en dissiplinêr is op die agtergrond en wat na vore kom is die persoon wat betrokke is, omgee, wie dit geniet om by sy kinders te wees en met en vir hulle dinge te doen.

Kinders se siening van hul vaders selfs in gevalle waar hulle fout vind begin dikwels met ek het hom lief, maar. Uitdrukings is dikwels gelyktydig die van liefde en toegeneentheid vir ‘n man met ernstige probleme en foute (Richter & Morrell 2006:166).

3.9.4 Tema drie: Die kind se belewing van vaderlike afwesigheid

3.9.4.1 Subtema een: Die kind se selfbeeld

Op die vraag “ soos wie wil jy graag wees” het die respondenten genoem:

Respondent 1: “*Ek wil net myself wees.*”

Respondent 2: “*Soos niemand nie, ek is gelukkig met myself.*”

Respondente 3, 10,11 en 13: “*Soos niemand anders nie.*”

Respondent 4: “*Soos niemand nie, ek hou van myself.*”

- Respondent 5: “*Ek is gelukkig soos ek is.*”
- Respondent 6: “*Ek is tevreden hoe ek is.*”
- Respondent 7: “*Ek is tevreden met myself.*”
- Respondent 8: “*Ek hou van myself.*”
- Respondent 9: “*Soos my ma, sy is ‘n goeie ma en suksesvol. Sy sorg alleen vir ons.*”
- Respondent 12: “*Ek is gelukkig met myself, dankie.*”

Die meerderheid deelnemers wil nie soos iemand anders wees nie, dus hulle beskik oor ‘n goeie selfbeeld. Kinders wat ten spyte van teenspoed soos oorlog, gesinsgeweld, mishandeling, armoede en egskeiding veerkrachtig bly is volgens Garmezy, Garmezy en Masten (in Ambert 1997:35) die kinders wat oor sekere persoonlike eienskappe beskik wat hulle help om dit te hanteer en hulle te beskerm teen stressors naamlik kognitiewe bevoegdheid, ‘n gemaklike temperament, die vermoë om ten minste een standhoudende verhouding te vestig en selfagting. ‘n Positiwe selfbeeld is ook ingesluit by die lys beskermende faktore. Dit, redeneer Luther (in Ambert 1997:35) beteken egter nie dat hierdie kinders nog gelukkiger kan wees en meer optimaal kan ontwikkel sou hul omgewing minder spanningvol wees nie. ‘n Gunstige omgewing is ook tot voordeel van die veerkrachtige kind.

3.9.4.2 Subtema twee: Emosies jeens afwesige vader

Die deelnemers se gevoelens oor hul afwesige vader sluit in:

- Respondent 1: “*Ek voel goed, daar is nou nie meer so baie rusie nie.*”
- Respondent 2: “*Ek is bly. Ek sien hulle albei nog steeds.*”
- Respondent 3: “*Ek voel sleg, ek mis hom baie.*”

Respondent 4: "Dit is so-so, hy kom darem kuier."

Respondent 5: "Ek voel hartseer, ek mis sy liefde by die huis."

Respondent 6: "Ek voel hartseer, ek sal by hom wil bly eerder as by my ma, my ma mors my. Ek werk baie hard vir haar."

Respondent 7: "Ek voel sleg, hy moet vir my kom kuier."

Respondent 8: "Ek voel vere. Dit pla my nie, hy het nie my lewe beter gemaak nie, hy het dit slechter gemaak."

Respondent 9: "Ek voel dit is beter so. Hy het ons baie hartseer gemaak. Hy het gedrink, verdwyn en my ma voor ons geslaan."

Respondent 10: "Ek voel sleg wanneer ek ander kinders by hul pa's sien. My vriend se pa is altyd daar vir hom, help hom met alles en doen dinge saam met hom. My ma hou nie van gholf speel, kamp en swem nie."

Respondent 11: "Ek voel hartseer, ek mis hom, hy is so ver."

Respondent 12: "Ek voel soms hartseer en soms bly."

Respondent 13: "Ek voel tevreden, my broer van drie en twintig jaar is die man in die huis. Hy vertel vir my wat om te doen. Ek respekteer hom."

Die gevoelens wat beleef word deur die enkelouer en kinders sluit in hulpeloosheid, hopeloosheid, frustrasie, wanhoop, skuldgevoelens, depressie en ambivalensie (Baruth & Burgraff, Goldsmith & Murdock in Gladding 2002:277). Hierdie gevoelens vererger wanneer die persoon nie vrye toegang het tot die ander persoon nie. (Gladding 2002:277)

Binger (in Gerdes 1997:82) stel dit dat die oudste seun dikwels van die afwesige vader se belangrikste funksies oorneem. Hierdie aanpassingsgedrag beteken dus dat die vader se afwesigheid nie noodwendig die seun se kognitiewe vaardighede negatief beïnvloed nie. Dobson (2002:161) bevestig dit deur te noem dit kom algemeen

voor dat een kind die gesagsvakuum vul wat deur die afwesige ouer gelaat is. Die kind word dan die surrogaat gade en vind as 'n gelyke aansluiting by die oorblywende ouer. Die status wat met hierdie rol saamgaan is baie aanloklik en die kind is gewoonlik onwillig om daarvan afstand te doen.

3.9.4.3 Subtema drie: Graad van tevredenheid in die verhouding met die vader

Vyf en twintig vrae is addisioneel tot die onderhoude gebruik ten einde 'n ryker kwantitatiewe waarneming te verkry. Hul verbatim response word vervolgens weergegee ter aanvulling van die vorige data.

a. Ek hou regtig baie van my pa.

Respondent 4: "*Hy gee vir my geskenke.*"

b. Ek kom goed oor die weg met my pa.

Respondent 10: "*As my pa hier is kom ons goed oor die weg, maar nie as hy weg is nie.*"

c. Ek geniet my pa werklik.

Respondent 5: "*Ek hou daarvan om saam met hom see toe te gaan en klere te gaan koop.*"

d. Ek hou daarvan om by my pa te wees.

Respondent 6: "*My pa koop vir my lekkers.*"

e. Ek dink my pa is wonderlik.

Respondent 2: "*Hy laat ons toe om videos van ons keuse uit te neem.*"

Respondent 5: "*Hy is my pa en dit is wonderlik.*"

Respondent 6: '*My pa gee vir my wat ek vra.*"

f. My pa is baie geduldig met my.

Respondent 10: “*My pa is nie ‘n geduldige persoon nie, met niemand nie, ook nie met my nie.*”

g. Ek voel dat ek my pa werklik kan glo.

Respondent 3: “*Soms praat hy nie die waarheid nie, hy belowe vir my geld maar gee dit nie.*”

Respondent 4: “*Hy vertel stories en as ek my ma daaroor vra sê sy dit is nie waar nie.*”

Respondent 5: “*Al die goed wat my pa praat, word nooit waar nie. My pa het my geld gevat wat ek in my kamer gebêre het en toe sê hy my ma het dit gevat.*”

Respondent 8: “*My pa jok vir my en almal om hom oor waar hy is en wat hy doen.*”

Respondent 9: “*My pa jok baie. Hy sê hy gaan werk toe dan gaan hy kroeg toe of hy sê hy gaan na sy broer toe dan gaan hy by ander vrouens kuier.*”

Respondent 10: “*My pa het belowe om vir my verjaarsdag te kom kuier maar hy het nooit gekom nie.*”

h. Ek kan regtig op my pa staatmaak.

Respondent 2: “*Hy stuur ons altyd na ons ma toe as ons hom iets vra en sê: Gaan vra jou ma.*”

Respondent 3: “*My pa maak valse beloftes, hy doen of gee dit nie.*”

Respondent 4: “*My pa belowe hy kry vir my ‘n paspoort sodat ek saam met hom Kaap toe kan ry, maar hy het dit nie gedoen nie. My pa het belowe as ek slaag kry ek ‘n selfoon. Ek het geslaag, maar hy het dit nie gekoop nie.*”

Respondent 8: “*Hy is nie daar as ek hom nodig het nie. Na my fietsongeluk was hy net een dag vir vyf minute by die hospitaal. Hy het niks vir my gebring nie. Toe ek vir hom sê my kop is seer het hy gesê ek moet my ma vra vir ‘n pil.*”

Respondent 9: "My pa sê op alles nee wat ek hom vra en stuur my na my ma toe. My ma gee vir my alles wat ek nodig het. Ek wil hom niks meer vra nie, want dit help nie ek vra nie."

i. Ek voel trots op my pa.

Respondent 2: "My pa praat vyf tale, maak baie mooi juweliersware en vertel baie interessante stories en snaakse grappe."

Respondent 5: "Ek voel trots op my pa wanneer hy vir my kom kuier."

Respondent 6: "My pa bestuur baie goed en speel mooi klavier."

Respondent 7: "Hy is my pa en ek is trots daarop en ek is lief vir hom."

Respondent 10: "Hy is nooit daar vir my nie, maar ek is trots daarop dat hy my pa is."

Respondent 13: "My pa is 'n baie goeie sokker afrigter en ek is trots daarop."

j. Ek vervies my vir my pa.

Respondent 1: "Ek hou nie van die grappies wat hy maak nie."

Respondent 2: "Sy grappe hou nooit op nie. Hy praat te veel oor skoolwerk. As hy dronk is vergeet hy goed of raak dramaties."

Respondent 5: "My pa ry verby ons huis na sy ander kinders toe maar stop nie hier nie."

Respondent 6: "My pa het al kruideniersware gesteel in 'n winkel toe ek saam met hom was."

Respondent 8: "Die manier hoe hy praat is ongeskik. Hy maak lelike opmerkings, vloek my ma en praat baie lelik."

Respondent 9: "Ek vervies my as hy op my gil en slechte goed van my ma sê, want my ma help hom baie. By die huis wil hy niks lekker doen nie, hy sit net en rook en drink."

Respondent 10: "Op my verjaarsdag het hy vir my 'n sms gestuur, kan hy nie maar bel nie? 'n Oproep sou welkom wees."

k. Ek hou baie min van my pa.

Respondent 3: "As hy my skel hou ek soms baie min van hom."

Respondent 5: "Ek het hulp nodig van hom maar kry dit nie."

Respondent 9: "Ek hou nie van sy rookasem of drankasem nie. Hy sluit my alleen toe in die huis as hy gaan drink in die aand."

Respondent 10: "My pa se leuens maak dat ek ongelukkig is en dan min van hom hou."

l. Die dinge wat my pa doen maak my verleë/skamerig.

Respondent 2 en 9: "Wanneer hy dronk is is ek skaam vir my pa."

Respondent 3: "Wanneer my pa dronk is en op ander mense skel kry ek skaam."

Respondent 5: "Ek is skaam oor die ander vrouens wat hy het en omdat hy baie hou van ander vrouens."

Respondent 6: "Ek is skaam oor my pa se diefstal in die winkels."

Respondent 8: "Ek is skaam vir my pa wanneer hy dronk is in die openbaar."

m. My pa wil te veel van my hê.

Respondent 2: "My pa verwag A's in al my vakke."

Respondent 8: "My pa wil niks van my hê nie, hy stel nie belang nie."

Respondent 9: "My pa wil hê ek moet 100% kry in my toetse."

n. My pa het te veel reëls.

Respondent 2: "My pa het geen reëls nie, ons kan doen net wat ons wil."

Respondent 4: "My pa wil nie hê ek mag swem nie, hy sê ek sal siek word, maar ek glo dit nie."

Respondent 7: "Ek moet net werk, vloere was, kamer skoonmaak en vee."

Respondent 9: "Na agt uur moet ek slaap. Alles word op tyd gedoen, eet, bad en slaap."

o. My pa meng in met my aktiwiteite.

Respondent 2: "My pa is bang ek kry seer as ek perd ry want my tannie het al van perdry seergekry."

Respondent 8: "My pa weet nie wat in my lewe gebeur nie, hy stel nie belang nie."

Respondent 9: "My pa weet nie eens waارoor dit gaan nie maar meng in by alle rusies."

p. Ek het 'n weersin/afkeur/teësin in my pa.

Respondent 2: "My pa eet sjokolade in die nag maar erken dit nie."

Respondent 5: "My pa sit sy ander kinders voor my."

Respondent 8: "Ek hou niks van sy maniere as hy dronk is nie."

Respondent 9: "Ek hou niks daarvan as hy rook en drink nie."

q. Ek haat my pa.

Respondent 5: "Ek het hom nodig, maar hy is nie daar vir my nie."

Respondent 8: "My pa is erger met my suster en ma as met my., ek haat dit as hy hulle so seermaak."

Respondent 9: "My pa het my ma voor ons geslaan en ons kon niks doen nie. Ons het al baie gehuil oor wat hy aan ons doen."

r. Ek voel kwaad vir my pa.

Respondent 5: "My pa onderhou sy ander kinders maar nie vir my nie."

Respondent 6: "My pa gee vir my te veel werk, al wat ek doen is werk by hom."

Respondent 8: "My pa het geld vir sigarette en drank maar nooit vir my vir iets nie."

Respondent 9: "My pa het ons al so baie hartseer gemaak en ek kan niks daaraan doen nie."

Respondent 10: "Ek word kwaad vir my pa wanneer hy dink my ma sê my voor om dinge vir hom te sê of vra."

s. Ek voel asof ek my pa iets kan aandoen.

Geen respondent het hierop positief reageer nie, intendeel hulle het dit verbaal weerspreek en nie verbaal hul koppe ontkennend daarop geskud.

t. Ek voel asof ek min liefde vir my pa het.

Respondent 5: "My pa los my alleen as ek by hom kuier."

Respondent 10: "Wanneer my pa goed vir my ma sê wat haar seermaak, voel elk min liefde vir hom."

u. My pa irriteer my.

Respondent 3: "Ek is besig, dan roep hy my of skel op my."

Respondent 8: "My pa se gewoontes as hy drink irriteer my, veral as hy dan vir my "poplap" noem."

Respondent 10: "My pa vra my nie saam as hy uitgaan nie, hy los my alleen by die huis."

v. Ek wens my pa was meer soos ander pa's wat ek ken.

Respondent 3: "Ek wens my pa hou op drink en is nugter soos ander pa's."

Respondent 5: Ek wens my pa spandeer meer tyd by my soos my vriend se pa doen."

Respondent 8: "As hy sy maniere verander wanneer hy drink sal alles verander."

Respondent 10: "My vriend se pa is altyd daar vir hom, doen dinge saam met hom en help hom met alles."

w. **Ek wens ek het ‘n ander pa gehad.**

Respondent 5: “*Ek wens my pa aanvaar my net soos ek is en is lief vir my.*”

Respondent 8: “*Ek wens my pa was liefdevol en het belang gestel in my.*”

Respondent 9: “*Ek wens my pa het vir my omgegee en in my belang gestel, nie net in goeie punte nie.*”

x. **My pa verstaan my nie.**

Respondent 2: “*Ek wil nie ‘n “nerd” wees en net sit en leer nie, hy wil dit nie verstaan nie.*”

y. **Ek is skaam vir my pa.**

Respondent 3: “*As hy dronk is is ek skaam vir hom.*”

Respondent 8: “*Sy klere is erg, dit is gekreukel en sy hemp hang uit as hy so drink.*”

Respondent 9: “*Ek is skaam vir hom as hy gedrink is want hy praat baie hard en baie lelik.*”

Die kind word dikwels konfronteer met slegte dinge wat oor die afwesige vader gesê word. Dit tesame met die kind se gemis veroorsaak dat hy hom skaam vir sosiaal onaanvaarbare gedrag.

3.9.4.4 Subtema vier: Persoonlike opmerkings oor vader

Die deelnemers is laastens versoek om ‘n persoonlike bydra te lewer en hierop is die volgende antwoorde ontvang:

Respondent 1: “*My pa is baie interessant. Hy het al oral gereis en vertel baie stories oor dit.*”

Respondent 2: “*Ek is bly ek het ‘n pa. Ek het hom lief al doen hy wat. Hy is baie snaaks vir my.*”

Respondent 5: “*Hy kan maar sy goed vir homself hou, en my net uitlos.*”

Respondent 6: “*Ek wil so graag by hom bly.*”

Respondent 8: “*Ek het aanvaar hy voel niks vir my nie. Ek wens hy was nie deel van my lewe nie. As ek hom nie geken het nie sou dit beter wees.*”

Respondent 9: “*Ek wens hy kuier by my en neem my uit.*”

Respondent 12: “*Ek wens hy kom kuier by my, en dat hy my ma help met geld.*”

Respondent 13: “*Ek wens hy kom sy belofte van onderhoud na. Hoekom help hy nie my ma nie.*”

‘n Vader se voortgesette finansiële hulp aan sy kind kan aldus Crockett, Eggebeen en Hawkins (in Flouri 2005:18) ‘n positiewe invloed hê op die ekonomiese struktuur van die huishouding.

3.9 Samevatting

Hierdie hoofstuk het die beskrywing van die empiriese ondersoek en navorsingsbevindinge ten doel gehad. Ten einde die deursigtigheid van die studie te verseker en om die agtergrond te verskaf is die omstandighede en prosedure rondom die insameling van data eers beskryf. Tydens die ontleding van die onderhoude is die tema en subtemas geïdentifiseer. Die subtemas is geïdentifiseer uit die response van die respondent. Die data uit die empiriese studie is weergegee in die vorm van verbatim aanhalings wat met literatuur gekontroleer is.

Die resultate van die ondersoek gee ‘n in diepte beskrywing van die belewenis van die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid. Daar was baie ooreenkoms tussen die

respondente se belewenisse maar die uniekheid van elke respondent en sy situasie het telkens opgeval. Die navorser is van mening dat die lees van die beskrywing van die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid tot insig en begrip vir die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid kan lei.

Vervolgens sal daar in hoofstuk vier die samevatting gevolgtrekking en aanbevelings gedoen word.

4. HOOFSTUK 4: GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

4.1 Inleiding

Hoofstuk drie het ten doel gehad om die resultate van die studie weer te gee, te analyseer en met toepaslike literatuur te kontroleer. Die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid is bespreek.

In hoofstuk vier sal aandag gegee word aan die bereiking van die doelstelling en doelwitte van die studie. Daarna sal gevolgtrekkings en aanbevelings gemaak word na aanleiding van die empiriese data, leemtes in die studie asook moontlike temas vir verdere navorsing sal voorgehou word.

4.2 Navorsingsvraag, doelstelling en doelwitte

Vervolgens sal die navorsingsvraag, doelstelling en doelwitte wat in hoofstuk een van die studie gestel was oorsigtelik beskou word en geëvalueer word of dit bereik is.

4.2.1 Navorsingsvraag

Dit is belangrik om vas te stel of die navorsingsvraag beantwoord is aangesien dit verband hou met die bereiking van die doel van die studie. Die navorsingsprobleem vir hierdie studie was die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid. Hierdie kwalitatiewe studie was gerig deur die navorsingsvraag wat as volg geformuleer is, *wat is die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid?*

4.2.2 Doelstelling

Om ten einde die navorsingsvraag sinvol te kan beantwoord is ‘n doelstelling vir hierdie studie gestel. Die doelstelling van hierdie studie was om die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid te verken en te beskryf. Hierdie doelstelling is bereik deur die uitvoering van die onderskeie doelwitte wat gestel was en vervolgens geëvalueer sal word.

4.2.3 Doelwitte

Die volgende doelwitte is gestel:

- a. Om ‘n teoretiese verkenning van die literatuur te doen en ten einde die aspekte in die middelkinderjare, vaderlike afwesigheid en die enkelouer te ondersoek en te beskryf. *Hierdie doelwit is hoofsaaklik in hoofstuk twee bereik. Dit het as ‘n konseptuele raamwerk gedien waarin hierdie inligting verskaf is en die agtergrond geskets van wat die navorser in die situasie wou ondersoek. Hierdie inligting is ook gebruik om die onderhoudskedscale saam te stel.*

- b. Om gesprekke te voer met kundiges wat gereeld in kontak is met kinders in die middelkinderjare en ten einde vas te stel wat hul waarnemings en belewenisse is. *Hierdeur wou die navorser vasstel of dit ook deur kundiges as ‘n probleem beskou word. Die kundiges was bewus van probleme by kinders in die middelkinderjare in enkelouergesinne waarin die vader afwesig is. Hierdeur het die navorser bevestig dat daar behoeftes in die verband bestaan by die kind in die middelkinderjare met ‘n afwesige vader.*

c. Om die onderhoudskedule te voltooи met kinders in die middelkinderjare om hul belewing van vaderlike afwesigheid te bepaal. *Onderhoudskedules is met dertien kinders voltooи. Die onderhoudskedule as hulpmiddel het verseker die inligting word ingewin in die kind se eie woorde en die onmiddelike aantekening van inligting het voorkom dat inligting verlore, verdraai, of vergeet word. Die inligting is weergegee in hoofstuk drie.*

d. Om die tema vir die onderhoudskedule te identifiseer. *Die tema, naamlik die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid, is identifiseer.*

e. Om die data te analyseer, kontroleer en beskryf. *Die data is analyseer en met bestaande literatuur in hoofstuk drie gekontroleer. Vanuit die empiriese data is verskeie aspekte rondom die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid geïdentifiseer en met bestaande literatuur in verband gebring. Die subtemas wat identifiseer is, is:*

- i. *die kind se persepsie van sy situasie.*
- ii. *die kind se persepsie van sy vader.*
- iii. *die kind se belewing van vaderlike afwesigheid.*

f. Om gevolgtrekkings en aanbevelings te maak wat van waarde kan wees vir die kind in die middelkinderjare met ‘n afwesige vader. *Gevolgtrekkings en aanbevelings wat van waarde kan wees vir die kind in die middelkinderjare met ‘n afwesige vader word in hierdie hoofstuk gemaak.*

Uit die voorafgaande hersiening van die doelstellings en doelwitte is dit duidelik dat die doelstelling en doelwitte berreik is.

Vervolgens sal aandag geskenk word aan die gevolgtrekkings wat na afloop van die empiriese studie gemaak is.

4.3 Gevolgtrekkings en aanbevelings

Hierdie gevolgtrekkings berus op die literatuurstudie sowel as die empiriese ondersoek. Die gevolgtrekkings is slegs van toepassing op die respondenten wat aan die studie deelgeneem het en kan dus nie veralgemeen word nie. Gevolgtrekkings ten opsigte van die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid wat uit die empiriese data geïdentifiseer is asook aanbevelings wat uit die studie voortvloeи sal vervolgens bekryf word. Die navorsing sal fokus op wat gedoen kan word om die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid meer positief te maak.

Elke kind se situasie is uniek, dus is elk se belewing van vaderlike afwesigheid ook uniek. Ten opsigte van die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid het die volgende na vore gekom:

4.3.1 Die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid.

4.3.1.1 Die kind se persepsie van sy situasie.

Elke kind se situasie en persepsie van die situasie is uniek. Elke kind se bewustheid, belewing en beskrywing van sy situasie is dus uniek.

Die resultate van die ondersoek is grootendeels in ooreenstemming met bestaande literatuur. Vanuit die studie het dit geblyk dat die kind in die middelkinderjares nie voorberei was op vaderlike

afwesigheid nie. Hy behoort voorberei te word daarop en wel op 'n ouderdomstoepaslike wyse ten einde die skeiding beter te hanteer. Die kind kan verseker word van albei ouers se onvoorwaardelike liefde en die feit dat hy nie geskei word van een van hulle nie. In gevalle waar 'n egskeiding ter sprake is is dit sinvol indien:

- a. albei ouers die nuus van die egskeiding aan die kind(ers) met sorg en omgee oordra.
- b. die kind(ers) vroegtydig ingelig word wanneer 'n ouer uittrek.
- c. aan die kind in ouderdomstoepaslike terme verduidelik word wat die egskeiding behels.
- d. die kind gehelp word om uit te sien na die besoeke van die ouer met redelike toegang (wat insluit dat die ouer besef en aanvaar dat die kind dikwels hoop op 'n versoening).
- e. op die langtermyn voortgesette kontak met die ouer met redelike toegang bevorder word.

Kontak tussen die moeder en vader neem af wanneer hul verhouding beeindig word hetsy deur vervreemding of egskeiding en veral wanneer die vader elders woon. Kontak bly behoue vanweë die aanwesigheid van 'n kind(ers) wat vanuit die verhouding gebore is.

Die huwelik as sosiale instelling kan bevorder word. Die kind se ontwikkeling is optimaal binne 'n gelukkige gesin, dus is dit in belang van die kind in die middelkinderjare om groot te word binne die veilige omgewing van 'n gesin.

Die vader behoort ook by ouerleiding betrek te word aangesien hy betrokke behoort te wees en te bly by die opvoeding van sy kind in die middelkinderjare hetsy getroud of geskei. Die gesin se roetine behoort sover moontlik onveranderd te bly na die afwesigheid van die vader.

Kontak tussen die kind in die middelkinderjare en sy vader bestaan hoofsaaklik uit besoeke deur die kind aan die vader. Hoerdie besoeke is geleenthede vir die kind om sy verhouding met sy vader in stand te hou en te verbeter. Wat egter van belang is is dat die vader sy rol as ouer voortsit en nie optree as 'n vriend nie. Die kwaliteit van hul verhouding is van meer belang as die gereeldheid van kontak.

Vaders se betrokkenheid by hul kinders behoort aangemoedig te word. Ruimte behoort geskep te word vir vaders om betrokke te raak by hul kinders en om die kind in die middelkinderjare emosioneel en finansieel te ondersteun. Die boodskap kan by vaders tuisgebring word dat 'n egskeiding nie beteken dat hy van sy kind(ers) geskei word nie. Gesamentlike verantwoordelikheid by albei ouers kan aangemoedig word by egpare en in gevalle van egskeiding kan gesamentlike toesig oorweeg word.

Die kind in die middelkinderjare praat oor sy vader en meestal met diegene die naaste aan hom. Deur na die kind te luister en die geleentheid te skep om oor sy emosies te praat, beleef die kind dit as 'n normale aanvaarbare manier van optrede. Die moeder behoort van inligting rondom die ontwikkelingsfase asook die aanpassingsprobleme van die kind in die middelkinderjare voorsien te word.

Bewustheid van die vader by die kind in die middelkinderjare kan bevorder word deur foto's van die vader aan die kind te wys en deur oor die vader te gesels. Alhoewel hy dus fisies afwesig is bly hy psigies aanwesig.

Ten opsigte van die kind in die middelkinderjare se keuse om tyd te spandeer met die vader is dit duidelik dat hy verkies om dit wel te doen. Tyd wat met die vader deurgebring word fokus op aktiwiteite. Dit gaan dus oor kwaliteit tyd nie kwantiteit tyd nie.

Die kind in die middelkinderjare se bydrae tot die huishouding word gekenmerk deur positiewe insette en betrokkenheid. Hierdie positiewe deelname kan aangemoedig word en die kind kan erkenning daarvoor kry.

Die aktiwiteite oor naweke sluit veral in dat die kind in die middelkinderjare binne groepsverband wil tyd deurbring hetsy saam met die gesin of vriende. Hierdie tyd kan sinvol benut word om gesinsbande te verstewig en herinneringe op te bou. Aktiwiteite gekenmerk deur interaksie bevorder verhoudingsbou.

Kontak met manlike persone hetsy familie, vriende, ‘n sportafrigter of onderwyser is beperk en kan bevorder word in belang van die kind in die middelkinderjare deurdat hulle ‘n positiewe bydrae lewer tot die kind se ontwikkeling en volwassenheid. Die enkelouer moet vooraf seker maak dat die manlike persoon met wie die kind kontak het bo verdenking is en dat sy hom vertrou.

4.3.1.2 Die kind se persepsie van sy vader

Die kind se persepsie van sy vader het ‘n invloed op sy belewing en hantering van vaderlike afwesigheid. Die kind in die middelkinderjare se siening van die vader is oorwegend positief ten spyte van die kind se bewustheid van foute wat hy het. Die positiewe beeld van die vader bevorder die kind se selfbeeld.

4.3.1.3 Die kind se belewing van vaderlike afwesigheid

Die kind se emosionele belewing van die vader se afwesigheid gee 'n aanduiding van sy persepsie van sy situasie. Elke kind se situasie is uniek, dus is elk se belewing van vaderlike afwesigheid ook uniek. Ten opsigte van die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid het die volgende na vore gekom.

Die kind in die middelkinderjare se selfbeeld is positief maar kan verder bevorder word deur aandag te skenk aan veerkrachtigheid en die uitbouing van 'n eie identiteit.

Die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid gee 'n aanduiding van sy persepsie van die vader se afwesigheid. Die kind in die middelkinderjare se gevoelens oor sy afwesige vader kan positief, negatief of ambivalent wees. Die moeder behoort dit te ontmoedig dat die seun van die afwesige vader se funksies oorneem. Die kind behoort aangemoedig te word om sy kinderjare te geniet en die ouerlike verantwoordelikheid oor te laat aan die moeder as enkelouer of die afwesige vader se betrokkenheid kan aangemoedig word.

Die kind in die middelkinderjare se belewing van vaderlike afwesigheid word beïnvloed deur sy ontwikkelingsfase. Kennis hieroor sal dus die moeder help om die kind op 'n empatiese, realistiese en ouerdomstoepaslike wyse te hanteer.

Die kind in die middelkinderjare is oorwegend tevrede met die afwesige vader ten opsigte van negatiewe belewenisse of gewaarwordinge. Dit sluit aan by persoonlike opmerkings wat meestal positief is.

Respondente verbaliseer die behoefte aan betrokkenheid van die vader en finansiële hulp. Die bevordering van die onderhoudsplig behoort dus aandag te geniet.

Die kind in die middelkinderjare is oorwegend tevreden met die afwesige vader ten opsigte van negatiewe belewenisse of gewaarwordinge. Dit sluit aan by persoonlike opmerkings wat meestal positief is.

Die navorsing het tydens die studie leemtes in die studie geïdentifiseer wat vervolgens bespreek sal word.

4.4 Leemtes in die studie

Die belangrikste bydrae wat die navorsing met hierdie studie wil maak is om die kind in die middelkinderjare met ‘n afwesige vader se aanpassing te verbeter. Dit was egter ‘n studie van beperkte omvang en daar bestaan uit die aard van die beperkings sekere leemtes in die studie. Die leemtes sal vervolgens uitgewys word en aanbevelings sal gemaak word.

4.4.1 Die ondersoek is gedoen in Swakopmund, Namibië, dus kan die oordraagbaarheid of veralgemeening van die bevindings slegs gedoen word na die populasie. Volgens De Vos et al (2002:352) verwys oordraagbaarheid na die moontlikheid van kwalitatiewe navorsing om bevindinge te veralgemeen na ander populasies of opsette.

4.4.2 Die onderhoudskedule kan beïnvloed wees deur die feit dat die respondent nie eerlik was nie. Breakwell (3003:247) noem verskeie redes waarom respondentे oneerlik kan wees. ‘n Moontlike

rede is dat die respondentie die navorsing wantrou, nie van die navorsing hou nie of verleë is om die waarheid te praat oor hul persoonlike en ongemaklike inligting. Die respondentie het die navorsing tydens die voltooiing van die onderhoudsagenda ontmoet dus het geen verhouding met die navorsing bestaan nie.

4.4.3 Navorsingsvooroordeel volgens Mouton (2001:106) hou verband met persoonlike eienskappe soos waargenome aansluiting, ras en geslag. Sosiale wenslikheidseffek behels dat die respondent sê wat hy voel, hy behoort te glo of wat hy voel die navorsing sal behaag eerder as dit wat hy werklik glo. Respondente kan response lewer wat hulle dink die navorsing wil hê.

4.5 Samevatting

Die kind in die middelkinderjare se fisiese, kognitiewe, emosionele en persoonlikheids ontwikkeling is terreine van groei en verandering wat eise aan die kind stel. Die kind word aan verdere eise onderwerp wanneer hy vaderlike afwesigheid moet verwerk. Alhoewel die effek van die afwesige vader reeds in verskeie studies nagevors is, het die studie gepoog om te fokus op die fisiese afwesigheid van die vader.

Dit is nie die afwesigheid op sigself wat die kind in die middelkinderjare negatief beïnvloed nie maar eerder die kwaliteit van die verhouding met die afwesige vader.

Die kind in die middelinderjare se aanpassing hou verband met die ondersteuning wat hy kry. Dit is dus in belang van die gesin om hulle in kontak te bring met bronne van ondersteuning. Die enkelouer moenie geïsoleerd wees nie en behoort hul ondersteuningsnetwerk uit te brei. Die moeder kan betrokke bly by

vriendinne, aansluit by enkelouergroepe of verenigings. Sodoende kan sy haar belewenisse met ander deel, ondersteuning kry en leiding ontvang. Die moeder as enkelouer moet omsien na haar eie behoeftes. Sy moet goed wees vir haarself ten einde haar beste aan haar gesin te gee as moeder.

Gemeenskapsbewustheid is van belang in die gesin en moet bevorder word. Gemeenskapsleiers, maatskappye en werkgewers kan 'n positiewe inset lewer ten einde die belang van die gesin en die enkelouer te bevorder en in ag te neem. Werkgewers behoort sensitief te wees vir die enkelouer se behoeftes en probleme en moet meer begrip en ondersteuning bied aan die moeder in terme van finansiële vergoeding, werksure en diensvoorraarde.

Hierdie hoofstuk het as 'n samevatting van die studie gedien. Die doelstelling van die studie is bereik deur die uitvoering van die onderskeie doelwitte. Daar is uit die literatuur en die empiriese studie gevolgtrekkinge asook aanbevelinge gemaak ten opsigte van hulp aan die kind in die middelkinderjare en leemtes in die studie is uitgewys.

5. BRONNELYS

Ambert, A.M. 1997. *Parents, Children and Adolescents. Interactive Relationships and Development in Context.* New York: Howorth Press.

Barker, P. 2007. *Basic Family Therapy.* Oxford: Blackwell Publishing Limited.

Bengtson, V.L., Acock, A.C., Allen, K.R., Dilworth- Anderson. P., Klein, D.M. 2005. *Sourcebook of Family Theory & Research.* London: Sage Publications.

Botha, E. 2006. ‘n Gestalt-assesseringshulpmiddel vir die kind in die middelkinderjare in terapie. MA-tesis. Universiteit van Suid-Afrika: Pretoria.

Bukatko, D.; & Daehler, M.W. 2004. *Child Development: A Thematic Approach. Fifth edition.* New York: Houghton Mifflin Company.

David, M. & Sutton, C.D. 2004. *Social research the basics.* Thousand Oaks: California

De Klerk, R. & le Roux, R. 2004. *Emosionele Intelligenzie vir kinders en tieners.* Kaapstad: Human en Rousseau

Deutsch, F.M. 1999. *Halving it all. How equally shared parenting works.* London:Harvard University Press.

De Vos, A.S., Strydom H., Fouché, C.B. & Delport, C.S.L, 2002. *Research at grass roots*. Tweede uitgawe. Pretoria: Van Schaik

Dobson, J. 2002. *Om seuns groot te maak*. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.

Flouri, E. 2005. *Fathering and child outcomes*. West Essex: John Wiley & Sons Ltd.

Fouché, C.B. 2002. *Selection of a Researchable topic in research at grass roots: for the social sciences and human service professionals*. In de Vos,A.S., Strydom, H., Fouche, C.B. & Delport, C.S.L. *Research at Grass Roots: for the Social Sciences and Human Services Professions*. Tweede uitgawe. Pretoria : Van Schaik.

Gladding, S.T. 2002. *Family Therapy. History, Theory and Practice*. London: Merrill Prentice Hall.

Henning, E., Gravett, S. & van Rensburg, W., 2005. *Finding your way in academic writing*. Second edition. Pretoria: van Schaik.

Hoghughi, M. & Long, N. 2004. *Handbook of Parenting. Theory and research for practice*. London; Sage Publications Ltd.

Jones, M.H. & Lambourne, R.J.A. 2003. *An introduction to Galaxies and cosmology*. New York: Cambridge.

Lewis, A. & Lindsay, G., 2000. *Researching children's perspectives*. Buckingham: Open University Press.

Lindon, J. 1998. *Understanding Child Development*. London; Thomson Learning.

Louw, D.A., van Ede, D.M. & Louw, A.E. 1998. *Menslike ontwikkeling*. Tweede uitgawe. Durban: Colorgraphic.

Lupton, D. & Barclay, L. 1997. *Constructing fatherhood. Discourses and experiences*. London: Sage Publications.

Luyt, S. 2007. 'n Pa gee balans. Finesse, Oktober 2007: 64-66.

Maatskaplikewerk - Terminologie. 2005. S.v. *Interview schedule*. Stellenbosch: Stellenbosch University Language Centre.

Mallmann, S.A. 2003. *Building resilience in children affected by HIV/Aids*. Cape Town: Maskew Miller Longman.

McLahan, S. & Sandefur, G. 1994. *Growing up with a single parent. What hurts, what helps*. London: Harvard University Press.

Mc Leod, J., 2003. *Doing counselling research*. Second edition. London: Sage Publications.

Mouton, J., 2001. *How to succeed in your master's and doctoral studies: a South African guide and resource book*. Pretoria: Van Schaik.

Mouton, J. 1996. *Understanding social research*. Pretoria: Van Schaik.

Nasionale Woordeboek. 1979. S.v. *afwesig*. Goodwood: Nasionale Opvoedkundige Uitgewery Beperk.

Odendal, F.F. & Gouws, R.H. 2000. *HAT: Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Kaapstad: PERSKOR.

Owens, K.B. 2002. *Child and adolescent development. An integrated approach*. California; Wadsworth Thomson Learning.

Pretorius, J.W.M. 2005. *Sosiopedagogie 2000*. Pretoria: J.L. van Schaik Uitgewers.

Queens English Dictionary. 2002. Geddes – Grosset: New Lanare.

Ray, W.J. 1993. *Methods toward a science of behavior and experience*. California: Brooks/ cole Publishing Company.

Richter, L. & Morrell, R. 2006. *Baba: Men and Fatherhood in South Africa*. Cape Town: HSRC Press.

Sadock, B.J. & Sadock, V.A. 2003. *Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry Behavioral Sciences/ Clinical Psychiatry*. Philadelphia: Quebecor Versailles.

Schoeman, J.P. 2004. *Play Therapy. An Important Skill in Child Therapy. A learning experience that will add value*. Ongepubliseerde kursushandleiding. Wellington: Hugenote Kollege.

Simons, R.L. & Associates. 1996. *Understanding Differences Between Divorced and Intact Families*. California: Sage Publications Inc.

Terre Blanche, M. Durrheim, K. & Painter, D. 2006. *Research in practice*. Cape Town: University of Cape Town Press.

Thomas, R.M & Brubaker. D.L. 2000. *Theses and dissertations: a guide to planning, research and writing*. Westport: Bergin & Garvey.

Van der Merwe, L. 2007. *Pa, jy is nodig*. Sarie, Januarie 2007: 112-115.

Van Wyk, J.D. 1997. *Marriage and Family Life in South Africa*. Pretoria: HSRC Publishers.

Wilkinson, D., 2000. *The reasercher's toolkit: the complete guide to practitioner research*. London: Routledge.

Wilson, T. 2002. *Myths and Facts About Fatherlessness* [[Intyds] Beskikbaar <http://members.aol.com/asherah/fatherlessness.html> [2006, 20 November]

ADDENDUM A: TOESTEMMINGSBRIEF

Liewe ouer/ Dear parent

Ek doen 'n beroep op u hulp, nie finansieel nie, ek vra slegs dertig minute van u kind se tyd om 'n onderhoudskedule te voltooi./ *I am appealing to you for your help. It is not for funds but for thirty minutes of your child's time to complete an interview schedule with him/her.*

Die doel van die onderhoudskedule is om te bepaal hoe die middeljarige kind vaderlike afwesigheid beleef. Die inligting sal benut word om projekte en ondersteuningstelsels in die gemeenskap te rig op die behoeftes van die kind./ *The purpose of the interview schedule is to determine how the child in his/her middle childhood years experience the absence of his/her father. The purpose is to collect data to introduce projects and supporting systems in the community that are directed on the needs of the child.*

Response is anoniem en daar is geen regte of verkeerde antwoorde nie./ *Responses are anonymous and there are no right or wrong answers.*

Vir enige navrae skakel Irma de Jager by Telefoonnr: 405292/
For enquiries please contact Irma de Jager at Telephone nr. 405292.

Dui asseblief hier onder u keuse aan, teken en stuur terug./ *Please indicate your decision, sign and return.*

Hiermee verleen/ weier ek toestemming om die onderhoudskedule te voltooi met my kind.....

I herewith give/refuse permission to complete an interview schedule with my child.....

Naam en van (ouer).....

Name and surname of parent.....

Telefoonnr/ Telephone nr.:.....

Handtekening/ Signature.....

Dankie vir u vriendelike samewerking!

Thank you for the courtesy of your assistance!

ADDENDUM B: ONDERHOUDSKEDULE

Die kind se belewing van vaderlike afwesigheid
The child's experience of fatherly absence

Ouderdom in jare / Age in years

7	8	9	10	11
---	---	---	----	----

Geslag / Gender

Manlik	
Male	
Vroulik	
Female	

My pa is afwesig vir / My father is absent for:

6 maande – 12 maande	
6 months to 12 months	
1 jaar en langer	
1 year and longer	

My pa / My father :

En ma sien mekaar nie	
And mother does not see each other	
En ma is vervreem	
And mother are estranged	
En ma is geskei	
And mother are divorced	
Is in 'n ander dorp/land	
Is in another town/country	
Is in die hospitaal	
Is in hospital	
Is in die tronk	
Is in jail	

My pa en ek / My father and me:

	Daagliks Daily	Weekliks Weekly	Spesiale Geleenthede Special occasions	Ander Other
Stuur vir mekaar sms'e Send sms's for each other				

Praat met mekaar op die selfoon Talk to each other on the cell phone				
Praat met mekaar op die telefoon Talk to each other over the telephone				
Stuur e-posse aan mekaar Send e-mails to each other				
Skryf vir mekaar brieue Write letters to each other				
Ek gaan kuier by my pa I visit my father				
My pa kom kuier by my My father visits me				
Sien of hoor nie van mekaar nie Does not see or hear from each other				

Wat ek in die huis doen om te help is, ek .....
What I do at home to help is, I.....

Ek verkies om tydens die naweek / During the weekend I prefer to:

Saam met my vriende te kuier Enjoy the company of my friend	
Tyd te spandeer saam met my gesin Spend time with my family	

Wil jy tyd saam mat jou pa deurbring
Would you like to spend time with your father Ja / Nee
Yes / No

In dien wel, hoe .....
If yes, how.....

Indien nie, hoe so? .....
If not, how come? .....

Soos wie wil jy graag wees? .....
Like whom would you like to be? .....

My pa is .....
My father is .....

Hoe gereeld praat jy oor jou pa wat nie daar is nie? / How often do you talk about your father who is not there?

Altyd Always	
Soms Sometimes	
Nooit Never	

Met wie praat jy oor jou pa?/ To whom do you talk about your father?

My ma My mother	
My suster My sister	
My broer My brother	
My vriend(in) My friend	
Ander ..... Other	

Ek was/ was nie daarop voorberei dat my pa sou weggaan (nie)
I was / was not prepared that my father will be going away.

Ek het kontak met die volgende manlike persone / I have contact with the following male persons:

	Gereeldheid van kontak Regularity of contact	Wat ons saam doen What we do together
Broer Brother		
Oom Uncle		
Oupa Grandpa		

Onderwyser Male teacher		
Sport afrigter Sport coach		
Sondagskool onderwyser Sunday school male teacher		
Ma se vriend Mother's male friend		
Steifpa Step father		
Ander Other		

Ek bly bewus van my pa omdat my ma / I am aware of my father for my mother:

Oor hom gesels Talks about him	
Foto's van hom vir my wys Show me photographs of him	
Ander Other	

Hoe voel jy oor jou pa wat nie by jou is nie? / How do you feel about your father who is not with you?.....

Hierdie vrae is ontwerp om die graad van tevredenheid wat jy ondervind in jou verhouding met jou pa te meet. Dit is nie 'n toets nie, daar is dus nie regte en verkeerde antwoorde nie. Beantwoord asseblief die volgende items noukeurig en so akkuraat moontlik deur die volgende skaal te gebruik.

These questions is designed to measure the degree of contentment you have in your relationship with your father. It is not a test, so there are no right or wrong answers. Answer each item as carefully and as accurately as you can by using the following scale;

1	2	3
Nooit Never	Soms Sometimes	Altyd Always

My father gets on my nerves	1....	Ek vervies my vir my pa.
I get along well with my father	2	Ek kom goed oor die weg met my pa.
I feel I can really trust my father	3	Ek voel dat ek my pa werklik kan glo.
I dislike my father	4	Ek hou baie min van my pa.
The things my father do embarrasses me.	5	Die dinge wat my pa doen, maak my verleë / skamerig
My father expects too much from me	6	My pa wil te veel van my hê.
I wish I had a different father.	7	Ek wens ek het 'n ander pa gehad.
I really enjoy my father.	8	Ek geniet my pa werklik baie.
My father has too many rules.	9	My pa het te veel reëls.
My father interferes with my activities.	10	My pa meng in met my aktiwiteite.
I retain bitter feelings about my father	11	Ek het 'n weersin / afkeur / teësin in my pa.
I think my father is terrific.	12	Ek dink my pa is wonderlik.
I hate my father.	13	Ek haat my pa.
My father is very patient with me.	14	My pa is baie geduldig met my.
I really like my father.	15	Ek hou regtig baie van my pa.
I like being with my father.	16	Ek hou daarvan om by my pa te wees.
I feel like I do not love my father.	17	Ek voel asof ek min liefde vir my pa het.
My father is very irritating.	18	My pa irriteer my.
I feel very angry toward my father.	19	Ek voel baie kwaad vir my pa.
I feel violent toward my fahter.	20	Ek voel asof ek my pa iets kan aandoen.
I feel proud of my father.	21	Ek voel trots op my pa.
I wish my father was more like others I know.	22	Ek wens my pa was meer soos ander pa's wat ek ken.
My father does not understand me.	23	My pa verstaan my nie.
I can really depend on my father.	24	Ek kan regtig op my pa staatmaak.
I feel ashamed of my father.	25	Ek is skaam vir my pa.

Is daar enige iets anders wat jy voel belangrik is? / Is there anything further that you feel is important?.....

Is daar nog iets wat jy wil sê?/ Was there more you wanted to say?.....

Dankie vir jou deelname/Thank you for your cooperation.

DIE KIND IN DIE MIDDELKINDERJARE SE BELEWING VAN
VADERLIKE AFWESIGHEID

deur

IRMA DE JAGER